خاطري:

د يــوي دورې لنــډ تاريخ
(1881_1869)

ليکوال
محمود طرزي

پښتو ژباړن
پوهاند ډاکتر محمد حسن کاکړ

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب ځانګړنې

د کتاب نوم :: خاطرې: د يوې دورې لنډ تاريخ) 1869_1881(
ليکوال :: محمود طرزي
پښتو ژباړن :: پوهاند ډاکتر محمد حسن کاکړ
خپرندوی :: د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه_ جرمني
چاپ کال :: 1386ل)2007ع(
چاپ شمير :: 1000 ټوکه
د خپرونو لړ ::)99(
کمپوز :: ذبيح شفق

چاپ او کمپيوټر حی

د دانش خپرندويي ټولني تخنيکي خانګه _ پيښور

Tel:+92-91-2564513/Email:danish2k2000@yahoo.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خپرندويې ټولنې يادښت :

د محمود طرزي د خاطراتو يوه
په زړه پورې ټنده

د افغانستان په معاصر تاريخ کې د محمود طرزي د کارنامو او تاريخي نقش په اړه بيلابيلې ليکنې او څېړنې شوې دي . هغه د نوي افغانستان د تاريخ په مهم پړاو کې نه يوازې يو نوميالی ژورناليست ، ليکوال او شاعر و ، يو هيوادپال مبارز هم و .

دغه اثر چې اوس يې تاسو لولئ ، د محمود طرزي د ژوند د لومړي پړاو ځينې په زړه پورې پيښې په خپله څولی کې رانغاړي او ليکوال د خپل ژوند په اواخرو کې په ترکيه کې پيل کړی او څرنګه چې په همدغه وخت کې ناروغه شوی او بيا وفات شوی دی ، د ژوند خاطرې يې نيمګړې پاتې شوې دي . څه وخت مخکې دغه کتاب له دري ژبې ښاغلي حميد طرزي انګريزي کړی اوخپور کړی دی . سره له دې چې د دري متن د خپرېدو ژمنه يې هم شوې ده ، خو موږ ته يې لا د هغه متن د خپرېدو معلومات نشته .

نوميالي افغان مورخ پوهاند ډاکتر محمد حسن کاکړ دغه اثر له انګليسي ژبې څخه پښتو کړی او دا دی د افغانستان د کلتوري ودې ټولنې له خوا خپرېږي.

موږ خوشحاله يو چې دغه اثر د نوي افغانستان د جوړېدو د ۲۶۰ کليزې د نړيوال جشن په وياړ خپروو او د افغانستان د تاريخ مينه والو ته يې وړاندې کوو .

په درنښت
د افغانستان د کلتوري ودې ټولنې د مشرتابه جرګه
د ۲۰۰۷ ع . د سيپټمبر څلورمه
د ۱۳۸٦ ل . د وږي ۱۳
جرمني ، د کولن ښار

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو ژباړن سریزه

محمـــود طـــرزي)1864_1934(د فکـــر، ادب او شـــعر پـــه ډګـــر کـــي د معاصـــر افغانســـتان يـــو ځلانـــده ســـتوری دی. دده د ژونـــد کيســـه افغانـــانو تـــه الهـــام ببښـــونکي او سرمشـــق کيـــدلی شـــي، خـــو دغـــه خـــاطري د هغـــه د ټـــول ژونـــد پيښـــو پـــه اړه نـــه دي.

دا د طـــرزي د لومړنـــۍ ځوانـــۍ خـــاطري دي، چـــي لـــه 1869 نـــه پيـــل کيـــږي او پـــه 1881 کـــي پـــای تـــه رسـيږي، يـــاني پـــه هغـــه کـــال کـــي چـــي امیـــر عبـــدالرحمن دی لـــه خپلـــي ټـــولي کورنـــۍ ســـره لـــه وطـــن نـــه بيـــرون کـــوي او پـــه پـــای کـــي دوی ټـــول پـــه عثمـــاني ســـوريي کـــي هســـتوګن کيـــږي. طـــرزي بيـــا د شـــلمي پيـــړۍ پـــه ســـر کـــي چـــي اميـــر حبيـــب الله پـــه بهـــر کـــي افغـــان مهـــاجران بيرتـــه وطـــن تـــه بـــولي، خپـــل هيـــواد تـــه ســـتنيږي. پـــه دغـــه وخـــت کـــي 47 کلـــن طـــرزي د اميـــر حبيـــب الله پـــه اجـــازه پـــه کـــال 1911 کـــي د سراج الاخبار په چلولو پيل کوي.

طـــرزي د ســـراج الاخبـــار لـــه لاري کـــوم هغـــه عصـــري فکرونـــه، چـــي پـــه جلاوطنـــۍ کـــي يـــي لـــه اســـلامي او اروپـــايي ســـوچ والانـــو نـــه خپـــل کـــړي، خپـــروي. پـــه تيـــره چـــي د ازادۍ او وطنپـــالني پـــه پلـــوي او د امپريـــاليزم پـــه مخالفـــت دي. د طـــرزي ليکنـــي پـــه تحـــول منونکـــو افغانـــانو بانـــدي پـــه خـــاص ډول اثـــر کـــوي. طـــرزي وروســـته د پاچـــا امـــان الله پـــه واکمنـــۍ کـــي لـــوړو دولتـــي مقـــامونو تـــه رســـيږي او پـــه دغـــه ډول د پاچـــا امـــان الله د ســـمون غوښـــتونکي او ژونـــد ښـــه کـــوونکي حکومـــت پـــه چلولـــو کـــي هـــم برخـــه اخلـــي، ترڅـــو چـــي د 1930 کـــال پـــه ســـر کـــي د ملايـــانو او پيرانـــو پـــه لمســـونو د ســـاتنپالو افغانـــانو پـــه فشـــار لـــه پاچـــا امـــان الله ســـره يوځـــای د دويـم ځـل لپـاره لـه خپـل هيـواد نـه ايســـتل کيـــږي. پـــه دغـــي تراجيکـــي پيښـــي ســـره د افغـــان لـــومړنی اوشـــتون پـــال، ژونـــد پـــال او خپلـــواکي پـــال غورځنـــګ ځپـــل کيـــږي او د حکومـــت واکـــي د يـــوي لنـــډي مـــودي لپـــاره د پـــه شـــا تلونکيـــو او تـــر زيـــاتي انـــدازي د نالوســـتو پـــه لاس ورځـــي، افغانســـتان د عصـــريت او تمـــدن لـــه کـــاروان نـــه کلونـــه کلونـــه بيرتـــه غـــورزول کيـــږي او پـــه دي ډول د وطـــن، ازادۍ او پرمختـــك لپـــاره د پاچـــا امان الله او محمود طرزي ارمانونه وچ کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه چې دمخه ويل شوي دغه خاطرې د محمود طرزي له لومړي مهاجرت او د پاچا امان الله په واکمنۀ کې د هغه له وندې او د دويم مهاجرت دورې نه، نه غږيږي که څه هم له ملي، مدني او سياسي نظر نه دا د هغه د ژوند ډير مهم وختونه دي.

حميد طرزی په خپلې سريزې کې وايي، چې ارواښاد عبدالوهاب طرزي تر 1911پوري د خپل پلار ژوند پيښې څيړلي او د قلم کوتو ته سپارلي. دغه برخه به له دې لامله مهمه وي، چې طرزي څنګه د مهاجرت په دوره کې له اسلامي او اروپايي متفکرانو نه متاثر شوى او کوښښ يې کړى، چې د وطنپالني، ملت پالني او ازادۀ په اړه د هغو او خپل فکرونه خپلو تحول منونکو وطنوالو ته ورسوي او په ژوندانه کې يې پلې کړي.

د طرزي له دغې خاطرې نه دغه هيله کيدلی نه شي. دا د هغه د اولي ځوانۀ خاطرې دي، په دغه وخت کې پيښو په ده اثر کړی، نه ده پر پيښو. په هغه سربيره د خاطرو يوه برخه يې د نورو په تيره د خپل پلار غلام محمد طرزي روايتونه دي. البته غته برخه يې د هغه د خپلو ليدنو کتنو محصول دی. بله دا چې ده دغه ټوله ليکنه د ژوند په ورستي کال)1933(کې له خپلې حافظې نه کړي، نه د ليکل شويو يادښتونو له مخې. په هغه وخت کې دی ناروغ هم و او دغه ناروغي بيا دومره سخته شوه، چې له ليکلو نه يې وغورزاوه او ژوند يې ورختم کړ. دده د زوی په روايت ده غوښتل، چې دغه خاطرې دده د ټول ژوند په اړه وي[1]. هغه دغه خاطرې هم په پنسل ليکي وي، چې ښاغلی حميد طرزي هغه بيا تنظيم او ايډيت کړي دي. په دغه حال کې لکه چې حميد طرزی هم وايي، د متن په رقمونو کې شايد مبالغه هم وي. له هغه نه پرته ددغې خاطرې د متن ځينې برخې د وخت له پيښو سره سر نه خوري. له دې لامله ما په لمن ليك کې دغه تيروتنې لږ څه په اوږده ډول سمې کړي او ځای ځای مې تبصرې هم پرې کړي دي، خو په دې کې شك نه شته، چې محمود طرزي ددغو خاطرو په ليکلو کې له ربستين توب نه کار اخيستی دی. څنګه چې محمود طرزي يو ماهر او پوخ ليکوال و، دده دغه خاطرې په زړه پوري او تبصرې او نظرونه يې روزونکي دي. "د طرزي د ربستين توب څرګند ثبوت د هغه دغه وينا ده: له وطن نه ووتلو "...په دغه کاروان کې هيڅ يوه زما په ګډون د هيواد لپاره احساسونه، نه لرل."

طرزی دا هم وايي، چې "د برتانيي د نفوذ او قدرت په هسکيدو او په افغانستان کې د هغو په خوريدلو سره د هيواد پالني، ازادۀ او خپلواکۀ ايډيالونه د خلکو له ذهنونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نــــه ورو ورو وتلــــي وو. دا ډيـــر وروســـته و، چـــي هغـــه بيرتـــه ژوندي شول."

پـــه دي كـــي شـــك نـــه شـــته، چـــي د هيـــواد پـــالني، ازادۀ او خپلواكـــۀ د ايـــډيالونو پـــه بيرتـــه ژونـــدي كولـــو كـــي د محمـــود طـــرزي ونـــډه دومـــره غتـــه وه، چـــي ســـارى يـــي نـــه ليـــدل كيـــږي. پـــه مجمـــوع كـــي محمـــود طـــرزي د خپلواكـــۀ، ازادۀ، عصـــريت او پرمختـــك پـــه اړه پـــه عمـــومي ډول د بـــدلون پـــالو او پـــه خـــاص ډول د مشـــروطه غوښـــتونكيو افغانـــانو پـــه رونولـــو او عمـــل تـــه د هغـــوى پـــه هڅولـــو كـــي غـــت رول لوبـــولى دى. لـــه بـــده مرغـــه پـــه حاضـــر مهـــال كـــي دغـــه روحيـــه يـــو ځـــل بيـــا خفيفـــه شـــوي، اوس يـــوه بـــل محمـــود طـــرزي تـــه ضـــرورت دى، چـــي د هغـــي د بيرتـــه ژونـــدي كولـــو او پيـــاوړي كولـــو لپـــاره يـــو نـــوى پيـــاوړى غورځنك په پښو ودروي.

پـــه پـــاى كـــي لـــه محتـــرم پوهانـــد ډاكتـــر ابـــراهيم مجيـــد ســـراج نـــه مننـــه كـــوم، چـــي ددغـــي رســـالي انگريـــزي مـــتن يـــي ماتـــه ببنـــلى او خـــوښ يـــم پـــه دي، چـــي هغـــه مـــا د لوســـتونكيو لپـــاره پـــه پښـــتو اړولـــي او د ليكـــوال زريـــن انځـــور پـــه مشـــرۀ د كلتـــوري ودي ټولني خپره كړي ده.

پـه درناوي

پوهاند محمد حسن كاكړ

اكست **2007**_ كليفورنيا

يادښت:

1_ ښـــــاغلى عبـــــدالغفور روان فرهـــــادي، شخصـــــي مفاهمـــــه، اســـــتانبول، جولاى **2007**.

✲ ✲ ✲

(c) ketabton.com: The Digital Library

د انګريزي ژباړن سريزه

د محمود طرزي په هکله ډير څه ليکل شوي، په تيره د شلمي پيړۍ په لومړيو لسيزو کي د افغان ملت پالني، خپلواکۍ او عصري کيدو په موضوع ګانو باندي د هغه د ليکنو په اړه. ددغو په پرتله، د هغه د وروستيو څلورو کلونو په اړه لږ څه معلوم دي، چي په دوم مهاجرت کي يي تير شوي دي. دغه دوره د سمون پال پاچا امان الله له لويدلو نه وروسته وه، چي حبيب الله چي خلکو د "سقاو زوی" په نامه يادوه، ورته د پای تکی کيښود. دغي پيښي د طرزي هغه ارمان په سين کي لاهو کړ، چي د خپل هيواد د ځلاندي راتلونکي لپاره يي لاره.

سره له دي هم دغو کلونو ورته موقع ورکړه، چي خپلي لومړنۍ ميني)شعر(ته ځير شي. دی چي د خپل محبوب استانبول په ښکلا او کلتور هڅول شوی و، د شعرونو دوه ټولکي يي د "غم لړلي" او "مړاوي" په نومونو وليکلي، چي په کال **1934** کي خپري شوي. په هغو کي د ورځي د مهمو ټولنيزو، سياسي او فلسفي مسئلو په اړه د هغه اندونه او احساسونه ځای شوي دي. لومړنۍ ټولکه د ليکونکي هغه کړاو او اغفال نه تښتيدلو ته په تينګه متوجه ده، چي د هغه د سمون او پرمختك ارمان د ناپوهۍ او تعصب په شا تلونکيو قوتونو په خپکۍ بدل کړی و. دی چي په قومي او فيوډالي ټولني باندي په تينګه انتقادي و، ملايان يي په خاص ډول د بيرته پاتي توب د حال مسؤل ګڼل.

ددغو کلونو په بهير کي د هغه مشر زوی عبدالوهاب طرزي په پرله پسي، څو په نابرياليو ډول ورنه هيله کوله، چي خپلي خاطري د قلم کوټو ته وسپاري. بيا نو په پای کي په کال **1933** کي يوه ورځ هغه د خپلو خاطرو په ليکلو پيل وکړ. له بده مرغه د همدغه کال په نومبر کي په **68** کلنۍ کي مرګ ددي خنډ شو، چي هغه د خپل ژوندانه له لومړۍ برخي څخه چي **1869** نه تر **1881** پوري رسيږي، زيات څه وليکي.)د هغه د ژوند کيسه تر **1911** پوري چي په هغه کال کي د سراج الاخبار دوه اونيز اخبار چلول پيل کړل، د عبدالوهاب طرزي له خوا څيړله شوي او ليکلي شوي ده، چي زر به خپره شي.(

د طرزي د اولو وختو يادونه، چي د امير شير علي، امير محمد يعقوب او امير عبدالرحمن له واکمنيو سره سر خوري، تر **16** کلنۍ پوري وده کوي. دی د خپلي شي حافظي په ډاډيني د خپل ژوند هغه پيښي په زړه کوي، چي د هيواد له تاريخ سره اوبدلي شوي دي.

د محمود طرزي لومړنۍ ځواني په ډيره اندازه د هغه د پلار غلام محمد طرزي په عقلاني او هنري غونډو سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

اغیزمنه شوي ده. پلار یې له تینګو دموکراتیکو فکرونو سره یو وتلی شاعر، ادیب او ارستوکرات و. په وروستیو کلونو کې د عثماني فیلسوف او مولف احمد مدهت، څخه په ژور ډول اغیزمن شوی، بې له دې چې یې ورسره لیدلي وي. ده دغه وتلی ښوونکی یواځې د هغه له لیکنو نه پیژنده. دی چې څومره ډیر وګرځید او لوستل یې وکړل او له ځوانو ترکانو، عقلیانو او سیاستکوونکیو سره یې د حکومت، ساینس او کلتور په موضوع کانو بحثونه وکړل، په همدغه اندازه د خپل هیواد، خپلواکۍ او پرمختګ ته لیوال شو. پوهني او سمون ته د هغه تینګې عقیدې دی په پای کې وهڅاوه، چې خپل هیواد ته ستون شي او د خپلو وطنوالو د مانوي او اخلاقي لوړتیا لپاره کوښښ وکړي.

محمود طرزي نه درباري او نه سیاس و، قدرت یې هیڅکله ونه غوښته، د استبداد او امپریالیزم مخالف و، په دغسې روښانه شوي اسلام معتقد و، چې سمون او ډیموکراسۍ ته اوړي او په دغه فکر و چې ختیځ له لویدیځ نه ډیر څه زده کولی شي، په تیره په ساینس او تکنالوجۀ کې.

ما دغه خاطري[1] ژباړلي او ایډیت کړي دي، نه یواځې ددي لپاره چې دا د لیکوونکي او د هغه د زوی هیله وه، چې د یوه بیوګرافیك او تاریخي اثر په شان چاپ شي، بلکې ددي لپاره هم چې هغه له اوسني په غم لړلي بحران سره په څرګند ډول نسبت لري، چې افغانان ورسره مخامخ دي. زه هم په دغه فکر کې ځان شریك ګڼم، چې که یو ملت په خپلې تیرې سترګي پټې کړي او په خپل تاریخ کې د حقیقت په څیړلو کې پاتي راشي، له راتلونکي سره په باوري ډول مخامخ کیدلی نه شي.

د زړه له کومي نه هیله کوم، چې دغه لیکنه ددغه اریانونکي او په ظاهر کې نه پای ته رسیدونکي بدمرغۀ ته د شي پوهاوي لپاره مرسته وکړي.

وحید طرزی
جینوا، **1997**

یادښت:

1_ ایډیت کول ددي لپاره ضروري وو، چې یواځې د متن له سره متوافق توب ښه کړي. په یاد دي وي، چې لیکوونکی څه وخت چې دغه خاطري کښلي، په ځان روغ نه و. دا هم باید وویل شي، چې ځینې رقمونه چې یواځې د یاد له مخې لیکل شوي، ممکن د مبالغي په خوا روان وي. غواړم خپل وطنوال خبر کړم، چې هغوی چې انګریزي لوستلی نه شي، ددغه متن فارسي نسخه د چاپیدو لپاره د تیاري په حال کې ده.

✵ ✵ ✵

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خپرندويې ټولنې يادښت :

د محمود طرزي د خاطراتو يوه په زړه پورې ځنډه

د افغانستان په معاصر تاريخ کې د محمود طرزي د کارنامو او تاريخي نقش په اړه بيلابيلې ليکنې او څېړنې شوې دي . هغه د نوي افغانستان د تاريخ په مهم پړاو کې نه يوازې يو نوميالى ژورناليست ، ليکوال او شاعر و ، يو هيوادپال مبارز هم و .
دغه اثر چې اوس يې تاسو لولئ ، د محمود طرزي د ژوند د لومړي پړاو ځينې په زړه پورې پيښې په خپله ځولۍ کې رانغاړي او ليکوال د خپل ژوند په اواخرو کې په ترکيه کې پيل کړې او ځرنګه چې په همدغه وخت کې ناروغه شوى او بيا وفات شوى دى ، د ژوند خاطرې يې نيمګړې پاتې شوې دي . څه وخت مخکې دغه کتاب له دري ژبې ښاغلي حميد طرزي انګريزي کړى اوخپور کړى دى . سره له دې چې د دري متن د خپريدو ژمنه يې هم شوې ده ، خو موږ ته يې لا د هغه متن د خپريدو معلومات نشته .
نوميالي افغان مؤرخ پوهاند ډاکټر محمد حسن کاکړ دغه اثر له انګليسي ژبې څخه پښتو کړى او دا دى د افغانستان د کلتوري ودې ټولنې له خوا خپريږي .
موږ خوشاله يو چې دغه اثر د نوي افغانستان د جوړيدو د ۲٦۰ کليزې د نړيوال جشن په وياړ خپروو او د افغانستان د تاريخ مينه والو ته يې وړاندې کوو .
په درنښت

د افغانستان د کلتوري ودې ټولنې د مشرتابه جرګه
د ۲۰۰۷ ع . د سيپتمبر څلورمه
د ۱۳۸٦ ل . د وږي ۱۳
جرمني ، د کولن ښار

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوی او ښښونکي خدای په نامه

پيلامه

ددي لپاره چي په هغي کيسي ښه پوه شئ، چي زه يي دلته کوم يوه لنډه ليکنه به د خپل محمدزيي قوم په اړه وړاندي کړم، چي له 1826 نه يي تر 1979 پوري پر افغانستان حکومت کړی دی(1). دغه ليکنه چي له تاريخ او ژوند ليك څخه غږيږي په زياته اندازه زما له خپلو يادونو او د هغو روايتونو له مخي برابره شوي، چي له خپل پلار نه مي اوريدلي دي.

د محمدزي قوم لنډ تاريخ او غوره شوی ژوندليك

سردار پاينده محمد هغه نيکه دی، چي زامنو يي پر افغانستان حکومت کړی دی. له بيلو بيلو ښځونه د هغه له يوويشت زامنو نه يو څو زما په ياد پاتي دي.

وزير فتح د شاه محمود د وزير په توګه په پته کوښښ کاوه، چي واك خپل قوم ته وليږدوي. له خپل مقام نه په استفادي سره يي خپل ځيني ورونه په ټولي امپراتورۍ کي واليان وګومارل. سردار محمد عظيم د کشمير والي و.

امير دوست محمد وروسته له هغه چي د سدوزي امير واکمني پای ته رسيدلي او کابل او جلال اباد د انګريزانو له خوا نيول شوي وو، د هغو له خوا په لوديانه کي بندي شو، خو د انګريزانو پوځ په کابل کي د وزير محمد اکبر، د نورو سردارانو او قومي مشرانو په کوښښ سره پوپناه شو او يو شمير نظامي افسران او ښځي يي يرغملي شوي(2). انګريزانو موافقه وکړه، چي امير دوست محمد به د افغانستان د امير په توګه د يرغملو د ازادولو په بدل کي خوشي کړي.

هغه پينځه کندهاري سرداران، چي يو په بل پسي په کندهار کي په واك شول دا دي:

سردار پردل تر ټولو مشر و.

سردار شهر دل په ځوانۍ کي مړ شو.

سردار کهندل په کندهار کي کلونه کلونه واکمني وکړه.

سردار رحمدل يو نوميالی شاعر و.

له ادبياتو، په خاص ډول له شعر سره زما د پلار لومړنۍ پيژندګلوي د هغه د غونډو له برکته و. سردار رحمدل يوازي د شيرو مياشتو لپاره واکمني وکړه. د هغه او د هغه د وريرو ترمينځ (د کهندل زامن) پرله پسي شخړو ديته اړ کړ، چي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورور امیر دوست محمد د مینځکړي په توګه راوبولي. امیر کندهار ته په چټکۀ سره روان شو او پیاوړي زامن یي ورسره ملګري شول، خو هغه ددي پرځای چي د تره او وریرو ترمینځ روغه وکړي، کندهار یي په کابل پوري وتاړه. رحمدل فارس ته وتښتید او وروسته په تهران کي مړ شو. د هغه زوی، زما پلار غلام محمد طرزي له امیر سره کابل ته لاړ، هلته یي په درنښت او شتمنۀ سره ژوند وکړ، تر هغو چي امیر په هرات کي مړ شو او زوی یي شیر علي چي د پلار پرځای امیر شو، دی بندي کړ[3].

سردار سلطان محمد او سردار یار محمد (د پېښوري سردارانو دوه تنه)

لومړنی په "طلایي سردار" یادیده له دي امله چي هم ښکلی و او هم یي په سرو زرو ښکلي شوي جامي په تن کولي. د اټکل له مخي سل ښځی او تر خپل پلار او امیر ورور څخه ډیر زامن او لوني لري.

د هرات محاصره او د لوی امیر مړینه

امیر دوست محمد چي د "لوی امیر" په لقب یادیده، له هرات پرته چي له کابل نه خپلواك و، ټول ولایتونه ترلاسه کړل او خپل زامن یي والیان وټاکل[4]. د بیلکي په ډول ترکستان یي یوه زوی سردار محمد افضل او کندهار یي بل زوی سردار محمد امین ته په لاس ورغی.

د هغه د واکمنۀ په وروستیو کلونو کي په هرات کي د کورنیو شخړو له امله د هغه وراره او زوم سردار سلطان احمد د فارس په ملاتړ هرات ونیوه. دغه نه فکر کیدونکي انکشاف امیر ته سخت ټکان ورکړ او خپه یي کړ. سمدلاسه یي په پوځي کړو لاس پوري کړ او هري خوا ته یي فرمانونه واستول. د خپلو زامنو، د شیر علي او وریرو په ګډون (چي زه غلام محمد هم پکي وم) د یوه لوی پوځ په قوماندانۀ د هرات په لور په چټکۀ سره روان شوو. پر هغه سربیره د هغه زامن، والیان له خپلو ایالتي پوځونو سره هم ورسره ملګري شول.

دا چي دغه تیری د فارس له خوا شوی و او حکومت یي ملاتړ کړی و، دغي سیاسي مانا ورکوله چي امیر یي د ځپلو په هوډ کي ښه ټینګ کړ. برتانویانو هم دغه انکشاف د خپلو ګټو پرخلاف ګڼه.

هرات نهه میاشتي کلابند و او نشتي به هره ورځ وي بیا د سلطان احمد ماینه مړه شوه، ورپسي یي میړه هم مړ شو. زامن یي تسلیم شول او هرات ونیول شو. له بده مرغه لږ وروسته امیر هم مړ شو. امیر د مړیني په ورځ (**1863**) چي سرداران او لویان هم ورسره وو، په شیر علي بانـدي غږ کړ چي خواته یي ورشي. په لړزیدونکو لاسونو یي خپله توره د

(c) ketabton.com: The Digital Library

شير علي تر ملا وتړله او په خپل نري اواز يي پاچا اعلام کړ، ښه يي ونازاوه او د برياليتوب لپاره يي ورته دعاګاني وکړي، خو همدا چي د جنازي او فاتحي مراسم پای ته ورسيدل، هر زوی يي له خپل پوځ سره د خپل ولايت په لور روان شو او د حيرانۀ ځای دی، چي هر يوه يي ځان امير وباله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امير شير علي خان دوهمه دوره (1868_1879)

ددغې لسيزي لومړنی ياد مې له هغې پېښې نه پيل کيږي، چې زه نږدې پينځه کلن وم او امير امبالي ته د هند په لور روان و. لږ مې ياديږي، چې يوه ورځ نابېره يو درجن شډل او ږيره ور سرتيري او افسران زموږ په کور ننوتل او د بامونو او ورونو لاري يې ونيولي. زما خويندي، ويني زي او د کور ښځې له يوې کوټې نه بلې ته استولي کيدلي، ددي لپاره چې د ټول کور چور کيدل اسان شي. زه د خپلې دايې په غيږ کې وم او په پرله پسې ډول مې پوښتله، چې "سردار پلار مې چيري دی؟" او "دوی ولې زموږ څيزونه ټولوي؟". هغې ويل چې پلار دي د امير دليدلو لپاره تللی او دوی دغه څيزونه زموږ نوي کور ته وړي. هغې يواځې کوښښ کاوه، چې ارام مې کړي.

په واقع کې دا د امير په امر و، چې پلار مې بندي شوی او زموږ کور او اټکل سل اسونه ضبط شوي وو. له وړوکتوب نه ما له خپل پلار سره ژوره مينه پيدا کړي وه، په واقع کې زه د خپلې مور تر غيږي نه د خپل پلار په غيږ کې ډير لوی شوی يم. لکه هسې چې هيله کيده مور مې په سبا د خپل لالا په غيږ کې د پلار د ليدلو لپاره بندي خاني ته واستولم. اقچان يو اوږد، نری او تور ږيری کندهاری و، چې کلونه له موږ سره و، نو ددي پرځای چې زه پر خپل ښکلي، ځليدونکي، برک تبتي اس سپور اوسم د خپل لالا اقچان په اوږو باندي د بالاحصار بندي خاني ته د امير هستوګنځي او د حکومت مرکز ته يووړل شوم. هلته مي خپل پلار وليد او ډاډه شوم.

دغه ورځنۍ ليدني له سهار نه تر ماښامه پوري دري مياشتي رواني وي. دغه بندي خانه مې ښه ياديږي چې د امير هستوګنځي ته نږدې يوه پراخه کوټه وه، ځيني نور لويان هم په دغې کوټي کې د پلار ملګری وو. دوی خپل وخت د کتابونو او شعرونو په لوستلو او ويلو تيراوه. د ملګرو او خپلوانو د سخي توب له برکته په کوټه کې پلاوونه او شير چای پريمانه وو. د هغو چرګ پلوونو مزه به مې هيڅکله هيره نه شي، چې پلار به مې له مخکې شپې نه ماته ساتل او زما په راتګ سره به يې د منقل دپاسه تودول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

امير شير علي له امبالي نه له بيرته راتك نه وروسته زما پلار ازاد كړ او د مياشتي يو نيم زر روپۍ يي ورته معاش وټاكه. يوه شيبه وروسته به د هغه د بندي كيدلو دليل ووايم، اوس به د امير د ورونو د سرايله توب په اړه خه ووايم.

امير شير علي وروسته له هغه، چي په هرات كي نظم خوندي كړ، زما له پلار سره كابل ته ستون شو. په دي ډول د امير دوست محمد د زامنو او لمسيانو ترمينځ د شخړو او نشتو اور بل شو. د امير شير علي او د هغه د ورونو محمد افضل، محمد اعظم او محمد امين او د هغه د وراره سردار عبدالرحمن)د محمد افضل زوی(ترمينځ په پرله پسي ډول كلونه كلونه جنګونه وشول. كله سوبمن او كله مغلوب، امير په پای كي په ټولو غالب شو، ولايتونه يي په كابل پوري وتړل او د هيواد د اداره كولو چاري يي په لاس كي ونيولي. دددغو خونړيو كورنيو او تر هغو دمخه جنګونو كي چي له سدوزيانو سره وشول، په زرګونو خلك ووژل شول او هيواد وران شو. په هغه سربيره په خلكو كي دښمني او ژوره بدبيني پيدا شوه. د بي اتفاقۀ دغي بدمرغۀ تر نن ورځي پوري دوام وكړ او زما د پلار بندي توب د همدغه حال نتيجه وه. په لا مشخص ډول په **1866** كي چي امير شير علي په هرات كي و او سردار محمد افضل او زوی يي عبدالرحمن كابل نيولی وو، طبيعي وه چي زما پلار د هغوی د دوستي ليكونو ته ځواب وركړی و. څو كاله وروسته)په **1868** كي(چي شير علي كابل بيرته ونيوه، ځينو خبرلوخو دغه ليكونه هغه ته وركړل او نتيجه يي هغه شوه، چي دمخه بيان شوي ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امير شير علي په دوره کي "وړوکتوب او ځواني"

ددغو يوولسو کلونو په بهير کي چي زما پلار د دربارد درانده مسوؤليت له بار نه ازاد و، خپل وخت د چاردهي په بنو او د کابل په کورونو کي له شاعرانو او پوهانو سره تير کړ او د بشکلو صنايعو په نړۀ کي مجذوب و. ما او زما ورونو د اخوند محمد اکرم په نامه يو کورني ښوونکی لاره، چي ښه متقي او د پوهي او مروجه علومو خاوند و، خو زما د پوهني رښتيني سرچينه زما د نوميالي پلار غونډي وي، چي زه به تل پکي وم او په ځير به مي غوږ نيوه.

پلار مي دغسي يو ښه شتمن کتابتون لاره، چي په هغه کي داسي اثرونه وو، چي ځيني يي په سرو زرو ښکلي شوي وو، ځيني يي زاړه او ځيني يي نوي وو. پلار به وړ کاتبان استخدامول او څارل، چي اوله درجه پخواني کتابونه نقل کړي. ماته اجازه وه، چي دغه کتابونه واړوم راواړوم او پخوانيو اوله درجه اثرونو ته لکه د عبدالرحمن جامي، يوسف زليخا او د فردوسي شاهنامه يا پاچا ليك ته ښه ځير شم.

د کجباز يا د غلزي کلات جنګ

دغه جنګ هم زه د خپل پلار له قول نه بيانوم. د **1863** کال په پای کي امير شير علي له کابل نه د کلات په نيت له نږدي ديرش زريز پوځ سره روان شو، چي خپل کشر ورور سردار محمد امين ته جزا ورکړي، چي غوښتل يي د کندهار د والي په څير کندهار له کابل نه په خپلواك ډول اداره کړي)4الف(. د پوځ قوماندانی د امير د زوی محمد علي، چي يو ښکلی ځوان و، په غاړه وه.

د جنګ ميدان د دوو غونډيو ترمينځ و، د توپخاني ځيني واحدونه د يوه بي تجربه افسر له خوا په ډډه کي په ناسم او خطرناك ډول ځای پرځای شوي وو. محمد امين د امير په ځايونو ناڅاپه حمله وکړه، د امير زوی په متقابلي حملي لاس پوري کړ، خو په بي پروايی او زړه نازړه توب سره د هغه بدقسمته اس د دوو غونډيو ترمينځ په منډو شو. متقابل پوځونه لا پوره سره نشتي نه وو، چي د دري په دواړو غاړو کي له ځای پرځای شويو توپونو نه ډزي وشوي. په دغه حال کي طبيعي وه، چي محمد امين او محمد علي دواړه له ډيرو افسرانو سره مړه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کنــدهار ونيــول شــو، خــو اميــر تــه پــه ډيــر تــاوان ســره. د زوی او ورور مــرك ورتــه دغــومره دردنــاك شــو چــي د څــه وخــت لپــاره يــي فکــر لــه لاســه ورکــړ. دري مياشــتي پــه کنــدهار کــي تــم شــو، بــي لــه دي چــي حکــومتي چــارو تــه توجــه وکــړي. د شــپي بــه پــه لوڅــو پښــو د حويلــۀ پــه ويــالو کــي روان شــو، ژړل بــه يــي چــي "محمــد علي څه شو؟" ده د ليونتوب نوري نشي هم شوولي.

د وليعهدۀ جشن

اميــر ټــول ملــت تــه د نهــه کلــن پاچــا زوی عبــدالله جــان دوليعهــدتوب د مراســمو پرڅــای کــول اعــلام کــړل. دا يــوه ډيــره غټه پيښه وه، چي په ذهن کي مي پاتي ده.

د مرنجــان غونــډۀ او تــر هغــي نــه اخــوا ډګــر چــي د بالاحصــار لانــدي ده، ددغــه جشــن لپــاره غــوره شــوي وه. پــه ســباوون کــي د ســـرنيو، ډهلونـــو او شـــپيليو اوازونـــه ســـره پـــه ســـيالۀ شـــول او جشـــن پيـــل شـــو. قـــومي خلکـــو د غونـــډۀ ســـر او ډډي نيـــولي وي او دوی پـــه ښـــکلونو او ژبـــو کـــي ســـره متفـــاوت وو. د عســـکرو کنډکونـــه پـــه رنګـــه يونيفورمونـــو کـــي پـــه ټـــول حضـــوري چمـــن کـــي تـــر بـــازارونو او ســـړکونو پـــوري خـــواره وو. ســـرداران او ميرمنـــي يـــي او نـــور مشـــران پـــه پاچـــايي لـــويي خيمـــي يـــا څرکـــاه کـــي پـــه ضـــيق ډول ټـــول شـــوي وو. پـــه يـــوه ټـــاکلي وخـــت کـــي د عســـکري موســـيقۀ د ســـلامونو او د ټوپونـــو لـــه ډزو او د ننـــدارچيانو لـــه حرکتونـــو نـــه ښـــکاره وه، چـــي د اميـــر د راتللـــو وخـــت دی. اميـــر چـــي وليعهـــد ورســـره ملګـــری و، د ګنـــو خلکـــو د خوښـــۀ پـــه ميـــنځ کـــي پـــه عـــالي شـــان ډول ښـــکاره شـــو. ســـيخ خپـــل تخـــت تـــه لاړ او زوی يـــي ترڅنګـــه ودريـــد. بيـــا نـــو ټـــول خلـــك يـــا لـــه احتـــرام نـــه او يـــا ددي لپـــاره چـــي ښـــه وليـــدلی شـــي، جـــك شـــول او هماغســـي ولاړ پـــاتي شـــول، کـــه څـــه هـــم اميـــر غوښـــتل چـــي خپلـــه وينـــا واوروي. خلکـــو تـــه يـــي ويـــل، چـــي کينـــي او د دربـــار مـــامورانو کوښـــښ کـــاوه، چـــي خلـــك د اميـــر حکـــم پرځـــای کـــړي. ســـره لـــه دي هـــم دی اړ شـــو چـــي اتکـــل د پينځلســـو دقيقـــو دپـــاره ولاړ پـــاتي شـــي. وروســـتی کـــس چـــي کيناســـت، هغـــه زمـــا پـــلار و او د هغـــه خبـــره مـــي پـــوره يـــه يـــاد ده، چـــي ويـــل يـــي:"پـــه دي کـــي شـــك نـــه شـــته، چـــي تـــر ولاړي نـــه پـــه ناســـته کـــي ارامـــي ډيـــره ده، خـــو ســـره لـــه دي هـــم د لـــوړ حضـــرت امـــر پـــه دغســـي مشـــکل ســـره ومنـــل شـــو، چـــي شـــك پيـــدا کـــوي چـــي دغه وليعهدتوب به په اسانۀ سره ومنل شي."

اميـــر پـــه فصـــاحت ســـره وينـــا وکـــړه او خپـــل نهـــه کلـــن زوی ســـردار عبـــدالله جـــان يـــي خلکـــو تـــه وپيژنـــده. د مبارکـــۀ او خوښـــۀ اوازونـــو هـــوا ډکـــه کـــړه، عســـکري موســـيقي پـــه خـــاص ډول امیـــر او د هغـــه وليعهـــد تـــه ســـلامونه اســـتول او مراســـم د ټوپونـــو پـــه ډزو سره پای ته ورسيدل.

پـــه پاچـــايي فرمـــان ســـره دري ورځـــي د ټولـــو لپـــاره د جشـــن ســـات تيـــري، تنـــګ تکـــور او څراغـــي روښـــانتيا نـــه يـــواځي پـــه کابـــل،

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلکې په ټولو ولايتونو کې اعلام شوی و، خو په هرات کې چې د امير مشر زوی سردار محمد يعقوب چې د هغه ولايت والي و، د خپل پلار په مقابل کې د جنګ اعلام وکړ. امير په چل او غولوونکو وعدو او د قران مجيد په لوړې کولو سره خپل زوی قانع کړ، چې کابل ته راشي. هغه همدا چې کابل ته ورسيد، په بندي خانه کې واچول شو. په هر حال، قسمت داسې و چې هغه به تر ډيرې مودې ژوندی وي. امير يو څو کاله وروسته مړ شو.

د ډيرو ماينو د لرلو مصيبت

دلته زه له دينه ډډه کولی نه شم چې د افغان د اميرانو او پاچايانو په منځ کې د خو ښځو لرلو پر موضوع باندې بحث ونه کړم، چې د هيواد د بربادۍ لوی علت شوی دی. که دا د شريعت او رواج له مخې د څلوروښځوموضوع وای مهم به نه وای. له بده مرغه دوی له شلو نه تر سلو پورې ښځې کړې او کنيزې لرلې دي او دوی ټولو بې شميره زامن او لوڼې لرلې دي. هر نوې زوکړې زوی ته سردار ويل کيده، چې وينځې، مريان، ناظران او حتی شخصي ساتونکي يې په خدمت کې وو. په دې ډول هغه د نالوستو او ناپوهو نوکرانو تر اثر لاندې لوييده.

څرګنده ده، چې په دغسې چاپيريال کې ماينو به تل د يوې او بلې په برابر کې کينه، رخه او بدګوماني شووله. سيالي ګاني او کرکې په عادې ډول له مريو او ناظرانو نه پيل کيدلې او په بې بې يانو به ختميدلې او بيا به يې سردارانو او وړو اشرافو ته سرايت وکړ، چې نتيجه به يې د قدرت او ميراث په سر زياتيدونکې بدې او دښمنۍ شوې. تاريخ په دې اړه د تيمور شاه سدوزي او محمدزي اولادونو ترمينځ د شخړو ډير شواهد په ګوته کوي، چې دوی په پرله پسې ډول يو بل ړانده کړي او وژلي دي.

د روسي استازي د رارسيدلو مراسم

1878 کې د روسي استازي جنرال ستاليتوف رارسيدل زما د ځوانۍ بله غته پيښه وه. په دغه مناسبت عسکرو ته نوې دريشې ګانې ورکړل شوې او سړکونه ترميم او هوار شوي وو.

يوه غرمه زه له خپل پلار او د هغه له دوستانو سره ملګری شوم، دوی روان وو چې دغه مراسم ووينې او هم د اسه مايي غره په ډډه کې په باغونو کې توت وخوري. نوکر او د چايو ناظر د توت د يوې ونې او سپيدار لاندې يو ډير ښه ځای غوره کړی و، له هغه ځای نه هغه سړک په ښه ډول ليده

(c) ketabton.com: The Digital Library

کيده، چې دغه استازی به پرې روان وي. په چاينکو کې شيرچای او په پتنوسونو کې بې دانه او ابراهيم خاني توت د خوړلو لپاره تيار وو. خلك له هرې خوا نه راتلل او په باغونو، د اسه مايي په ډډو او د سړکونو په خواوو کې يې ځايونه نيول. دوی د توتانو له خوړلو او د رباب او سندرو له اوريدلو نه خوند اخيسته. د خوړو، کباب، ماهي او وچو ميوو د غرفو د ګټې او سوداګرۀ تووده ورځ وه، ځينو ډلو د شو خوړو، نڅاګرو هلکانو او نجونو او د يو خه ښځو باتي وهلي[5].

خاشت و، چې د ترم اواز جګ شو او عسکرو او خلکو د مخې ليکونو ته د رسيدلو کوښښونه پيل کړل. د ډهلونو اواز او د دوی د خاصو لنډو ترمونو ښه ايسيدونکو اوازونو د سورو د رسيدلو نښې وي. د هر واحد ځانګړي جامي او وسلي د هغه د قوم يا سمت نښه وه. يوه شيبه وروسته استازی ښکاره شو، چې په يوه لوی پيل سپور و او هره خوا يې په ښه يونيفورم کې د پليو عسکرو يو ټولی روان وو. دی په يوه لوی نقره يې رنګه کجاوه کې د امير د يوه ورور ترڅنګه ناست و. د دواړو يونيفورمونه ډير ښکلي وو. نورو سردارانو او په پيلانو سورو قومندانانو او سورو مشرانو[6] دغه ننداره پای ته ورسوله.

په هغه وخت کې زه ددغه سفر په سياسي اهميت نه پوهيدلم، سره له دي هم له هغو بحثونو نه چې زما د پلار او د هغه د ملګرو ترمينځ وشول او اوس چې زه هغه له خپلې اوسنۍ پوهاوي سره پرتله کوم، زه يوي موقتي نتيجې ته رسيدلی وم.

ما زده کړه چې لوی پيتر خپلو ځای ناستو ته وصيت کړی و، چې د روس حکومت چې څومره کولی شي بايد هند ته ځان ورسوي، چې د نړۍ خزانه ګڼله کيږي، چې بيا په مناسب وخت کې د هند ټوله نيمه وچه ونيوله شي او په دي ډول د نړۍ د لاندې کولو لپاره بيرغ جګ کړي. له دغه وصيت نه وروسته روسانو له پيترزبرګ او مسکو نه ورو ورو ځانونه د امو سين غاړي ته رسولي دي[7]. له بلې خوا برتانويانو حتی تر روسانو نه دمخه چې د پيتر وصيت عملي کړي ټول هند نيولی او د نورو ملکونو په لاندې کولو پسې وو. په هغه سربيره دوی له شاه شجاع او امير دوست محمد سره د تړونونو په کولو سره افغانستان په تيره په باندنيو اړيکو کې تر خپل نفوذ لاندې راوستی و. افغانستان له نورو ملکونو په تيره له روسيي، فارس او عثماني ترکيې سره په نيغه اړيکې لرلی نه شول، نو هغه نيمه خپلواك دولت و، داخلي خپلواکي يې لرله خو په باندنيو اړيکو کې د برتانيي تر حفاظت لاندي و[8].

داسې ښکاري، چې زموږ امير د وضعې په درك سره د کوټي، بلوچستان، خيبر او چترال په لور د انګريزانو له

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرمختكونــو نـــه پـــه ويـــره كـــي وو[9]. دى لـــه روســـانو ســـره شـــايد كـــومي پوهـــاوي تـــه رســـيدلى و. دا چـــي اميـــر پـــه جـــديت او چتـــك تـــوب ســـره دايمـــي پـــوځ تنظـــيم كـــړ، شـــايد د جنـــګ د حتمـــي تـــوب مانا ولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له انګريزانو سره جنګ
(نومبر 1878)

کابل له اوازو او پرقهاري نه په جوش کې و، خلك وارخطا او انديښمن شوي وو، هري خوا ته روان وو، سرتيري د ميرېيانو په شان کرځيدل، د توپ کارخانه شپه او ورځ چالانه وه او د عسکرو ټولي ټولي د سرحد په لور په حرکت وو. برتانويانو جنګ اعلان کړی او په څو جبهو کې رادمخه کيدل. په ټول ملك کې خلك ددغه سپيڅلي جنګ پايلي ته ستړګي په لار وو. بيا نو يوه ورځ ښار په واويلا او ژړا کې ډوب شو. د جنګ له جبهو نه ناوړي خبرونه راتلل، د امير پوځونه يو په بل پسي مات شوي وو. ځيني يي لا دمخه کابل ته بيرته راتلل، هيبتناك خبرونه د انضباط په نه شته والي سره پوځونه له کنترول نه ووتل، خلك ووهل شول او دکانونه چور شول. په ټول ښار کې قحطي پيدا شوه، د نرخونو له لوړيدلو او د مالي بحران له بديو سره د څلورو روپيو ماليي له املـه)د شيرپور په ودانيدلو سره د ډيريدونکي پوځ او دولتي ادارو لپاره(چې دوه کاله دمخه حواله شوي وه، خلکو کيلي او ماني کولي او سختي پري راغلي وه. اوس چې له لوتيدلو نه ويريدل خپلي شتمنۍ او کالي يي په انګړونو کې ښښول.

خلك هره ورځ د امير قصر په مخ کې غونډيدل او چيغي يي وهلي، چې "زمری ځوان خوشي کړه." د دوی مطلب سردار محمد يعقوب و، چي په بالاحصار کي بندي و.

برتانويان وار په وار رادمخه کيدلو جلال اباد يي ونيوه او ګندمك ته ورسيدل. بيا د کندهار د سقوط خبر ورسيد. امير نه پوهيده چې د حل لار به کومه وي؟ ده نور وسايل نه لرل، چې مقاومت وکړي. عسکر وارخطا او سرايله وو، خلك اريان دريان وو، اعتراضونه يي کول او خزانه هم خالي وه. هغه بله لاره نه درلوده، خو دا چې ترکستان ته لاړ شي. لومړی يي کورنۍ، سامانونه او ډير عسکر هغي خوا ته واستول، بيا يي يو سبا لوی دربار جوړ کړ او يعقوب يي د وليعهد په توکه په پاچايي جامه کي ورانـدي کړ. يوه اوږده وينا يي واوروله، چې د هغي يو تکی مي هم په ياد کي نه دی پاتي. بيا په دغسي کجاوه کي ننوت، چې څلورو کسانو کشوله او په ډير غضب سره روان شو.

کابل ښار ته په لار کي دلته او هلته خلکو ته، چې د لارو په غاړو کي د خدا سپه امانـۀ لپاره ولاړ وو، ووېل چې "تاسي زمري ځوان غواړئ، ښه ده هغه لرلي شئ خو په دي کي زما شك دی چې تاسي به هغه په هغه ډول وپيژنئ، چې زه يي

(c) ketabton.com: The Digital Library

پيـــژنم." هغـــه دا هـــم وويـــل چـــي "انګريزانـــو زمـــوږ د ازادۀ او خپلواکـــۀ حـــق نـــه دی منلـــی او پـــه مريـــي تـــوب کـــي مـــو غـــواړي. زه هـــم ددي لپـــاره چـــي لـــه روســـانو ســـره يـــو شـــم چـــي مـــالي او نظـــامي مرسته ترلاسه کړم، چي بيا راوکرځم او خپل انتقام واخلم."

کلـــه بـــه يـــي ژبـــه دغـــومره زيـــږه شـــوه، چـــي ويـــل بـــه يـــي "مـــا د تاســـي څلـــور بولـــو ځنـــاورو د ازادۀ لپـــاره لـــه دښـــمن ســـره جنـــګ کـــړی، چـــي تاســـي، دغـــه او هغـــه د خپـــل وطـــن لايـــق نـــه يـــي او د عـــزت پـــه مانـــا نـــه پـــوهيږئ؟ لـــه مـــا ســـره مـــو پـــه خپلـــي شـــتمنۀ او ژوند سره له همکارۀ نه ډډه کړي ده."

پـــه هـــر حـــال، اميـــر شـــير علـــي، د هغـــه ملکـــه)د اروابنـــاد وليعهـــد عبـــدالله جـــان مـــور(او د ســـفر نـــور ملګـــري مـــزار شـــريف تـــه پـــه ترکســـتان کـــي ورســـيدل. څـــه وخـــت وروســـته د هغـــه اوږدي ناروغـــۀ کـــاني توبرکلـــوز او نقـــرس چـــي کلونـــه يـــي اړ کـــړی و، پـــه کجـــاوه کـــي د کـــرزي سمدلاســـه پـــه دغســـي زور ســـره فعـــال شـــول، چـــي پـــه څـــو ورځـــو کـــي يـــي لـــه ژونـــد نـــه بـــي برخـــي کـــړ.)فبـــروري ، **21 ،1879**(

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امير شير علي واكمنۀ ته يو نظر

اوريدلي مي دي چي امير يو مدبر واكمن او د پرمختګ او تمدن په لور متمايل و. د خپلي واكمنۀ په يوولسو كلونو كي يي مهم كارونه ترسره كړل. د بيلګي په ډول په بالاحصار كي يي د پاچازيو او د هغو تربورانو لپاره د عصري هنر ښوونځي پرانيستلي وو. داسي يي هم د لويانو يوه شورا جوړه كړه چي په حكومتي چارو كي ورته مشوره وركړي.
د منشي عبدالكريم په مشري يي د وسلو ماشين خانه جوړه كړه، چي پكي توپونه، ټوپكونه، نيزي، توري، جنګي يا فلزي خولۀ او لاسي بمونه)Grenades(جوړيدل. په زياترو خلكو كي يي د عسكري جلب طرز رواج كړ او د پوځ اتيا كنډكونه يي تيار كړل. هر كنډك له اته سوه عسكرو نه جوړ وو. د هغو يونيفورم د اروپا د ځينو هيوادونو د يونيفورم په تقليد و. څنګه چي د افغانستان د نظامي مهارتونو لومړنۀ سرچينه د هغه ختيځ ګاونډي)هند(و، نظامي روزنه د برتانيي د نويو معيارونو له مخي وه. افغان عسكر په هغه سويه نه وو، چي برتانوي عسكر وو او نه يي هم د هغو په شان وسلي لرلي. د هغه روزني عملي ماهيت درلوده او له نظامي ساينس نه خبر نه وو. له بده مرغه د پوځ اداره او ساتنه د سورو د امر احمد په لاس وه، چي يو بدمزاجه سړی و او په اداري چارو نه پوهيده. د امير سياست دا و، چي د ملكي او نظامي مامورانو زياتره يي د غلزيو له خيلونو څخه وي. له محمدزيو سره يي چندان جوړه نه وه. كابل په دغو ورځو كي يو نظامي ښار و، هر چيري اوازونه، مارشونه او ترمونه اوريدل كيدل.
امير كه څه هم پوره ليوال او د ننګ خاوند و، بدمزاجه هم و، سپكي سپوري يي ويلي او ملنډي يي وهلي. له اسونو سره يي ډير شوق لاره. په دي اړه به خلكو پس پسكي كولي چي "هغه نه يوازي بدمزاجه دی، خوشاليي سړی هم دی. كه داسي نه وی ولي په غوجل كي ژوند كوي؟" په واقع كي امير شير علي د يوه پراخ ډګر په مينځ كي چي شاوخوا يي د لوړ نسبه اسونو لپاره غوجلي وي، يوه وړه څپرۀ درولي وه، چي مخي ته يي يوه كوته وه. له هغي نه نه يوازي د دفتر په توګه بلكي د واين او تنګ تكور په ملګرتيا د ميلمستياوو لپاره هر كار اخيستل كيده.
دا خو څرګنده وه، چي د امير د سقوط دليل د انګريزي امپريلزم د وړاندي تك سياست و، خو په دي كي شك نه شته چي د هغه د پوځ د پياوړي كولو پروګرام، چي د سنګرو نيول پكي و، د څلورو روپيو محصول او د عسكرو له خوا نه د خلكو ځپل وضع لا خرابه كړي وه. د يادولو وړ ده، چي د امير نظامي قوت د هيڅ چا له خوا په تيره زما د ملګرو له خوا جدي نه نيول كيده. د هغو د يوه په وينا "د امير دغه پوځونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جنګ کولو لپاره روزل شوي نه دي. د هغه پرخلاف هغوی دتصور تمثيل کوي او يواځې د ننداري لپاره دي. هغوی په ښکلو يونيفورمونو کې د امير په انګړ کې د موسيقۍ ښکلو اوازونو ته يواځې د ميرمنو د خوښۀ لپاره تمرين کوي."

د امير محمد يعقوب واکمني

په داسې حال کې چې برتانوي پوځ پر وطن راننوتلی او خلك په غم لړلي او پاريدلي وو، محمد يعقوب سمدلاسه له بندي خاني نه وايستل شو او امير شو. دغه بيچاره انسان هك او پك، حيران او سودايي و. ويل شوي چې د زندان امر حاجي چايي، چې شير علي ته د اعتماد وړ او زيږ ظالم انسان و، له دينه منع کړی و چې له بل چا سره وغږيږي او حتی وهل يې هم ورته ورکړي وو، نو دلته دغه پوښتنه رامينځ ته کيږي، چې هغه چا چې شپږ کاله په زندان کې په يواځې ځان په يوې کوټې کې تير کړي وي او عذابونه ليدلي وي، په کافي اندازه به ورته عقل پاتي وي، چې په دغسې بحراني حال د ترتل شوي هيواد لپاره د حل معقوله لار ولټوي(10).

دی په تخت کيناست او هغسې چې د سر زورو واکمنو خاصه ده، شاوخوا يې غوړه مالان ټول شوي وو. د هغه نږدې ملګري چې ځينې يې په پټه انګريز پلوه وو، ورته ويل چې "هرڅه تمام شول، ته بايد انګريزانو ته تسليم شې چې د هغوی د امير په توګه لږ تر لږه په بريالي او ښه حال سره ژوند وکړې." دغه مشوره دغه کمزوري انسان ته نرمه او زړه راکښوونکي ښکاره شوه. وروسته له هغه چې د اروابښاد پلار د فاتحي مراسم يې پای ته ورسيدل، له يوې ډلې ځانګړو اشرافو سره)د هغه د خسر سردار يحيی په ګډون(کندمك ته لاړ، چې هلته د برتانوي پوځ جنرال سام براون په قوماندانۀ ديره و. يو تړون يې لاسليك کړ او راستون شو. ويل شوي چې په يوه دربار کې يې باتي وهلي وي، چې "ما له انګريزانو سره دغسې تړون کړی چې دغه دسمال به له ما وروسته که وارث هم ونه لرم، واکمنۀ ته دوام ورکړي."

دا به په زړه پوري وي، چې دغه وينا د برتانيي د يرغل او په کابل کې د هغه د استازي کوکناري د ټاکل کيدلو په اړوند تر بحث لاندې ونيول شي. افغانستان په رسمي ډول د برتانيي تر حفاظت لاندې په تللو سره له کرمې، پشين، سبي نه تير شو او په خيبر او مچني کوتلونو باندې يې کنترول له لاسه ورکړ(11).

دغه تړون له هغو تړونونو سره ډير ورته دی، چې د هندوستان مستعمري له لويو راجاکانو او نوابانو سره شوی وو.

ميجر لويي کوکناري له خپلو ملګرو او يوې ډلې نظاميانو سره د بالاحصار په پخوانيو حکومتي کورونو کې واړول(12).

انګريزانو په عين حال کې په دې پيل وکړ، چې خپل پوځونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

له افغانستان نه وباسي. امير خوښ و او د زندان د ترخو ورځو د جبران لپاره يې له خپلو ملګرو سره تر سهاره پورې په عيش تيراوه او د سوبې په نامه د يوې نڅاكرې له نڅا او له سندرو نه يې خوند اخيسته.

د هغه پرخلاف افغان قومونه دغومره سرايله شوي او پاريدلي وو، چې د بدل اخيستلو ته يې هڅول. په ټول ملك په تيره د سرتيرو په بې نظمه سلوك كې د تشدد ناك سرايله توب نښې ښكاره كيدلې. بيا نو د هيلې پرخلاف، يوه ورځ په بالاحصار كې د ډزو اوازونه واوريدل شول، دكانونه وتړل شول او پاريدلي او بې نظمه شوي خلك په هغه لور وخوځيدل. دوستانو خبر راوړ، چې افغان سرتيري جك شوي او د كوكنارې په كور يې يرغل وړى او تينك جنګ روان دى.

نشته ان تر لومړي ماسپښين پورې روانه وه، بيا ارامې شوه. د كوكنارې له كور نه د اور د لمبو په شان لوخړې جګيدلې. دغه لمبې زمونږ له بام څخه ليدل كيدلې. لوى كمشنر [كوكنارى[، د هغه ماموران او ساتونكي يا ووژل شول يا د اور په لمبو كې خاورې ايرې شول. وروسته په هماغه ماسپښين كې خلك په بازار كې وليدل شول، چې د برتانوي سرتيرو واسكتونه، بوټونه او فلزي خولۍ يې په ځان وې، چې بې له شكه له اور نه يې په ولجه نيولې وو.

پوښتنه دا ده، چې دا ټول څنګه پيښ شول. واقعيت دا دى، چې په پورته بيان شوي ناارامې فضا كې د سرتيرو درې قطعې بالاحصار ته د معاش اخيستلو لپاره ورغلې. د معمول په شان دوى د حكومتي دفترونو په انګړ كې غونډې شوې، دوى بې وسلې وې. دوى د دريو مياشتو معاش غوښته، خو هلته د يوې مياشتې معاش موجود و. سرتيرو شور ماشور جوړ كړ، ميرزايانو او افسرانو كوښښ وكړ، چې ارام يې كړي، خو ګټه يې ونكړه. شورماشور نور هم جك شو او سپكې سپورې وويلې شوې. وضع هغه وخت لا خرابه شوه، چې دوى پاسنۍ كوټه په تيرو وويشته چې هلته د ميرزايانو او محاسبانو دفترونه وو. بيچاره ميرزايان څوك وتښتيدل او څوك تعقيب شول او ووهل شول. په دغه وخت كې يوه واړه لانجه پيدا كوونكي افسر چيغې كړې، چې "ورونو! دغه دوستان زمونږ حق نه راكوي، څنګه چې مونږ يوبل بادار كوكنارې د دوى دښځوميره لرو، ورنه به پوښتنه وكوو."

دغو خبرو سرتيرو ته تكان وركړ او دوى د كوكنارې د كور په لور منډه كړه. كوكنارې چې دوى د ورتك په حال كې وليدل، لوى ور يې وتاړه او خپل ساتونكي يې په بام كې ودرول. افغان سرتيري همدا، چې ور ته ورسيدل كوكنارې بې له كوم كړ و بړ نه په خپلو ساتونكيو د ډزو امر وكړ او عسكر ولكيدل. دغې پيښې د توقع پرخلاف افغانان په غضب كړل، خپلو باركونو ته لاړل، وسلې يې ترلاسه كړې او بيرته راغلل

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په دېرو يې پيل وکړ. له دوارو خواوو نه سختې دزې وشوي لکه هسې چې په سل کونو ننداړچيان هم چې فکر يې کاوه جهاد دی، په جنګ کې داخل شول. انګرېز ته د اور خپريدلو تهديد څرګند شو او د خو کړيو په بهير کې نه له کوکناري، نه د هغه له هستوګنځي او نه د هغه له ملګرو نه څه پاتي شول.

دا وه د کوکناري تراجيکه قصه لکه هسې چې دغه خاورې ليکوال يې ننداره کړي وه. ددغې تراجيدي په ارزونه کې زما خپل نظر دا دی، چې کوکناري د نه بښنې غټه خطا وکړه. سرتيري هلته د معاش ترلاسه کولو لپاره لاړل، نه د جنګ لپاره. د تدبير خاوند به له هغو سره پوهاوي ته رسيدلی او لازمي معاش به يې ورکړی وای[13]. په واقع کې دا يوه ښه موقع وه، چې د سرتيرو روغ نيتي ترلاسه شوي او د حکومت خواخوږي شووله شوي وای، چې د بې نظمۀ اور غلې شوی وای او وروسته يې بايد د اوږدې مودې د لارې په اړه فکر کړی وای.

امير محمد يعقوب په مانۀ کې د بلوا دمخه شپه په معمولي ډول تر سهاره پورې په عيش کې تيره کړې وه. سهار په ژور خوب کې ډوب لاړ، لوړ حضرت ولې انديښنه ولري او ځان وربروي او خپله سات تيري او ارامي کډه وډه کړي. هغه خو د ډاډ وړ دغسې ترون لاسليك کړی و، چې له هغه وروسته به يو دسمال هم حکومت وکولی شي. هغه د برتانيې ساتندويې په رسمي ډول منلې وه. ولې ددې غمه وکړې چې هيواد يې د دښمن په لاس لويدلی دی. امير د نږدې دزو له املـه له خواږه خوب نه ويښ شو، وارخطا شو او د خطر احساس يې وکړ، ويې ويل چې "دا څه خبره ده؟ څه پيښ شوي دي؟" د هغه نږدې ملګرو او غوړه مالانو وضع ورته بيان کړه. هغوی چې له خطرونو نه ويريدل، امير ته مشوره ورکړه، چې له ځايه ونه شوريږي[14].

جنرال رابرتس چې په کرمې کې دغه خبر واوريد، د کابل په لور په بيړه روان شو. په کابل کې د هغه لومړی کار دا شو چې د کوکناري د سوځيدلي کور په کنډوالو باندې دارونه وځړوي، چې په دغې پيښې کې کډون کوونکي غرغره کړي. په اصل کې خلك هلته د ننداره کولو او چور کولو لپاره غونډ شوي وو. ځينې د جهاد کولو لپاره ورغلي وو. بې وجدانو مخالفانو چې زړونه يې له کرکې نه ډك وو او د چندول شيعه کانو چې هغوی د جاسوسي په بدل کې انعام غوښته، له دغې موقع نه د ځان لپاره ګټه وکړه او بې کناه خلك يې په ګير کې ورکړل. نورو هم حتی د يو څه ګټې لپاره همدغسې وکړل. په دې ډول هره ورځ له لسو نه تر شلو پورې کسان غرغره کيدل[15]. زما مشر ورور کل محمد او عبدالخاق د غرغره کيدو له ويرې نه تښتيدلو ته اړ شول. لومړنی په هرات کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

سردار محمد ايوب له پوځ او وروستی په کندهار کې د سردار شير علي له پوځ سره يوځای شو.
امير وروسته له دي چي له خپلو درباريانو سره مشوره وکړه،له کابل نه په بيړه ووت او انگريزانو ته تسليم شو. دی د بندي په توگه د هندوستان دره دون ښار ته واستول شو، چي هلته د مرگ تر ورځي پوري تر څارني لاندي و.
د کرکي وړ او د گنډمك دغه شرمناك تړون، چي د انگريزانو له خوا په امير محمد يعقوب وتپل شو، د هغه خسر په هڅوني سره شوی و. په واقع کي سردار يحيی او د هغه کورنۀ افغانستان د برتانوي مستعمرو ډومينيون د يوي برخي په شان محاصره کړ[16]. يعقوب ته د انگريزانو غولوونکي وعدي په ځرگند ډول ښيي، چي دغه ناوړي انسان د ملت پروا نه کوله، غوښتل يي چي خپل ځان او خپل تابع حکومت خوندي کړي.
د کوکناري له پيښي نه وروسته سرتيري خپلو کورونو ته ستانه شول، خو د امير ورور سردار محمد ايوب له هرات نه د کندهار په لور روان و. له ده سره دلايقو جنرالانو په قوماندانۀ يو پوځ او خزانه وه او په هرات کي يي دريځ تينك و. که يعقوب چاريکارو ته تللی وای لږ تر لږه خواره شوي عسکر او خلك به سره ټول شوي او په دي قادر شوي وای، چي د ايوب له پوځ سره يوځای شي[17]. خو افسوس چي له خپل ورور سره د هغه رقابت دغومره تينگ و، چي بي له شکه يي غوره گڼله چي د باندنيو له خوا پري حکومت وشي، نه دا چي له خپل ورور سره قدرت شريك کړي.

د انگريزانو له خوا د کابل نيول

د امير محمد يعقوب د گوښه کيدلو او بندي کيدلو خبر په کابل کي د هغه تره سردار نيك محمد خپور کړ. دی چي په يوه جك اس سپور و او ځلور سواره يي تر شا روان وو، د شاه شهيد په وره ننوت، ناري يي کړي چي "اوه خلکو! ستاسو امير د پرنگيانو له خوا بندي شوی دی، جك شئ، کوښښ وکړئ، خپل ننك پرځای کړئ. د خپل هيواد او دين له دښمن سره جهاد وکړئ." دی په دغسي خبرو سره په ټول ښار کي وگرځيده، خلك يي د جهاد لپاره هڅول او پارول. د هغه پرخلاف، له ټول پوځ نه چي امير په څومره کړاو سره کلونه کلونه روزلی و، هيڅ يو هم نه په ښار کي او نه په چاونيو کي ليدل کيده.
ددغو ټولو ناراميو په وخت کي زموږ کورنۀ د امير دوست محمد د کراني لور بي بي فاطمي کره اوسيدله، چي په دغه وخت کي له دغو کسانو نه جوړه وه:)زما مور او پلار، زما دري خويندي، دوه مشران ورونه)چي هغوی زر له کابل نه ووتل(زه او زموږ اخوند يا ښوونکی چي له پلار نه مي

(c) ketabton.com: The Digital Library

هيڅ بيل نه شو او يو څو نوكران بې بې فاطمي په خپلې مهربانۀ سره موږ خپل كور ته بللي وو.)

پلار د معمول په شان ځان له دربار نه ليري ساته. ليكل، لوستل او رسم كشل به يې كول، شعر به يې وايه او ناسته ولاړه به يې له ملګرو سره كوله. يواځې د امير شير علي فاتحي ته لاړ، چې زوی يې امير محمد يعقوب د هغه په بڼ كې اخيستله. پلار مې نيغ د عامه خلكو برخې ته لاړ او د دعا لپاره يې لاسونه جك كړل. د دربار مامور د امير په اشاره ترينه وغوښتل، چې "صاحبه! دا ستا ځاى نه دى، موږ هغه ځاى ته په ورتك سره ووياړه چې هلته امير، سرداران او لويان ناست دي." پلار مې ورته توجه ونكړه. بل وخت پخوا له دې چې امير انګريزانو ته تسليم شي، پلار مې ورسره وليدل او ورته يې وويل چې "څه چې پيښ شول قسمت و، ايمان او وجدان مې حكم كوي چې دغه مشوره دركړم: انګريزانو ته د تسلميدلو پرځاى كوهستان يا پنجشير ته لاړ شه، له تركستان او هرات سره ارتباط تينګ كړه او جهاد اعلان كړه. په ښو نيتونو او تينګ زيار سره ممكن بريالى شې او نوم به دې تر ابده پوري پاتي وي."

زموږ مالي وضع بد حال ته رسيدلي وه، يو كال شوى و چې دولتي معاش نه و رارسيدلى، خواړه كم شوي او ګراني ډيره شوي وه. څنګه چې بې بې فاطمي خپل كور ته اړه لرله، موږ اړ شو چې يوه واړه، زاړه، وراسته ځاى ته كوچ وكړو او د خوارۀ په حال كې ژوند وكړو. له نوكرانو څخه يواځې دوه تنه پاتي شوي وو. بيرغ وړونكي چې له پلار سره مې د پاچا زويتوب له وخت نه و او رامان چې د پيرلو، پخلي او بو راوړلو ناظر و.

يوه ورځ رامان پلار ته وويل، چې د سبا لپاره نه په تحويلخانه كې او نه په جيب كې دينار شته او د سيمي هتۀ وال چې موږ نه پيژني، پور نه راكوي. د پلار غبرګون هيڅ هيرولى نه شم: "ته پوهيږي چې غوري د پلاو خوړلو لپاره وي، څو چې پلاو نه وي هغه ارزښت نه لري. له غوريو نه يو څو خرڅ كړه او له پيسو نه يې د سبا لپاره ډوډۀ برابره كړه." په بله ورځ چې پلاو په ميز باندي ايښودل شوى و او ټولو كورنۀ ترينه چارپيره وه، پلار وپوښتل چې تاسي پوهيږئ ددغه پلاو نوم به څه وي؟ ښه! دغه ته غوري پلاو وايي." نو په راتلونكو ورځو كې موږ د يوه سماوار، قاليني او كليم پلاو خاوندان شو.

د كابل د خلكو جنګ

د سردار نيك محمد خبرو خلك پارولي وو، دوى په هر ځاى كې غونډي كولي، په چارسوكانو كې، بازارونو او سړكونو كې، ځينو ملايانو د جهاد تبليغ كاوه(18). خلكو پريكړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکړه، چې يا په وسلو او يا په تشو لاسونو وي له انګريزانو سره به جنګيږي او په دغه ډول به خپله ديني دنده ترسره کوي. د کابل د خلکو دغه جنګ هم عجيبه او د خندا وړ منظره وه. څنګه چې موږ پوهيږو د اطراف خلك د ښار تر اوسيدونکيو نه ډير تينګ او ډير زړور دي، نو کابليانو لاپې ډيري وهلې او په جنګ خبر نه وو، په تيره له توپکو او توپونو سره. په هغه سربيره دوی لنډې چړې)خنجر(او دوه ميله ښکاري توپك لرل.

خلکو دا پريکړه هم وکړه، چې د جوبې وره په مخ کې به تول شي او د شاوخوا غونډيو په ډډو کې به ځايونه ونيسي. د کابل خلکو د رواج له مخې له لرغوني زماني نه راپه ديخوا د جوبې جشن نيوه. د پسرلي په هره جمعه کې به خلك هلته له سماوارونو، قالينچو، ديګونو او لوښو سره د ميلې او سات تيرۀ لپاره توليدل. د شپې له خوا به بازارونه ډير شول، جلبې او ماهي به يې خرڅول، چې د جشن اصلي څيزونه وو. کبابونه او خواږه به هم پريمانه وو. د ځغاستې لپاره به ډکر او د ډنډو لپاره به دايري جوړ شوي، تنګ تکور او سندرو به هوا ډکه کړه.

د جهاد لپاره غونډې به هم په همدغه ډول وي، يواځينی توپير په دي کې و، چې د سندرو او تنګ تکور پرځای به د "الله اکبر" او "اوه! څلوريارانو مرسته وکړئ!." د توپکو له اوازونو سره اوريدل کيدلي. داسې پيښه شوه، چې د خلکو په دغې ګڼه ګونه کې يو دغسې ترکان استاد هم و، چې د توپونو په کارخانه کې يې کنداغونه جوړول. ده چې د توپچي افسرانو نه شته والی حس کړ، چې په عادي حال کې په خپلو ځليدونکيو يونيفورمونو کې په خاص ډول روان دي، د يوه جنرال يونيفورم يې واغوست او فلزي خولۀ يې په سر کړه او يوه جغه يې پري وتومبله. په داسې حال کې چې د توپخانې خو هغو عسکرو ورسره مرسته کوله، چې بې ملګري وو، ده وکولی شول چې شپږ ميل کښونکی غټ توپونه او څو نور غوايي کښونکی توپونه ځای پرځای کړي. په دغه وخت کې خبر راغی، چې د يوه نظامي ښوونکي کرنيل مامدجان)محمد جان(په قومندانۀ دري کنډکه او څلور قاطري کښوونکي توپونه له چاريکارو [ارغنده[نه راروان دي.

په ماسپښين کې د توپونو ډزو او د سندرو او ترومپتونو اوازونو د برتانويانو د رادمخه کيدلو خبر ورکړ. همدا چې اوله کولۀ د اسمان په لور جګه شوه، بې وسلو کابليانو په داسې حال کې چې سماوارونه يې په لاسونو کې نيولي او قالينچې يې په اوږو اچولي وي، د ښار په لور په تيښتې پيل وکړ. سره له دې هم د استاد ترکان له توپونو نه ډزي کيدلي او تلفات يې اړول. ځينو بيباکو ځوانانو چې د ديوالونو تر شا يا په غوچانو کې پټ و، په دښمن باندې ناڅاپي بريدونه کول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددغو ګډوډو اغيزه لږه وه او د ماښام پر مهال يو غازي هم نه ليدل کيده. ټول په خپلو کورونو کې پټ شول او د خپلو ورونو شا ته يې اړمونه واچول. په بله ورځ برتانوي پوځ يوه اثر ښونکي ننداره وښودله، په داسې حال کې چې مارشونه يې کول، په ښار کې وکرځيدل او بيا خپلو بارکونو ته ستانه شول.

په هغه ورځ زموږ کورنۍ او د کابل وطنپالو او حساسو خلکو ځانونه د وير او مصيبت په پنجو کې ګير حس کړل. مور مې، خويندو مې او ما سخت ژړل، زموږ اخوند افسوس کاوه "اوه اسلام! افسوس زموږ پر عقيدې." پلار په خپل لمونځ ځې ناست و، دعا يې کوله. بيرغ وړونکي کنځل کول او لعنتونه يې ويل، هم باندنيو ته او هم د هيواد خاينانو ته. رامان لاپې وهلې، چې که موقع په لاس ورغله دا او هغه به وکړي.

خو په نورو کورونو کې د خوښۍ ميلمستياوې وې، دا هغه خلك وو چې د پرنګيانو راتلك ته يې هرکلى ويلى و او د هغو په خپلو خبرو "د دوى غمه خوړله شوې وه." دوى زياتره شيعه او قزلباش وو، چې د ښار په مينځ کې په چنډولو کې اوسيدل، چې شاوخوا يې تينګ ديوال او خندق وو. دوى په خپل فرقه يې تعصب سره نامسلمانان تر مسلمانانو نه غوره ګنل.

لکه چې دمخه وويل شول مامد جان او د هغه کنډکونه راروان وو، کابل ته په رسيدلو سره يې په نيمه شپه کې په اسه مايي غره باندې دفاعي ترتيبات ونيول. زه به د خپلې خوښې هغه ژور احساس تل په ياد ولرم، چې په سبا يې چې له خوبه پاڅيدم کورم چې د اسه مايي غره په سر د افغانستان بيرغ رپيږي. يوه شيبه وروسته برتانويان د شير دروازي له پاسه ښکاره شول. "د درې ورځو او درې شپو جنګ " چې د "اسه مايي او شير دروازې جنګ" باندې هم ياديږي، پيل شوى وو.

دا دغسې يوه ځرګنده منظره وه، چې په ليدلو سره يې زړونه رپيدل او اوښکې توييدلې. دوستانو دعا کوله او دښمنانو لعنت وايه. زه به هر سبا د لمانځه په وخت کې بام ته ختلم، هلته به دوربين په لاس تر ماښام پورې پاتې کيدلم. مور مې بيخې خپه وه، ويريدله چې کومه خطا کولۀ راباندې ونه لګيږي، خو ما مقاومت کولى نه شو. په شپه کې چې د برتانويانو له ټوپونو نه ډزې کيدلې زياتره په نښه نه لګيدلې. د مامد جان، د جهاد پهلوان د ځلور لنډ هدفه ټوپونو ډزې د برتانوي پوځ په مينځ لګيدلې. په بله شپه افغان پوځونو چې برتانويانو محصور کړي وو او د ارتباط لارې يې پرې شوې وې، بله چاره نه لرله خو دا چې خپل توپونه له کار نه وباسي او د چاردهي او پنجشير په لور په شا شي. برتانويانو په پای

(c) ketabton.com: The Digital Library

کــي کابــل پــه رســمي ډول ونيــوه او نظــامي حکومــت يــي اعــلان کــړ. شــيرپور يــي نــوی ښــار)شــهرنو(ونومــاوه او خپــل پــوځ يــي هلتــه ځای پرځای کړ.

ســـردار ولـــي محمـــد د اميـــر شـــير علـــي کشـــر ورور، چـــي زوړ او د انګريزانـــو رښـــتينی خـــادم و، د جنـــرال رابـــرتس)د انګريـــزي پـــوځ قومانـــدان(لـــه خـــوا د کابـــل والـــي وکومـــارل شـــو. نـــور برتـــانوي پلـــوه ســـرداران او د طلايـــي ســـردار)ســـلطان محمـــد(د کورنـــۍ د غړيـــو پـــه کـــډون د هغـــه درباريـــان او مـــاموران غـــوره شـــول[20]. پـــه عـــين حـــال کـــي خپـــل بـــل پـــولي ســـردار شـــير علـــي)د ســـردار مهـــر دل زوی(يـــي د کنـــدهار والـــي وټاکـــه. لنـــډه دا چـــي د هيـــواد مهمـــي ســـيمي د برتـــانوي امپراتـــورۍ تـــر بيـــرغ لانـــدي شـــوي او ســـوبمن انګريـــزان پـــه کابـــل، جـــلال ابـــاد او کنـــدهار کـــي ځـــای پرځای شول.

د مقاومت پياوړي کيدل

پرلـــه پســـي غرغـــرو د خلکـــو پـــه زړونـــو کـــي کرکـــه او دښـــمني وکرلـــه. پـــه اولـــه کـــي بزګـــران راضـــي وو چـــي خپـــل محصـــولات پـــه انګريزانـــو بانـــدي پـــه لـــوړه بيـــه خـــرڅ کـــړي، خـــو همـــدا چـــي خـــاين ســـرداران واليـــان شـــول او نـــورو مـــامورانو د خلکـــو پـــه ځپلـــو پيـــل وکـــړ. پـــه تيـــره چـــي لـــه خلکـــو نـــه يـــي ځيزونـــه پـــه تيټـــه بيـــه اخيســـتل، دوی لـــه وهمـــه ازاد شـــول. قومونـــو چـــي پـــه عـــادي حـــال کـــي يـــو بـــل وژل او لوټـــول درك کـــړه، چـــي د بـــل قـــوم او ديـــن خلـــك يـــي پـــه وطـــن بانـــدي مســـلط شـــوي دي، لـــه يـــو بـــل ســـره تـــړاو تينـــك کـــړ پـــه دغـــه مقصـــد چـــي ســـره ملګـــري او يـــو مـــوتی شـــي. پـــه ټـــول ملـــك کـــي ملايـــان، چـــي زيـــاتره يـــي د خانـــانو او لويـــانو لـــه ملاتـــړ نـــه بهـــره مـــن وو، د رښـــتيني اســـلام پـــه تبليـــغ پيـــل وکـــړ او د جهـــاد روحيـــه يـــي پيـــاوړي کـــړه. ځينـــو قومونـــو لـــوړه وکـــړه، چـــي د ځـــان او مـــال پـــه قيمت به د هيواد ساتنه کوي.

د مقاومـــــت مرکـــــز غزنـــــي او د هغـــــه چاپيريـــــال و. هلتـــــه يـــــو پرهيزګـــــار او عـــــالم مجاهـــــد مـــــلا مشـــــك عـــــالم خلـــــك د جنـــــګ لپـــــاره هڅـــول. د مقاومـــت نـــامتو اتـــل کرنيـــل مامـــد جـــان ورســـره يـــو مـــوتی شو او ډير جنګيالان يي پرځان راټول کړي وو.

برتانويـــانو چـــي مهمـــه ګڼلـــه د کابـــل پـــوځ د کنـــدهار لـــه پـــوځ ســـره مربـــوط کـــړي، فيصـــله وکـــړه چـــي پـــه غزنـــي کـــي ديـــره ځـــای ولـــري. مجاهـــدان چـــي لـــه دغـــي پريکـــړي نـــه خبـــر شـــول، والـــي ســـردار محمـــد حســـن تـــه لاړل او ترينـــه يـــي وغوښـــتل، چـــي د هغـــوی مشـــري پـــه غـــاړه واخلـــي او ورتـــه يـــي کـــړه چـــي "مـــوږ مشـــر نـــه لـــرو، تـــه چـــي پاچـــا زوی يـــي بايـــد زمـــوږ قومانـــدان اوســـي. کـــه مـــو وګټلـــه تـــه بـــه زمـــوږ اميـــر اوســـي، نـــوم بـــه دي تلپـــاتي وي او لـــوی ښښـــتن بـــه د اخـــرت پـــه ورځ درتـــه اجـــر درکـــړي." ســـردار

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد حسن چې د معمول په شان پوچ خولی و، په خپل ښځینه آواز سره یې په قسم خوړلو باندي شروع وکړه:"اوه! تاسي سپيو او جاهلو مجاهدو! تاسي ځنګه کولی شئ د برتانيي له حکومت سره ځانونه پرتله کړئ؟ تاسي بې وسلي او پښي ابلې خلك ځنګه کولی شئ له انګریزي قدرت سره مقابله وکړئ؟ تاسي خه او خه ځئ ورك شئ، د خپلو کارونو غمه وکړئ!." مجاهدانو چې په دغو خبرو سره وپاریدل پري ودانګل او توته توته یې کړ، بیا نو دوی یواځي په چاقوکانو، سوتیو او یو څو ټوپکو سره لاړل، چې د انګریزانو له راتلونکي پوځ سره په شش ګاو کي مقابله وکړي.

په بنګلور کي یوه انګلیس کرنیل ماته ددغي جګړي قصه وکړه. دی په هغه وخت کي د برتانوي پوځ یو قومندان و، دی هلته یو ډګروال و او زه د خپلي کورنۀ له کډوال کیدو نه وروسته په هند کي په سفر وم. اوس یې نوم زما په یاد نه دی، خو دی یو ښکلی جك ځوان و او په کیني غمبوري باندي یې یو شین داغ و. ماته یې وویل، چې "ما د جاسوسانو د راپور له مخي خپل پوځ په یوي ژوري دري کي ځای پرځای کړ، چې د راتلونکي انساني سیل مخه ونیسم. همدا چې افغانان په رنګه بیرغونو او د ډول په یوه ډوله اواز سره له لري نه ښکاره شول، خپلي توپخاني ته مي د دوو پرله پسي ډزو بولۀ ورکړه. ما فکر کاوه، چې سخت تاوان مي ور اړولی او د اور بند امر مي وکړ. دودونه لا هم په هوا کي و، چې په دغه وخت زما په سر باندي ناڅاپه د سوتي وار وشو. له درد نه یي نږدي و، چې له اس نه ولویږم او نتیجه یي دغه داغ دی. زما سړیو غوښتل، چې دغه وهونکی توته توته کړي، خو ما پري نه شوول. "هغه **55** کلن په مزاج کي درویش ډوله و او جنډه جامي یي پر تن وي. پرتوك یي ارت او په غوتو سره تړل شوی و. له هماغي توتي نه یي یو خیرن کمیس پرځان و او دغسي زوړ وړین واسکټ یي په تن و، چې د رنګ تمیز یي په مشکل سره کیده. ملا یي له غاړي نه په یوي تراړي تړل شوي وه، یوازینۀ وسله یي د لرکي یو سوتی و. یوه زړه چرمي کڅوړه یي له اوږو نه ځړیدله، چې سورۀ سورۀ وه او په یوي رسۀ سره تړله شوي وه. د جواري نیمه تیکله او د مچنغوزي لپاره یو څو کتي پکي وي. وروسته له دي چې مخ یي ووینځه او بنداژ کړ، دغه سړی مي راوغوښت او ومي پوښته چې "آیا ته سرتیری یي؟" ویي ویل چې "نه". بیا مي وپوښته چې "ته د کوم خیل یا قوم مشر یي؟" ویل یي "نه، زه بزګر یم." بیا مي وپوښته چې "کوم ضرورت او کوم اجبار او کوم قدرت ته اړ کړي، چې ددغو ډزو او خطر مینځ ته راشي؟" ویلي چې "پرون زه د کلي د ماجت ترځنګه تیریدلم، ډیر خلك غونډ شوي وو. یوه ملا تبلیغ کاوه، چې دا زموږ ملك کاپرو نیولی، د لوی خښتن او د هغه د پیغمبر له

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوا وظيفه لرو، چې د خپل هيواد او د دين له دښمنانو سره وجنګيږو. که مو ووژل غازيان او که ووژل شوو شهيدان به يو. په دواړو حالتونو کې به جنت زموږ انعام وي. ما خپلو ملګرو ته وويل، چې په دې کې ګټه نه شته، چې دغه خلك ووژل شي، د هغه پرځای موږ بايد دوی په دوستۍ سره جلب کړو او د هغو له سوچه عقيدو نه د روسانو پر ضد استفاده وکړو."

برتانوي پوځ د ټوپکو دغو پرله پسې ډله ييزو ډزو سره هم غزني ته په مخکې تك ونه کړای شو. مجاهدانو هم درك کړه، چې که څه هم شمير يې بيخې ډير دی، دا به ځانمرګي وي چې د انګريزانو له دغسې زورورو ډزو سره مقابله وکړي، خو دوی سره له دې هم کابل ته خپل وړاندې تك ته دوام ورکړ. په عين حال کې چې دښمن يې اړ کړ، چې په همغې ليکې باندې بيرته په شا شي، دوی يواځې نه وو. په واقع کې د ټول ملك قومي لښکري د پای تخت د چاپيرولو په لور روانې وي. جنرال رابرتس ددې لپاره چې دغه فشار لږ کړي، له سردار ولي محمد نه وغوښتل، چې په چاردهي کې د ټوپونو او اس ځغلولو ننداره جوړه کړي. دا ددې لپاره و، چې شيرپور ته د برتانوي پوځونو په شا تك يو څه اسان کړي.

"د درې ورځو او شپو جګړې" نه وروسته کابل په نسبي ډول ارام معلوميده. ټوپير دا و، چې اول د مجاهدانو او بيا د انګريزانو د په شا تللو اوازې روانې وې. بيا نو يو سهار په اسه مايي او شير دروازه باندې د انګريزانو له ځايونو نه زورورو ډزو وڅڅولم، چې خپل بام ته وخيژم. څرګنده ده، چې غازيان له غزني نه د راتللو په حال کې وو، ما دا هم وليدل چې د دښمن توپونه شيرپور ته په شا کيدل. په حاضر وخت کې افغان بيرغونه په اسه مايي باندې په رپيدو شول. د الله پاك شکر دی، زه د خپل وړوکتوب د خوښۍ ژورتيا او معصوميت په ژبه بيانولی نه شم، خو افسوس چې عمر يې لنډ و، ځکه چې د انګريزانو متقابلې حملې غازيان ښار ته په ننوتلو اړ کړل. له ښه مرغه لږ څه وروسته له جنوبي نه قومي لښکري صحنې ته ورسيدلې او ورځ يې له تخت شا نه په حملو سره وګټله.

تر ماښامه پورې د برتانيي له هندي امپراتورۍ نه يو ځانګړی کس هم بيرون پاتې نه شو، ټول د وفا منو سردارانو په ګډون په شيرپور کې کلابند شول.

د ميوند جګړه

ددې لپاره چې ددغې نوميالۍ جګړې په اړه يو فکر درکړم، زه له دينه بل ښه خه نه شم کولی، چې د خپلو دوو ورونو روايتونه درته بيان کړم، چې پکې يې ګډون کړی و.

خالق:)د نور علي په کنډکونو کې د يوه ټولي کفتان و. په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ياد به مو وي چې برتانويانو سردار شير علي د کندهار والي ټاکلی و. دغه سردار چې انګريزانو ته بې له کوم شرط نه تسليم شوی و، د هغو مرستندوی شوی و. له خپل هيواد سره ددغه خيانت او له انګريزانو سره دغې وفا لرلو له لامله هغه دا خپله اخلاقي دنده ګڼله، چې د هغو لپاره شپږ ښه وسله وال کنډکونه تنظيم کړي. ددغه مقصد لپاره يې خپل مشر زوی سردار نور علي د خپلو قوتونو قومندان او خپل نور زامن، ورونه او نور د هغو افسران وګومارل.)دوی ټول به د سردار محمد ايوب د پوځ په برابر کې د سپر په شان کار وکړي.(د جګړې په درشل کې ما او دده نورو ګفتانانو د خپل مشکل په اړه سوچ وکړ. په پای کې مو سره لوړه وکړه، چې موږ به د خپلو وطنوالو پر وړاندې ونه جنګيږو، چې غواړي هيواد د باندنيو له جغ نه ازاد کړي. دغسې بې ننګي به موږ په پاتې ژوند کې تل وځوروي. بيا نو موږ دغه پلان له خپلو عسکرو سره شريک کړ، چې دغه تجويز شوی ياغي توب ته يې تيار کړو.

په بل سهار زموږ د دم ځای ترووم زموږ د خيمې دباندې د سر قومندان په امر وغږول شو. ترمونو او شکرونو اوازونه او د اسونو حرکتونه او شنهارې د جګړې لپاره د تياري نښې وې. همدا چې موږ ته د وړاندې تللو قومنده راکړل شوه، موږ شودل شوی سمت پريښود، د غونډۍ ډډې ته وختلو او له هغه ځايه مو په برتانوي پوځ باندې ډزې وکړې. زموږ کرنيلان، چې د سردار شير علي زامن وو، اصلي پوځ ته په تللو سره زموږ په پريښودلو پيل وکړ. موږ داسې وښودله، چې دوی مو ليدلي نه دي. زموږ عمل په نورو ټوليو کې دغسې پاروني وکړي، چې يوه غټه غوغا يې کډه کړه. نور علي او خپلوانو يې برتانوي لوی پوځ ته په تللو سره له تينکتيا نه پرار غوره وګانه.

ګل محمد: موږ د کوکناري له پيښې نه وروسته کابل پريښود او کندهار ته په کړاو سره ورسيدلو. څنګه چې ما نه د برتانيي او نه د سردار شير علي د حکومت پروا کوله، فيصله مې وکړه چې هرات ته لاړ شم او د سردار محمد ايوب له پوځ سره يوځای شم. هلته چې ورسيدلم سردار ته مې خپل ځان ورساوه. هغه مهرباني وکړه، زه يې په خپلو ملګرو کې ونيولم. د هغه له پوځ سره چې جنرال حفيظ الله يې قوماندان و او د هرات له خزانې سره کندهار ته مخه وکړه، چې خپل هيواد ازاد کړو.

د جنرال حفيظ الله پوځ له نهو پليو، دوو سورو[کنډکونو؟]، دوه مخ په وړاندې توپخانو او دوه زرو هغو سورو نه جوړ و، چې په سورو خانانو پوري يې تعلق لاره، کندهاري قومي لښکر هم پلی و. ځينو يې وسلې نه لرلې. په هغه سربيره ډير شمير ملايان او طالبان هم په دغه پوځ کې وو، چې د جهاد په تبليغ سره يې د جنګياليو

(c) ketabton.com: The Digital Library

معنويات لوړول. قومينځو هم په هغه کي کډون وکړ، چي اوبه يي په مشکونو کي وړلي او حماسي بدلي يي ويلي.

په لار کي ډيري قومي ډلي زموږ له پوځ سره يوځاى شوي. د شير علي کنډکونو چي زموږ په خوا اوشتي وو، هم زموږ مادي او معنوي قوت ډير کړ. په پاى کي کندهار ته نږدي په ميوند کي دواړه پوځونه سره مخامخ شول. د تعجب ځاى دى، چي سهار د وختـه له کوم نامعلوم ځاى نه برتانوي کولي په غلي ډول د خپلو هدفونو په ويشتلو پيل وکړ. جنرال حفيظ الله د جکړي دغسي پلان وايست، چي هغه په دغه حقيقت بنا و، چي موږ د دښمن له اوږدو هدفونو ويشتونکيو ډزو سره مقابله نه شو کولى. د هغه له مخي پلي سرتيري، چي د زيږو ځايونو په حفاظت کي به وي د برتانوي پوځ په کيني خوا کي به پرمخ ځي. توپونه او سواره به دغسي ځاى ته ځانونه رسوي، چي له هغه ځايه به دښمن تر ډزو لاندي راځي او وروسته له هغه چي هغو ځايونو ته به ځان رسوي، ډزي به کوي. په عين حال کي نور واحدونه به د دښمن تر رسيدلو نه ړومبى هغه نږدي بند (Dam) ته ځانونه رسوي. سردار محمد ايوب او ملګري به يي ددغي جبهي په دفاع کي ورسره يوځاى کيږي. دغه ستراتيجي بي له کوم خنډ نه پلي شوه. له خونړۀ جکړي نه وروسته دغه بند ونيول شو. دښمن له اوبو نه ليري شو او د پر شا تلك لار يي له خطر سره مخامخ شوه.

ډګروال به روز (Burrows) چي پوه شو ايسار شوى دى، قومانده ورکړه چي پوځ يي بايد يو مثلث جوړ کړي، چي له دغه يرغل سره مقاومت وکړي. دواړو خواوو ته درانده تلفات واوښتل. په پاى کي دى د په شا کيدو امر ورکولو ته اړ شو. اول په منظم ډول او ورو ورو د سورو او پليو د فشار له امله او بيا دغه په شا تلك د بي نظمۀ او کډوډۀ له حال نه په مصيبتناك پړاو او ماتي بدل شو. ډير بنديان ونيول شول او توپونه يي وران شول[21]. ډګروال به روز او د هغه افسران له ډګر نه روغ ووتل. سردار شير علي تينك کوښښونه وکړل، چي په هغو کي له کندهاري مشرانو نه د هغه غوښتني هم وي. په واقع کي انګريزانو ته دا د هغه يو ډير غټ خدمت و. انګريزانو ته درانده تلفات واوښتل. ډير يي چي په ويلو، ځاکانو او باغونو کي پټ و، دښځوله لاسه له مينځه يووړل شول.ښځوله بامونو څخه درانده ډيزونه لکه بغرۀ، تيږي، خرڅي او داسي نور پري باندي اچول.

نو لکه هسي چي ما په خپل واړه دوربين سره په شيرپور کي د انګريزانو ايساريدل ليدلي وو، اوس مي له خپلو ورونو نه د کندهار ښار په چونۀ کي د انګريزانو له ايساريدو نه هم واوريدل او بيا هم هغسي چي په کابل کي يو شمير سرداران د خيانت په کولو سره دغه "امتياز" وګاته، چي له انګريزانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره محصور شي، شير علي او د هغه كورنۍ)زما مشر ورور زمان په كډون چې د شير علي خوريی و(او نور سرداران په هماغه ځال كي په كندهار كي هم ايسار شول.

بيرته كابل ته...

هر سبايي به چې په سلكونو غازيان ښار ته ننوتل، زموږ د كور له مخې تيريدل. زموږ كور د دري لويو سړكونو د يوځاى كيدلو په محل كي پروت و. دوى چې جامي يې سره متفاوتي، قواري يې مختلفي او اوازونه يې زيږه وو، په ډلو ويشل شوي وو. ځيني يې جك قدي، غټ او پياوړي وو، دغسي اوږده په غوړيو غوږ ويښتان يې لرل چې تر اوږو پوري رسيدل. تر دغه وخته پوري ما د دوى په شان خلك ليدلي نه وو. هري ډلي يو بيرغ او يو يا دوه ډولچيان لرل. دوى به د ډول له اواز سره سم يوه كليمه بيزه يو ډوله سندره ويله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دوی لومړۍ دنده دا شوه، چې په شيرپور کې د ايسار شويو سردارانو کورونه چور کړي. دوی د هغو کورونه دومره ښه پيژندل، چې لکه د هغو لست د دوی په جيبونو کې و. داسې هم دوی ته د شتمنو کورونه معلوم و. د بيلګې په ډول زموږ د کور مخامخ د يوه ميرزا کور و، چې د ولي محمد) د انګريزانو له خوا د کابل ټاکل شوی والي(د دفتر آمر و. له غازيانو نه يوه غږ کړ، چې "دغه کور بايد لوټ شي." سمدلاسه د هغه تينګ ور يې مات کړ، په کور يې ننوتل، د ورونو او کړکيو په ګډون يې هرڅه ترينه وايستل. زموږ د کور د مخې چې راورسيدل، يو نظر يې واچاوه او چې پوه شول دا د دوی دی، په خپله لاره سيخ لاړل. غازيانو نه يوازې لوټول کول، په پرله پسې يرغلونو سره يې پر انګريزي پوځ د کلابندۍ کړۍ هم تنګوله.

دلته غواړم د مقاومت د وتليو اتلانو نومونه راوړم، چې نومونه يې په درناوی سره خيستل کيدل او په قصيدو کې ابدي کيدل(22).

محمدجان وردك، چې "د دري ورځو او شپو جنګ" او په غزني کې د ډير فعاليت له امله يې د يوه اتل په شان نوم کتلی و.

ملا مشك عالم، يو عالم او پوه روحاني و، چې د خلکو پوره اعتماد يې ترلاسه کړی و. ددې لپاره چې جنګي لوازم ولري، هغه خپلې ټولې ځمکې او حتی کتابونه هم خرڅ کړل.

مير بچه، چې د کوهستان خلکو هغه خپل مشر غوره کړی و. دغه حقيقت، چې دی د حضرت محمد صلی الله عليه وسلم زوزات ګڼل کيده، د هغو اعتماد يې لا هم پياوړی کړی و.

غلام حيدر څرخې، يو منلی جنګي اتل، چې د هغه په کوښښونو سره د برتانويانو توپونه له اسه مايي غوره نه شيرپور ته په شا شول.

په داسې حال کې، چې د شيرپور کلابندۍ دوام لاره، غازيانو چې کابل نيولی وو، پريکړه وکړه چې دوی بايد يوه اجرائيوي شورا ولري، خو دوی حاضر نه وو په خپلو کې يو غوره کړي، نو ځانونه يې اړ وليدل، چې دغسې يو په نامه مشر ولري، چې هغه د دوی ترلاس لاندې وي، نو دوی د امير محمد يعقوب اووه کلن زوی موسی جان خپل امير غوره کړ. داسې هم دوی لازمه وګڼله، چې د هغه د قوم يو مشر د عنعنوي وزير په توګه دنده ترسره کړي. څنګه چې د هغه له پلار نه پرته بل داسې څوك نه و، دوی ټولو فيصله وکړه چې دغه دنده به دوی ترسره کوي، خو دغه ستونزه ډيره ونه پاييده، ځکه چې يو څو ورځې وروسته غازيانو ناڅاپي ماته وکړه او بيا يو هم په ښار کې نه ليدل کيده.

پيښه دا وه، چې ترکانان له کورونو نه وايستل شول او ديته اړ شول، چې په شيرپور باندې د يوه لوی بريد لپاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

زينې جوړي کړي. په يوه تاکلي ورځ سهار د وختـه د اسمايي غره په سر د بريد لپاره د نشي په ډول اور ولګول شو. د "الله اکبر" په تکبير او "ځلورو يارانو مرسته وکړئ!" په ويلو سره دوی له ټولو خواوو نه بريد وکړ. په يوه محاذ کي دوی ديوال ته دغومره ډير نږدي شول، چي يي وکولی شول زينې ودروي. په واقع کي مير بچه او د هغه جنګياليو په ننوتلو پيل وکړ. په داسي حال کي چي په ختيځي خوا کي غازيانو سخته ماتي وکړه، برتانوي سورو پرمخ ودانګل او درانه تلفات يي ورواړول. د معمول په شان هغسي چي په قومي جنګونو کي پيښيږي، کله چي په يوي خوا کي شاته تګ پيل کيږي، اثر يي دغسي زر خپريږي لکه مالکه چي په اوبو کي ويلي کيږي. په دي ډول همدا چي په ختيځه خوا کي بريد په شا وتمبول شو، غازيان په نورو جبهو کي په اسانۀ سره مات شول. کونکوسي دا و، چي يوه خاين مشر) په غالب احتمال محمد شاه(له دښمن نه په بي ننګۀ سره بډي اخيستلي وي.

برتانويان له خپل بري سره سره په سختو ستونزو اخته وو. دوی د **1841** کال د غت مصيبت له بيا پيښيدلو نه ويريدل، چي هلته د هغوی **16000** پوځ پوپنا شوی او يوازي يو ډاکتر برايډن جلال اباد ته ورسيد او هلته يي انګريزي پوځ له دغه مصيبت نه خبرکړ[23]. يو ځل بيا په کابل او کندهار کي د دوی پوځونه محصور شول، د ارتباط لاري بندي شوي، له هند نه ملاتړ وررسيدلی نه شو او)افغان(قومونه سره يو موتی شوي وو، چي له مينځه يي يوسي. بله بده يي لا دا وه، چي دوی دغسي مشر پيدا کولی نه شو چي ددي لپاره چي وخت ترلاسه کړي له هغه سره د ځان په ګټه خبري وکولی شي. د کابل غازيان بي واکه او بي ارادي وو، له سردار محمد ايوب سره سوله کول مصلحت نه و، په دي چي هغه د خپل بريو له امله هم مغرور و، غير له هغه هم هغه په طبيعت کي يو مغرور انسان و[24].

خو دوی په پای کي د هغه د تربور سردار عبدالرحمن په وجود کي، چي دولس کاله يي په بخارا کي د روسي حکومت د ميلمه په شان په کډوالۀ تير کړي وو، د معاملي کولو لپاره يو مناسب او د خوښي شخص ومونډ. دوی پيغام وړونکي له ليکونو سره ورواستول او له روسي حکومت نه يي وغوښتل، چي له تاشکند نه د هغه وتل اسان کړي[25]. همدا چي دغه سردار له امو نه تير شو او د افغانستان په خاوره کي يي پښه کيښوده، هغه د امير لقب غوره کړ او د کولاب او بدخشان له مشرانو سره يي سخت جنګونه وکړل[26]. په لار کي چي به هرځای تميده، مناسب اصلاحات يي کول او د خپلي خوښي واليان يي ټاکل. د تابعيت ليکونه له ټول ملك نه ورته استول کيدل، خلکو د هغه امير کيدلو ته د بيرغونو په ښورولو او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډولونو، چمبو او سرنيو په وهلو سره هرکلی وايه. شاعرانو پخواني او اوسني اتلان او په باندنيو باندي خپل بريالي توبونه په قصيدو او شعرونو سره ستايه.

دا ځل انګريزانو هرڅه ښه پلان کړي وو. د يوې جوړې روغې له مخې چې يې په ذمه کې له عبدالرحمن سره وکړه، دوی بريالي شول چې خپل پوځ په خپلو شرايطو سره خوندي وباسي. هماغه سرحدونه يې چې له امير دوست محمد سره په تړون کې منلي وو او هغه د ګندمك په نومي تړون کې بيا تاييد شوي وو، بيا ياد شول(27).

د خپلواکۍ کلمه ذکر شوي نه وه او د افغانستان باندنی سياست د معمول په شان د برتانويانو په صلاحيت پوري وتړل شو(28). حقيقت دا دی، چې دوی تل غوښتل، چې زموږ هيواد د ځايي کسانو له لاري په نيغ يا نانيغ ډول تر کنترول لاندي ولري. حتی نن ورځ (1933) هم زه له جاري پيښو نه وينم، چې دوی د محمد نادر په غوښتنه او مرسته سرحد تړلی او قوم يې بندي کړی دی(29).

يو ستونزناك پړاو

اوه کرانه خدايه! څه عجيبه شپه ده، چې غازيان وتښتيدل او څه عجب سهار و، چې موږ د يوه پناه تون په لټه کې شوو. تازه کونکوسی رواني وي، چې انګريزان د غرو دپاسه توپونه پرځای کوي، چې له هغه ځای نه ټول کابل وولي او وران کړي او خلك يې له مينځه يوسي. چندول او مراد خاني به په دغه پروګرام کې نه وي، ځکه چې هغو د انګريزانو خوا نيولي ده. خلکو خپل کورونه خوښي کول او شش ګروهي ته تلل. هغو چې په چندولو کې ملګري او پيژندګلويان لرل، هغي خوا ته بيره کوله.

لکه هسي چې قسمت و، زموږ تيښتي د صاحبزادګانو کور ته اړ کړو، چې هغو خلکو ته پناه ورووړو، چې د انګريزانو تر ساتني لاندي وو. د کورنۍ تړاو دا و، چې د هغه لور يا له سردار ولي محمد سره اوسيدله يا د هغه برعکس او دا چې د هغه ښځه او خپلوان چې له غازيانو نه پټ شوي وو، هلته اوسيدل.

سهار د وخته و، چې د پلار يو نږدي ملګري مامد جان (چې د خان په نامه هم ياديده) له خپل زوی عبدالله سره چې زما په منك و، زموږ کور ته راغی. زما او د عبدالله فکرونه او خويونه سره يو وو.

خان: "له پرون نه راپه ديخوا زه د يوه پناه تون په لټه کې وم او هغه مې زموږ په کاونديتوب کې، په تويچي باغ کې د صاحبزادګانو په کور کې وموندہ، چې هلته د سردار ولي محمد کورنۍ هم هم پناه موندلي ده. ښه به دا وي، چې موږ هلته سمدلاسه لاړ شو، چې د انګريزانو له خوا له خطر نه بچ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوو."

پـلار: "زه فکـر نـه کـوم چـې انګرېـزان بـه کابـل وران کـړي، نو موږ ولې بيځايه شو؟"

خـان:"حتـى کـه دوی ورانـې هـم ونـه کـړي، همـدا چـې د دوی سـرتيري خـواره شـول، دغـه خطـر بـه وي. عسـکر يـې پـه غضـب دي او بـدل بـه واخلـې. دوی بـه غازيـان او د هغـو پلويـان او حتـى تاتـه هـم ضـرر ورسـوي. تاتـه بـه چـې د پاچـا زوی وليعهـد پخوانی وزير وي لا ډير خطر وي."

پـلار :"ښـه ده نـو، سـتا پـه فکـر چـې داسـې ده، ځـئ چـې ځو."

څنګـه چـې دا وخـت د ژمـې پـای و، لا هـم سـاړه و او سـړکونه پـه يخـو واورو او ختـو سـره پوښـل شـوي وو، مـور او پـلار او خوينـدې مـې پـه داسـې حـال کـې چـې شـالونه يـې پـه اوږو وو، پـه مينـځ کـې عبـدالله، خـان او زه دمخـه او زمـوږ معلـم او رامـان تـر شـا روان شـو. سـړکونه خـالي او يـواځې وو، لـه جـوش او خـروش نـه د ډکـو خلکـو نښـه هـم نـه وه، نـه د سـرنيو او ډولونـو او نـه د غازيـانو چيغـې وې، چـې پـرون يـې صـحنه څـومره غالمغـالي او تـوده کـړې وه. داسـې فکـر کيـده، چـې ځمکـه لکـه پـه ننـداري کـې د ځوځيـدونکي صـحنې پـه شـان سمدلاسـه ورکه شوې وي.

خـه وخـت چـې مـوږ هلتـه ورسـيدلو، خـان، زمـا پـلار او زمـوږ معلـم خپـل کـور تـه بوتلـل او لـه مـا څخـه وغوښـتل شـول، چـې ښـځې د صـاحبزاده پـه کـور کـې دښـځوبرخې تـه بـوځم. ورونـه او کرکـۀ تـړل شـوي وي، هـيڅ اواز نـه اوريـدل کيـده. مـور او خوينـدې مـې د مخکينـۀ کـوتې دمخـه کيناسـتلې، داسـې ښـکاريده چـې د ونـو او ګلانـو بـن پـه هـديرې بـدل شـوي وي. بيـا نـو پـه دغـه وخـت کـې چـې لمـر خپلـې لومړنـۀ سـور بخنـې وړانګـې د اسـه مـايې او شـير دروازه پـه لـوړو څوکـو غـوړولې، يـوه جګـه ښـځه پـه سـپينې چـادرې کـې سمدلاسـه ښـکاره شـوه، داريـايې لـه غيـږې نـه وايسـتله او هغسـې تـودې سـندرې يـې سـر کـړې، چـې د ودونـو او د سـنت کولـو پـه جشـنونو کـې ويلـې کيـږي. دا د پـردو د ليـرې کولـو لپـاره نښـه وه. ډيـر زر يـوه زړه چاغـه ښـځه، چـې ځـان يـې پـه پټـو سـره پيچلـې و، ښـکاره شـوه. پـه ژور اواز سـره يې ناري کړې چې "د جبار موري! ووايه چې څه خبره ده؟."

"اوه کرانـې ميرمنـې! تـه بايـد ددغـه زيـرې لپـاره ماتـه انعـام راکړې، هغه سپې غازيان مات شوي دي."

"اه! نـه مـې درتـه ويلـې چـې تـه څنګـه هغـه پشـې ابلـه ګـدايګر لـه انګريـزي حکومـت سـره پرتلـه کـوې. يـو يـې هـم پـه کابـل کـې نـه دی پـاتې شـوي، بايـد همدغسـې شـوي وای. ددغـې ورځـې لپـاره له خدای پاك نه زر واري مننه."

نـوري ميرمنـې او د هغـو کنيـزې راننـوتلې او لـه هغـې زړې ميرمنـې نـه يـې د زړه نـه مننـه وکـړه. هغـه د سـردار)ولـې محمـد(

(c) ketabton.com: The Digital Library

ميرمن وه او د جبار مور په خپلو سندرو او غازيانو ته په بد ويلو سره د دوی وخت تير کړ. زموږ په غم لړلي ډله يواځينۍ استثنی وه. موږ په اوښکو ډکو سترګو او ژورو افسوسونو سره ننداره کوله، په سختۍ سره مو نفس کاږه. له عبدالله نه پرته چې شوخي يې کوله، زه يې پوښتلم چې "دغه کاپران څوك دي؟ دوی يا رابرتس يا چمبرلين؟"[30] "لعنت دي پر دواړو خواوو وي."

"کرانه وروره! دوی زموږ خپلوان دي، وبه ګورو چې هغوی اوس له تاسو سره څه ډول چلند کوي؟."

په دغه وخت کې يو ځوان هلك دښځوپه جامه کې له بلې کوټي نه رانوت، هغه به اورمرو د کورنۍ هلك و، چې جامې يې د غازيانو له ډار نه بدلي کړي وي. دا نو د عبدالله لپاره د توکو ملنډو يو لوی کان شو. ما هم له دينه ډډه ونکړه، چې د ټول هغه خه ملاتړ وکړم، چې هغه ويل. په دي ډول موږ ددغو ميرمنو او د جبار د مور د طعنو يو څه جوکه شوو.

تر دغه وخته پوري د کور د مشري ميرمنې پام موږ ته نه و، سمدلاسه يي په موږ نظر شو "اوه! دوی څوك دي؟"

"دا زه يم د استاد محمود مور، نه مي پيژني؟"

"اوه، بلې! ښه راغلې! هيله کوم چې حال مو ښه وي. خدای دي کړي، چې وضع مو خرابه نه وي، چې په دغه سهار کي دلته راغلی يي."

"دا يقيني ده، چې غازيان مات شوي دي او خلك وايي، چې ټول وژنه به وي، موږ په دغه دليل ستاسي کور ته پناه راوړي ده."

"غواړم تاسي يو بل ځای پيدا کړئ. زه هغو ته پناه نه شم ورکولی، چې برتانويانو ته بد نيت لري."

بيا نو هغه له کړکۍ نه ليري شوه. مور مې هم جګه شوه او وروسته له هغه چې يو خو زيږي خبري يې وکړي او طعنې يې واورولې، موږ ووتلو. موږ لا يو څو کامه اخيستي نه وو، چې پلار، خان، زموږ معلم او سوداګر عبداللطيف راښکاره شول.

لطيف چې د پلار پخوانی او ريښتينی ملکی و او په چندولو کې اوسيده، د احتياط له مخې زموږ کور ته په بيړه تللی و، چې موږ خپل کور ته بوځي. هلته يې چې څوك ونه موندل، د خان کور ته لاړ او هلته زما له پلار او نورو سره يوځای شو. د صاحبزادګانو خوا ته لاړ، څه ښه تصادف.

موږ د لطيف تر شا روان د چندولو په لور حرکت وکړ، له وړي کړکۍ نه پرته ور تړل شوی و، له کابل نه د بې شميره نارينه وو،ښځواو کوچنيانو ډلو يوه لويه ګڼه ګونه جوړه کړي وه. يو په بل پسې له تنګې کړکۍ نه واوښتل، چې په هغه ورځ بايد د "ژغورني ور" بلل شوی وای. دغه سوداګر او ملګري يې پوهيدل، چې څنګه موږ له دغې ګڼه ګوڼي نه تير

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي او په پای کې په ډېر کړاو سره موږ خپل هدف ته ورسيدلو. ټولو کورنۍ موږ ته په درناوي سره هرکلی ووايه. دوی په خپلو تودو او پاکو صندليو کې ځای کړو. ورسته له دي چي زر تياره شوي ډوډۍ مو خوړله، خپلو کوټو ته لاړو.

د سهار نږدي دوه بجي وي، چي د ترومونو اوازونه مو واوريدل، چي د ټوپونو له ډزو سره کډ شوي وو. ما په هيلي او انتظار سره خبر کړل، ما خيال وکړ چي غازيانو په متقابل بريد لاس پوري کړی دی. په دهليز کي د کوربه له مشر زوی سره مخ شوم، ويې پوښتلم چي چيرته روان يې ؟

"غواړم بام ته وخيژم، چي د غازيانو بريدونه وګورم."

"ته به هسي خيال کوي، دا برتانوي سرتيري دي، چي د خپل بريالي توب جشن نيسي او په ښار کي ډله ډله کرځي."

دا ډيري دردناکي کلمي وي، خپلي کوټي ته ستون شوم او سر مي تر خپلي برستني لاندي کړ او دومره ډيري اوښکي مي تويي کړي، چي هغه نمجنه شوه، د زړه درد مي ښايسته ارام شو.

د پلار ليدنه له جنرال رابرتس سره

د لطيف په کور کي مو دري ترخي او له انديښني نه ډکي ورځي تيري کړي. د څلورمي ورځي په سهار يو افسر له دوو هندي نوکرانو سره له يوه ليك سره زما پلار ته راغی. په ليك کي کښل شوي، چي پلار له جنرال رابرتس سره وګوري. يوه هيبتناکه غوغا جوړه شوه، موږ ټولو فکر کاوه چي له هغه نه به تحقيق وشي او جزا به ورته ورکړ شي. مور او خويندو مي په ژړا او واويلا پيل وکړ.

پلار مي د خان، زموږ د معلم، لطيف او زما او عبدالله او البته د هغه افسر او د هغه د نوکرانو په ملګرتوب د شيرپور په لور روان شوو. هر چيري برتانوي سرتيري وو. د "وزير مور")د امير دوست محمد ملکه او د وزير محمد اکبر مور(هستوګنځی يو ځل بيا د برتانوي حکومت د ښاروالۍ او ضبط دفتر غوره شوی و. ځيني غازيان هلته د مجازات کيدلو لپاره وړل شوي وو. موږ په شيرپور کي وليدل، چي د برتانوي افسرانو جنازي، چي د کنډکونو په رنګونو پوښل شوي وي، په ټوپونو باندي هديري ته وړل کيدلي. د نظامي موسيقۍ يوي ډلي د جنازي موزيك واهه او سرتيري په دواړو خواوو کي ورو ورو روان وو، په داسي حال کي چي د ټوپکو سرونه يي مخ ښکته وو. زموږ د پګړيو په ليدلو سره دوی "ملا، ملا" ويل او غابښونه يي له ډير غضب نه چيچل. دغو خطرناکو منظرو د يوي ناوړي پايلي وړاندوينه کوله.

چاونۍ ته په ننوتلو سره موږ هغي ودانۍ ته بوتلل شو، چي د رابرتس هستوګنځی، دفتر او نظامي قوماندانۍ وه. يواځي پلار دننه بوتلل شو. عبدالله او ما په يوه ميدان کي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوي ويالي په غاړه ژړل، په داسي حال کي چي نورو لمونځونه کول. زموږ زړونه رپيدل، ځانونه مو ربړديدل او سترګي مو د وره په لور نيولي وي. هره دقيقه د يوه کال په شان وه. بيا نو په پای کي د عزتمن پلار مبارك او دروند مخ په وره کي وځليد. دوه نوکران ورپسي روان و، چي د هر يوه په شا يوه بوجۀ وه.

خان: "ماته خوښ ښکاري، زه هرڅه ښه وينم."

"هو، لوی څښتن او د وليانو زور دوی ړانده کړل. هغوی با ادبه وو او څلور زره روپۍ زما د تنخواه پاتي يي راکړي. زه به ټوله قصه وروسته وکړم، اوس د خدای مهرباني ده، ځئ چي ځو."

نوري کورنۍ چي د هيښتناك خبر په فکر وه، افسوس او واويلا کوله. د نه فکر کيدونکي زيري په اوريدلو سره په دوی کي ساه بيرته ورغړيدله. پلار له يو څه وخت نه وروسته په دغه ډول قصه وکړه.

"يوه هندي چي جك لنګوټی يي په سر و، زه ومنلم. هغه د جنرال رابرټس نايب و، هغه ولاړ او يو څو دقيقي وروسته راوګرځيد. "مهرباني وکړه په دغه لار ځه، جنرال رابرټس درته سترګي په لار دی." زه چي کوټي ته ننوتلم، رابرټس قدم واهه، جګ بوټان يي له يو څو پيوندونو او تنګ غاړي يونيفورم سره په پښو و، له يو څو ګامه نږدي کيدلو نه وروسته يي وويل چي "ته سردار غلام محمد يي؟ زه يم، جنرال رابرټس." "مهرباني وکړه کينه." دی د ميز تر شا کيناست او د مخي څوکۍ يي ماته پريښوده "ته د وليعهد پاچا زوی وزير وي، ايا همدغسي نه وه؟"

"نه، د وليعهد پاچا زوی نه، بلکي د امير موسی." زما ضمني انتقاد دی يو څه نارام کړ او دا موضوع يي کرد سره پريښوده. "ايا ته له امير عبدالرحمن سره اشنايي لري او يا تاته خپله تنخواه دررسيږي؟" "هو، زه نه يواځي د هغه پر خوا بلکي د هغه د پلار امير محمد افضل او تره پلوی هم وم. امير شير علي وپاريده او ما د هغه او د هغه د زوی محمد يعقوب د يوولسو کلونو په واکمنۍ کي ځان ګوښه ونيوه او په يوه کم عايد مي ګوزاره وکړه."

"البته، په دغو سختو کلونو کي به معاش دررسيدلی نه وي؟"

"دا سمه ده، البته يوه پيسه هم نه."

هغه زنك ووهه او له نوکر نه يي وغوښتل، چي نايب ته غبږ کړي. پخوا له دي چي هغه زموږ خبرو ته بيرته وګرځي، هغه ته يي يو څه وويل. رابرټس له مانه د امير شير علي او له ورونو سره يي د جنګونو په اړه پوښتني وکړي. د امير عبدالرحمن د ځانګړتياوو او د هغه د طريقو په اړه يي هم وپوښتلم ترڅو چي نايب يي له دوو نوکرانو سره راننوت. د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر نوکر په شا يوه بورۀ وه، په داسي حال کي چي د صورت حساب پاني ته يي کتل رابرتس وويل چي "ددغي محاسبي له مخي ته د څلور زره روپيو مستحق يي او هغه دا دي."

موږ سره خداى په اماني وکړه او دا دى زه دلته يم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امير عبدالرحمن د واکمنۀ لومړی کال (1881_1880)

اوازې وې، چې امير چاريکارو ته نږدې کيږي. له بدخشان نه يو ډاډ ورکوونکی ليك راورسيد، د نورو څيزونو په ترڅ کې پکې ليکل شوي وو، چې "زه به له خپلوانو او دوستانو سره هغسې چلند وکړم، چې زما نيکه)امير دوست محمد(کاوه او کوښښ به وکړم، چې ستاسې د ملاتړ او دوستۀ حق ادا کړم."

وروسته څرګنده شوه، چې زما د پلار نوم د هغه د دوستانو په ډله کې دی، چې د انګريزانو په سپارښتني سره د هغه له خوا برابر شوی و. برتانويان چاريکارو ته د هغه تر راتګ نه دمخه له هغه سره د سولې د شرايطو په اړه پوهاوي ته رسيدلي وو. خلك خوښ وو، چې په پای کې يو افغان پاچا زوی او د تخت وارث ومونږدل شو. امير په خپل وار خانانو ته ليکونه استول او په هغو کې يې د سولې کوښښونه د ملي ګټو پر بنسټ شرح کول. په دغه مقصد چې هيواد د باندنيو له منګولو نه ازاد کړي. هغه خپل پيغامونه په وعدو او انعامونو سره خواږه کول.

پلار د هغه يوه ليك ته ځواب وليکه، چې شخصاً زه به يې وررسوم. دري ورونه، چې وزيرخيل قوم ته منسوب وو، د پلار له دوستانو سره به چاريکارو ته زما د تګ ملګري وي. په درييمه ورځ زه له خپل اس نه ولويدلم او بجلکه مې بيځايه شوه. زما د درد چيغې اسمان ته رسيدلې، په ډير کړاو سره په هماغه ماښام د امير ديره ځای ته ورسيدلو. څنګه چې له هغو دري ورونو ته يوه يې د امير او انګريزانو ترمينځ پيغامونه وړي وو، دغه ليك يې وروسپاره. دوی زما مشکل هم ورته بيان کړ. امير حکم وکړ، چې زه بايد هغه ته وروستل شم. دغو ورونو ورته کړه، چې هغه په سخت درد اخته دی او له علاج نه وروسته به يې په حضور مشرف شي، خو امير تينك و او ويل يې چې "د هغه علاج بايد دلته زما په مخ کې وشي."

يو څو نوکرو زه هغه ته يووړم، په داسې حال کې چې له ويرې نه ريږديدم، ما خپل احترام ورته ادا کړ. "اوه، ته خوارکی، نو ته د کاکا طرزي زوی يې؟" بيا يې نو خپل جراح يو ازبك راوغوښت، چې زما د بجلکې چاره وکړي. جراح راته نږدې شو او رامولم يې. د قاليني يوه څنډه يې جکه کړه او په چاکو سره يې په ځمکه کې يو سوری وکاږه. زه يې ستونی ستغ کينولم او بې له دې چې زما دردونو او واويلاوو ته توجه وکړي، زما بيځايه شوي بجلکه يې په سوري کې ننويستله. هغه يې په خپلې پښې سره په زور کيکاږله ترڅو

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې زما بجلکه بيرته پرځای شوه. بيا يې تينګه بنداز کړه، سمدلاسه زه له درد نه خلاص شوم.

امير خپله مهرباني په نورو بنو هم وښودله. يو خاورين برك اس او دوه نوکران يې زما په اختيار کړل. ما په دغې زده کړې پيل وکړ، چې اس څنګه زين او قيضه کړم؟ ماته د لومړي ځل لپاره د عسکر کيدو او سفر کولو ذوق پيدا شو.

بيا نو موږ د امير او پوځ ملګري شو، چې د ذمي غونډۀ ته ورشو، چې له پلازمينې نه دوه کړۀ ليري پرته وه. په يوې شني غونډۀ باندې يوه لويه خيمه وه، چې شاوخوا يې نورې خيمې وهل شوې وې. هلته د افغانستان امير او انګريزانو د دوستۀ يو تړون لاسليك کړ، چې د هغه له مخې برتانويان به په 48 کړيو کې خپل پوځ له کابل نه راوباسي او هيواد به عبدالرحمن ته سپاري.

ښه به دا وي، چې ددغه تړون نوري مهمې مادې دلته راوړم:

1_ د کوکناري د غميزې په بدل کې به بالاحصار، چې تول وران شوی، بيرته ودان نه شي.

2_ موجودې پولې به د اعتبار وړ وي او د يوه ټاکلي کميسيون له خوا به حدبندي شي.

3_د دواړو حکومتونو ترمينځ به هغه سياسي اړيکې پرځای وي، چې د امير دوست محمد وختو ته به رسيږي.

4_برتانويان به د روسيې د تيري په مقابل کې هر کال د دفاعي مقصد لپاره يو نيم ميليون روپۀ ورکوي.

5_ د افغانستان يو استازی به د وايسرای له خوا منل کيږي او يو مسلمان هندی به د دوايسرای د استازي په توګه د امير له خوا منل کيږي[31].

دغه مادې په څرګند ډول ښيي، چې افغانستان د امير دوست محمد له واکمنۀ نه وروسته خپلواکي نه لرله او دا سړی په فکر کې اچوي، چې ولې دغسې وشول[32]. زما په نظر ددې لپاره دغه لاملونه راوړل کيدلی شي. يو دا چې افغانان د پوره خپلواکۀ په مفهوم نه پوهيدل[33]. نو دا عجيبه نه ده، چې د خپلواکۀ ذکر نه په سراج التواريخ او نه په تاج التواريخ کې شوی دی، چې دواړه د امير حبيب الله په دستور کښل شوي دي[34]. داسې ښکاري، چې افغانان هم د مزاج او هم د طبيعت له مخې د نورو عقيدو له خلکو سره يو خه دښمني لري. دوی د مينې تعصب دغه کار ته هڅوي، نو په دې ډول دوی ښه کنې، چې د څو کاپرو پرځای له يوه کاپر سره معامله وکړي. که په ذمه کې د خپلواکۀ مفهوم او پايلې يې شي درك شوې وای، تر هغه به يو عزتمن تړون لاسليك شوی وای. د هرڅه په نظر کې نيولو سره په کندهار کې برتانوي پوځ تول مات شوی او محصور شوی او خلك هر چيرې د جهاد لپاره تيار وو. يوازې په کوهستان کې يو نيم لك

(c) ketabton.com: The Digital Library

جنګيالي امر ته سترګي په لار وو. که دوی او نورو او داسي هم د کندهار غازيانو خپل قومونه سره يوځای کړي وای. برتانويان به اړ شوي وای، چي د افغانستان پوره خپلواکي ومني.

خو افسوس او زر افسوس، د دوو تربورانو ترمينځ سيالي او دښمني)امير عبدالرحمن او سردار محمد ايوب(دوی دومره سره ليري کړي وو، چي دوی انګريزانو ته د لا نږدې والي احساس کاوه حتی د سکه او ناسکه ورونو ترمينځ دومره مخالفت و، چي امير محمد يعقوب ويل:"خدای دي نه کړي چي زه د ايوب په رسته تخت ونيسم."

په ذمه کي وضع ورته وه، بلکي لا بده وه. دبيلګي په ډول برتانويانو له عبدالرحمن سره د مرستي په نامه محمد ايوب په کندهار کي وواهه. د ايوب عکس العمل دا و، چي تر لاس لاندي روحانيانو څخه وغواړي چي د هغه د تربور په مقابل کي جهاد اعلام کړي. ددي مانا دا کيدله، چي هغه او د هغه پلويان نور نو مسلمانان نه دي. برتانويان د تل په شان ډير خوښ وو، چي له دغو دښمنيو او کينه ناکو رقابتونو نه ګټه اوچته کړي.

په پای کي د يادولو وړ ده، چي د افغان قومونو سريله توب په اړه، چي انګريزان يي مات کړي وو، د امير عبدالرحمن انديښنه رښتيني وه. ددي لپاره چي هغوی لاندي کړي، هغه په عاجل ډول وسلو او پيسو ته اړه لرله. ذمي ته چي بيرته وګرځو، جنرال رابرتس ځيني پوځونه له لوازمو او يو شمير "عزتمنو" متحدو سردارانو سره پيښور ته واستول. بيا نو په خپله يي د يوه غوره شوي پوځ په قوماندانۀ کندهار ته مارش وکړ، چي خپل محصور شوی پوځ له ماتيدلو نه وژغوري. د هغه بل مقصد دا و، چي کندهار د امير ماموارانو ته وسپاري)35(. رابرتس په مشکي کي په يوه سخت جنګ کي افغان قومونه، چي پخواني ايسار شوي عسکر هم ورسره يو ځای شوي وو، مات کړل او سردار محمد ايوب او پوځ ته يي دغسي ضربه ورکړه، چي هرات ته په شا شو، بي له دي چي په لاري کي تم شي. رابرتس ته ددغه بريالي توب په وياړ د "کندهار رابرتس" لقب ورکړل شو.

په عين حال کي امير عبدالرحمن کابل ته ننوت او د شيرپور کندهاري ور يي خپل موقتي مرکز وګرځاوه. پلار مي ورته ځان حاضر کړ او له هماغي ورځي نه د هغه مصاحب شو. هره ورځ به زه له ده سره دربار ته تللم او تر ماښام پوري به هلته پاتي کيدلم. په نتيجه کي زموږ په ژوند طرز کي پوره بدلون راغی، له هغي ورځي نه چي امير ماته خاورين برك اس وباښه له اسونو سره مي شوق تر دي حده پيدا شو، چي حتی په خوب کي به مي هم ليدل. ماته نوکران او ساتونکي هم راکړل شول، چي د دربار د سردارانو لپاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ضروري وو. د پلار معاش مې څلور واري ډېر شو او يو ښه كور زموږ په اختيار كې شو. دغو تجربو نه يوازې زما پوهه ډېره كړه، ديته يې هم وهڅولم، چې د ډېرو نويو چيلنجونو لپاره ځان تيار كړم.

په دې ډول زه د سورو لرونكيو مشرانو په قطار كې حساب شوم او د پنځوسو سورو ساتلو امتياز مې ترلاسه كړ. تاسې د ټولو هغو څيزونو تصور كولى شئ، چې زه يې بايد وكړم: پنځوس ځوان وړ سواره استخدام كړم، پنځوس پياوړي او روغ اسونه واخلم او هغو ته ضروري څيزونه لكه وسلې، جامې او نور برابر كړم. دلته بايد اعتراف وكړم، چې ددغو ټولو په زړه پورو چارو په څنګ كې د عربي ژبې صرف او نحو زده كول نه يوازې زړه بدوونكي وو، بلكې د زغم وړ هم نه و، په تيره چې زما د خپلې ژبې ګرامر پوره له ياده وتلى و. خو وخت چې ما دغه ذهني قيدونه خپل معلم ته ويل، هغه به ځواب راكاوه چې له عربي ګرامر نه پرته يو څوك حتى قرآن مجيد هم سم ويلى نه شي.

دمخه مې د ځينو افغانانو د سرايله توب موضوع، چې تينګه وه بيان كړه، چې په هغو كې سرداران، خانان او روحانيان راځي. دوى په واقع كې ډېر زړور شوي وو او امير عبدالرحمن يې تر خپل لاس لاندې (Protégé) كانه. د بيلګې په ډول ملا مشك عالم، چې به كله دربار ته، نو مريدان به يې له كور نه تر شيرپور پوري د سړك په دواړو غاړو كې دريدل. بل مشر محمد جان له ورته قدرت نه بهره من شو. امير دغې نتيجې ته ورسيد، چې د هغو د له مينځه وړلو لپاره يوې اغيزناكې نظامي قوې او پاخه سياست ته اړينه ده. د يو خو مياشتو په بهير كې يې دري دغسې كنډكونه، چې هر يوه يې اته سوه كسه لرل، تنظيم او په عصري وسلو سمبال كړل[36]. دى د خپل لومړي حركت لپاره اماده و. يوه ورځ چې دواړه مشران په دربار كې وو، د مخكې تجويز شوي پلان له مخې يې دواړه احاطه او بې وسلې كړل. دواړه يې بندي كړل او محمدجان يې په هاغه ورځ شمال ته واستاوه او چيرته په لار كې له مينځه يوووړل شو. ملا مشك عالم بيا په كور كې بندي شو[37].

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امير عبدالرحمن د واکمنۍ لومړى کال

لومړى څيز چې په ياد راځي هغه د امير عبدالرحمن واده دى، د هغه له ترلي بي بي حليمي سره. د واده جشن د رواج له مخې نيول شوى و. د ورا په ورځ ناوي د امير هستوګنځي ته وړل کېدله. هغه په دغسې ښکلي او انځور شوي ډولۍ کې ناسته وه، چې څو کسانو په اوږو وړله. په ډولۍ پسې په سلګونو جپه نونه)Jappans(وړل کېدل، چې د وړي ډولۍ په شان د يوه او يا دوه کسانو لپاره و. سرداران او خانان په يو شمير پيلانو باندي سواره روان وو، د ډولۍ ترمخه د موزيك ډلې او پلټنو نه روان وو. دوى به په خاصو ګامونو سره مارش کاوه او په هر سل فوټه فاصله کې به يې په ټوپکو سره ډزې کولې. د اشرافو زامن، زما په ګډون، پاچايي غلام بچه ګانو او نورو ځوانانو د ناوي په مخ کې د پريټ په حال کې د خپلو وسلو او اسونو ننداره جوړوله.

زه د خوښۍ دوه نور جشنونه هم په ياد لرم، چې زموږ په کور کې ونيول شول. يو يې د واده او بل يې د يادوني لپاره و. د واده جشن زما د خور و، چې له يوه سدوزي ويزر زوى سره واده شوه. د شادۍ دغه ځلانده پېښه د امير په غوښتنه او د ستور و، چې ټول لګښت يې هغه په غاړه اخيستى و. زموږ کور د يوي اونۍ لپاره د خوښۍ او سات تيرۍ په جنت بدل شوى و.

د يادوني غونډه زما د نيا بي بي هوا لپاره وه، چې په کندهار کې مړه شوې وه. امير د غم لړلي کورنۍ د غړي په شان پکې ګډون وکړ. بي بي هوا د يوي نوميالۍ او درنې ميرمن په شان په کندهار کې ډير اوږد عمر تير کړى و. په ميان جوى کې يې چې د ارغنداو د سين په خولي کې يې چې د ښې هوا په لرلو سره يو په زړه پوري کلى دى، ځمکه، باغونه او لوى کور لاره. داسې پيښه شوي وه، چې عبدالرحمن پخوا له دې چې په روسيه کې مهاجر شي، د هغه زوى او ښځه په کندهار کې د امير شير علي په امر تر سختي څارني لاندې نيول شوي وو. سره له دې هم بي بي هوا هغوى په منظم ډول ليدل او هر ډول مرسته يې ورسره کوله. څنګه چې هغه د سردار رحمدل ميرمن وه او هغه د امير شير علي تره و، هغه کوم اعتراض ونه کړ. د هغه بر عکس هغه هر وخت د هغه د احساساتو قدر کاوه.

د عبدالرحمن بله ښځه په روسي ترکستان کې پاتي شوي وه، چې د هغي سيمي د کوم نامتو مشر لور وه. هغه چې د "مير لور" په نامه يادېدله، بې اولاده وه. نو يې له خپلو په نامه شويو نجونو څخه يوه چې د هغي کنيزه وينځه وه، امير ته وړاندي کړه. له دغه پيوستون څخه دوه زامن پيدا شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

امير يو حبيب الله (چې له هغه وروسته په **1901** كې امير شو) او بل نصرالله ونوماوه[37 الف]. امير پخوا له دې چې كندهار ته لښكر وباسي، كابل ته يې د خپلې كورنۍ د راوړلو ترتيب ونيوه. ځنګه چې د امير شير علي د پلان له مخې د شيرپور د چاونۍ تكميلول ډېرو پيسو او وخت ته اړه لرله امير فيصله وكړه، چې يو ډېره ښكلې، ښه ساتل كېدونكې او ډېره ساده ماڼۍ ودانه كړي او د "ارك" نوم پرې كښېږدي.

كندهار ته لښكر ايستل

په عين حال كې په هرات كې سردار محمد ايوب د واك كتلو لپاره د پلان په جوړولو بوخت شو. د رپوټونو له مخې دی له يوه لوی پوځ سره د كندهار پر لور روان شو. وروسته د امير عبدالرحمن پوځ په ګرشك كې مات او د غلزيو كلات ته په شا شو. په پای كې كندهار هم د سردار ايوب په لاس ورغی. امير سخت ټكان وخوړ. په يوې اونۍ كې يې خپل لښكر راټول كړ او كندهار ته په بيړه روان شو. د هغه پوځ له **25000** پخو جنګياليو نه جوړ وو. د هغه دري قومندانان په تصادفي ډول غلام حيدر نوميدل، چې هر يو يې بيا د خپل قوم په نامه ياديده لكه توخی اوركزی او څرخي[38]. څرخي د سرښندني، زړورتيا او هوښيارۍ له امله ګام په ګام پرمخ تللی او سپاه سالار شوی و.

امير غوښتل چې څومره ژر كيدلی شي كلات ته ځان ورسوي، چې په خپل مات شوي پوځ باندي د بلې حملې مخه ونيسي. كه په دغه كار كې بريته پاتي شوی وای، د بريااليتوب چانس به يې ډير لږ شوی وای. له ښه مرغه سردار محمد ايوب د كندهار له نيولو نه وروسته او ملګرو يې په ځښلو او سات تيري كولو پيل وكړ. هغه يوه ورځ په غزني كې تيره كړه. ځنګه چې ما د هغه د سترتوب، كلتور، شتمنۍ او ښكلا په هكله ډير څه لوستلي وو، زه په ژور ډول ناهيلی شوم. هغه څه چې ما وليدل زيارتونه او كنډوالي دي. غزني په واقع كې د يوې غونډۍ دپاسه او تر هغې نور هم دپاسه يوه ټينګه كلا وه، چې د جنګي حصار فكر پري كيږي. موږ په ښار كې له ننوتلو نه ډډه وكړه، كه څه هم ما يې د ليدلو تلوسه لرله، ځكه چې ما هلته د لومړي ځل لپاره سترګي غړولي وي.

امير وكولی شول، چې په يوې اونۍ كې كلات ته ورسيږي. زموږ د ورتلو ورځ رخصتي وه، امير د دري ورځو د تم كيدو امر وكړ، ددي لپاره چې پوځ ارام وكړي او مات شوی پوځ پياوړی شي. امير پخوا له دې چې له كابل نه حركت وكړي، خپل يو قومندان سردار عبدالقدوس يې مامور كړی و، چې له هزاره جات نه په هرات حمله وكړي. مقصد دا و، چې سردار محمد ايوب د ماتيدو په حال كې د بيرته تللو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځــای نــه محــروم وي. ســردار عبدالقــدوس پــه لار کــي د اميــر لــه خــوا ډيــر خلــك او د هغــو لويــان وهڅــول، چــي ورســره يوځــای شي. هرات بي له سختۍ نه ونيول شو.

اميــر عبــدالرحمن د زمــري پــه شــان چــي خپــل ښــکار تــه نــږدي کيــږي، پــه دريــو ورځــو کــي او پــه غــور او فکــر ســره کنــدهار تــه ورســيدل، چــي خپــل ويروونکــی حضــور ځرګنــد کــړي.لــه بلــي خــوا نــه د نــه غبرګــون پــه ښــوولو ســره هغــه پــه دي فکــر شــو، چــي ايــوب دفــاعي حــال غــوره کــړی دی. هغــه سمدلاســه يــو نظــامي پريــت ونيــوه، چــي د هــرات د نيولــو جشــن ونيســي. دغــه جشــن او دغــه کــار ايــوب پــه تعجــب کــي کــړ[39]. د اميــر مقصــد دا و، چــي د خپــل رقيــب معنويــات خــراب کــړي او د خپــل نــوي ترلاســه شــوي قدرت ننداره جوړه کړي.

پــوځ پــه نيمــه شــپه کــي د ښــار پــه مخــامخ غونــډيو کــي ځــای پرځــای شــوی و. اميــر پــه خپلــي خيمــي کــي چــي قومنــدانان يــي شــــاوخوا ولاړ وو، د دوو شـــمعو پـــه رنـــا کـــي د جنـــګ پـــلان وايســـت. زمـــا د ســـورو معنويـــات لـــوړ و، مـــا د جنـــګ لـــه خطـــر نـــه انديښـــنه نـــه لرلـــه. زمـــا ټـــول فکـــر ديتـــه متوجـــه و، چـــي زه بـــه پـــه جنـــګ کـــي ځنګـــه تبـــارز وکـــړم، چـــي د اميـــر توجـــه جلـــب شـــي؟ زمـــا ډيـــر خوبونـــه د نشـــتو پـــه اړه وو، چـــي پـــه هغـــو کـــي زمـــا اس تـــر ټولو دمخه وي.

بـــل ســـهار د وختـــه چـــي د لمـــر روښـــانه کـــوونکي لـــومړۍ وړانګـــي د غرونـــو پـــه ځوکـــو کـــي وځليـــدلي، زمـــوږ ټوپونـــو ډزي وکـــړي او بيـــا پريتونـــه او مارشـــونه پيـــل شـــول. مقصـــد دا و، چـــي د ايـــوب توجـــه ختيځـــي خـــوا تـــه واړولـــه شـــي او مـــوږ لـــه لويـــديځي خـــوا نـــه يرغـــل وکـــړو، چيرتـــه چـــي زمـــوږ ټـــولي لښـــکري پـــه واقـــع کـــي ورو ورو ټـــولي شـــوي وي. مقابـــل لـــوري تـــه وخـــت لـــه وخـــت نـــه تيـــر و، چـــي خپـــل پوځونـــه پـــه اغيزنـــاك ډول لـــه ســـره ځـــای پرځـــــای کـــــړي. د دواړو خـــــواوو د مخکينيـــــو واحـــــدونو تـــــرمينځ نشـــتي پيـــل شـــوي. د جګـــړي لانـــديني بيـــان زمـــا د خپلـــو ليـــدنو کتنـــو له مخي دی.

کنـــدهار زمـــوږ پـــه شـــي خـــوا کـــي و، مخـــامخ مـــو د نکـــار غونـــډۍ د ديـــوال ډولـــي غونـــډۍ پـــه خيـــر ولاړه وه، چـــي د ســـر پـــه اخـــره کـــي يـــي د نيمـــروز نـــامتو ښـــار) چـــي اوس زوړ ښـــار نـــوميږي(پـــروت و. لـــه ډډي نـــه يـــي چـــي باغونـــه او پټـــي غځيـــدلي وو، زمـــوږ پـــه کينـــي خـــوا کـــي پراتـــه وو. د ســـردار ايـــوب ســـواره کنډکونـــه چـــي ټـــول شـــمير بـــه يـــي دوه زره وو، پـــه ډډو کـــي زمـــوږ دقرارګـــاه او کينـــي خـــوا بانـــدي د حملـــي کولـــو لپـــاره ځـــای پرځـــای شـــوي وو. ســـردار او ملګـــرو يـــي د زاړه ښـــار د تينـــګ حصـــار د کنـــډوالو تـــرمينځ ســـباناری کـــاوه. کنـــدهار پـــه ټـــوليز ډول د يـــوي جنګـــي کـــلا بنـــه غـــوره کـــړي وه او د ارتبـــاط محفـــوظي لاري جـــوړي شـــوي وي.

د اميـــر د خپلـــي شخصـــي قوماندانـــۍ لانـــدي دري کنډکونـــه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

خـــاص ســـاتونكي وو، چـــي پـــه ســـرو واســـكټونو، ســـپينو پرتګونـــو ســـره د خـــاټول ميـــدان تـــه ورتـــه وو. دوی زمـــوږ كينـــي خـــوا تـــه د بـــاغونو او خنـــدقو تـــر شـــا ځـــای پرځـــای شـــوي وو. ســـورو لرونكيـــو لويـــانو دغســـي موقـــع نيـــولي وه، چـــي كـــولی يـــي شـــول هـــري خـــوا تـــه يـــي چـــي زړه وشـــي، ورشـــي. د اميـــر مقصـــد دا و، چـــي كنـــدهار ګوښـــه كـــړي او پـــه پرلـــه پســـي حملـــو ســـره يـــي محصـــور كـــړي. داســـي ښـــكاريده، چـــي دی د جنـــګ پـــوره كنتـــرول پـــه لاس كـــي لـــري. پـــه داســـي حـــال كـــي چـــي پـــه خپـــل نصـــواري رنـــك اس ســـپور و او د ګوليـــو د بـــارانونو پـــروا يـــي نـــه كولـــه، دی هـــر چيـــري حاضـــر و او خپـــل پـــوځ يـــي ځـــای پرځـــای كـــاوه او لا پيـــاوړی كـــاوه. يـــو وخـــت مـــي وليـــد، چـــي يـــوه وران شـــوي تـــوپ تـــه منـــډه كـــوي، چـــي د ترميم كولو او امتحان كولو څارنه يي په خپله وكړي.

د هغـــه پـــرخلاف ايـــوب پـــه داســـي حـــال كـــي چـــي پوځونـــو يـــي لـــه زاړه ښـــار نـــه دفـــاع كولـــه، لا هـــم پـــه ســـباناري بوخـــت و. د كنـــدهار رضـــاكاران لـــه لونګونـــو، چاكوګـــانو او ډنـــډو ســـره د خپلـــو ملايـــانو او طالبـــانو پـــه تينګـــار د جهـــاد لپـــاره ســـره ټوليـــدل. دوه مهـــم ملايـــان چـــي خلكـــو تـــه د اعتبـــار وړ وو، د ايـــوب لـــه خـــوا اړ شـــوي وو چـــي فتـــوا وركـــړي، چـــي لـــه اميـــر ســـره جنـــګ كـــول لكـــه د كـــاپرو ســـره چـــي جنـــګ وي. كنـــدهاريان چـــي يـــي فكـــر كـــاوه د جنـــت ورونـــه يـــي پـــرمخ خـــلاص دي، د ګوليـــو او ډزو د بـــارانونو پـــه مقابـــل كـــي په بيړه روان وو.

زه لـــه يـــوي عجبيـــي صـــحني ســـره مـــخ شـــوم، زمـــوږ پـــر وړانـــدي لـــه توپچيـــو ســـره يـــوه ډلـــه توپونـــه وو، بـــي لـــه دي چـــي لـــه ملايـــانو او طالبـــانو نـــه پرتـــه بـــل څـــوك ورســـره وي او دوی چيغـــي وهلـــي چـــي "ياچاريـــار! دا جهـــاد دی، دا د كـــاپرو پـــر ضـــد جهـــاد دی." لـــه بلـــي خـــوا د هغـــوی ملاتـــړ ســـواره بيـــل شـــوي وو، چـــي د خپل حرص له كبله زموږ كيمپ چور كړي.

د جنـــګ صـــحنه ناڅاپـــه بدلـــه شـــوه، لـــه مقـــابلي خـــوا د ټوپونـــو اواز غلـــی شـــو. وروســـته چـــي زوړ ښـــار زمـــوږ لـــه خـــوا پرلپســـي او پـــه تينګـــه وويشـــتل شـــي، ســـردار محمـــد ايـــوب د ترصـــد د بـــرج لـــه ســـر نـــه خپلـــه پيالـــه پـــه ځمكـــه ووهلـــه، پـــه خپـــل اس بانـــدي يـــي تـــوپ كـــړ او وتښـــتيد او پـــه ســـختو لارو ايـــران تـــه لاړ(40). كنـــدهار تســـليم شـــو، اميـــر عبـــدالرحمن پـــوره بريـــالی او پـــه ټـــول هيـــواد بانـــدي يـــي حكم جاري شو.

زمـــا پـــلار د اميـــر د مصـــاحبانو د مهـــم غـــړي پـــه توګـــه كوښـــښ وكـــړ، چـــي څـــومره كـــولی شـــي كنـــدهاريان وژغـــوري. مـــوږ هـــم چـــي صـــحني تـــه ورســـيدلو، د هغـــه پـــه پلـــه روان شـــو. مـــوږ د اميـــر لـــه حكـــم ســـره ســـره چـــي پـــه جنـــګ كـــي ګـــډ شـــوي ټـــول كســـان بايـــد ووژل شـــي، اټكـــل دوه ســـوه كســـان لـــه وژل كيـــدلو نـــه وژغـــورل. اميـــر پـــلار تـــه د درنـــاوي لـــه لاملـــه زمـــوږ كوښښـــونه وزغمـــل، خـــو پـــه زړه كي يي واچوله.

د مـــړو او ټپـــي شـــويو تيتـــو جســـدونو د چمنونـــو، بـــاغونو او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاکو ميرو د نښتو ځايونه د ذبح په ډگر بدل کړي وو. امير په داسي حال کې چې په يوې صفي ناست وو او قوماندانان او مهم سرداران يې شاوخوا ولاړ وو، د خپل پوځ د تگ ننداره وکړه. همدا چې پريت پای ته ورسيد، هر يوه خپلې خيمې ته مخه وکړه. ما خپلې خيمې ته په رسيدلو سره حس کړه، چې ډېر ستړی شوی وم او همدا چې خپله بستره مې وليدله، هغه ځه مې چې کولی شوه دا و چې ملاوستني او توپك ايسته وغورځوم او په بستره باندې اوږد وغځيږم.

زه تر سهاره پوري په درانده خوب ويده وم او سهار د لمانځه لپاره پاڅيدم. پلار غوښتل چې ميان جوی ته ولاړ شم، چې خپل کور له تالاکرو او سرتيرو نه وژغورم. امير ځرگنده کړې وه، چې سرتيري کولی شي کندهار)په يوي شپي او ورځي کي(تر شپږ کيلومتري پوري چور کړي. دا يواځي د انعام لپاره نه و، بلکي د مغلوبو د جزا لپاره هم و، چې د ملايانو په هڅوني سره يې په جنگ لاس پوري کړی وو. ما ځان ناتوانه او بې حرکته حس کاوه، له خپلو نورو ملگرو سره چې پينځه يې وژل شوي يا ټپي شوي وو، مور د ميان جوی په لور روان شوو. په لار کې مو د خلکو له چيغو او واويلا او د سرتيرو له چور نه پرته نور څه نه ليدل، خو دوی له دينه منع شوي وو، چې وژل وکړي يا ټپي او باغونه له حد نه ډېر چور کړي.

مور د اروابښادي مور واړه انگړ ته ورسيدلو، دننني انگړ يې له دوو باغونو سره د شخصي هستوکنځي لپاره و. دا په معمول ډول د اوړي کور او کوټي، حمام، پلخنځي او نور څه يې لرل. سرتيرو هغه د څلورم ځل لپاره تالا کړی و. ټوله کورنۍ د پلار د هرکلي لپاره سترگي په لار وه، زما ناسکه ورونه گل محمد او خالق او د هغوی مور هلته وو. وروسته له اوږده بيلتون نه چې څه روغبړ کول، افسوس خوړل، ژړل او خندل چې هلته نه وو. دغه خاوري ليکونکی که څه هم په اصل کې د کندهار دی او د خپل وړوکتوب دوه لومړي کلونه يې هلته تير کړي وو، دا په غم لړلي حال و چې د لومړي ځل لپاره يې خپل وطن، مور، ورينندار او وريرونه وليدل. په خاص ډول د خالق ورور ليدل، چې هغه يو خوږ ملگری هم و، د هغه له سترگو نه يي اوښکي و بهولي.

مور په کور کي ناست وو او چای مو لا خلاص کړی نه و، چې د جنرال فرامور د راتگ مو واوريدل. څنگه چې هغه له پلار سره خاص اخلاص او ټينگه ملگرتيا لرله، مور داسي گڼله چې هغه ددي لپاره راغلی، چې له مور سره ورځ تيره کړي او د کباب، چلاو او شيرچای مزه وڅکي. مور چي ننوتلو، فرامور او ورسره يو څو نورو منصبدارانو ملگرو يي قدم واهه. په منده يي پلار، زه او خالق په غيږ کي ونيولو او په داسي حال کي، چي پلار ته يي کتل، وويل چي "محترم

(c) ketabton.com: The Digital Library

سردار صاحب! د ملګرتیا لپار دا نه ده، چې ته دلته له مونږ نه پرته میله او مزه وړې. پردي سربېره دا یوه مناسبه ورځ هم نه ده، ځکه چې پاچا دربار خلاص کړی او هر یو ورته ورځي او مبارکي وايي."

پلار په ځواب کې وويل، چې "له معلوماتو نه دي مننه، خو زه دلته راغلم چې کور مې له تالاکرو نه وژغورم، ما هيڅ فکر نه کاوه چې نن به دربار وي، خو راځه چې پخوا له دې چې هلته لاړ شو، يوه پياله چاى وڅښو."

يو څه وخت وروسته مونږ په اسونو سپاره د کندهار په لور وخوځېدلو. د عادت له مخې ما د ويالو او خندقو له پاسه خپل اس ځغلوه او خيزونه وهل، چې په دغه وخت کې زما مصاحب ورسيد او راته يې کړه چې "څنګه دي زړه دی، هغسې خيز وهه، خيز وهه. ويرېږم چې دا به دي وروستۀ ځغستا وي. شاوخوا دي وګوره." ما وليدل چې د سورو ډلې مونږ نه چارپيريږي او جنرال فراموز له مونږ نه ليري کيږي. د هغو له وضع نه ښکاريده، چې مونږ معزول شوي يو او دوی زمونږ د نيولو اراده لري. همدا چې د امير هستوکنځي ته ورسيدو، ګومان مو په يقين بدل شو. همدا چې مونږ پلي شو، پاچايي سرتيرو زمونږ سړيو او اسونو ته منډه کړه. د امير خيمه له افسرانو، خانانو او سردارانو نه ډکه وه. امير زما له پلار نه وغوښتل، چې مخې ته يې کينې. په داسې حال کې چې يو ليک يې ورښوده)چې بې له شکه د ايوب په پلوي و(ويې پوښته چې "دا ستا ليک دی؟".

پلار ليک ولوست او په ځواب کې يې وويل چې "نه، دا زما ليک نه دی." "ته څنګه له دينه انکار کوي؟" بل څوك په دغه ډول ليکل کوی شي؟؟"(41). زه نه پوهيږم، چې بل څوك به دغسې ليکنه وکړي، خو په دې پوهيږم چې دا زما ليکنه نه ده او دغه حقيقت دی." په دغه وخت کې د کوهستان يوه خان د پلار هغه ليك له جب نه وايست، چې څو ورځې دمخه يې وراستولی و. "راځئ وګورو که دغه دوه ليکونه سره ورته وي." يو درجن نورو ملګرو هم هغه ليکونه وړاندې کړل، چې پلار په دغو نږدې وختو کې وراستولي وو. ما هم د پلار په قلم يو څو شعرونه وړاندې کړل، چې ټول يې ووينې. هغه يو شان نه وو.

امير لومړی کس و، چې وغږيد. "ګوره دغه ليکونه سره ورته نه دي. داسې ښکاري چې ته په هر ډول وغواړې ليکلی شې. پلار مې وويل چې "دا يوه پلمه ده، ته په زړه کې څه اصلاحات لرې، چې پخوا دې له ما سره پرې خبرې کړې وې. اوس چې غواړې پلې يې کړې، شرع يې له ما نه کوي." "زه

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دينه پرته بل هيڅ په زړه کې نه لرم، چې ته بايد د حج ادا کولو لپاره مکې ته ولاړ شي." "دا به ستا ډيره مهرباني وي چې له ما سره يې کوي." تحقيق پای ته ورسيد او امير خپل د دربار آمر بای محمد ته امر وکړ، چې تر تبعيدلو پوري مي بندي وساتي. له دغې دقيقې نه وروسته زموږ نه پای ته رسيدونکي نيکمرغي په سختي بدمرغي واوښته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دوزخ او د هغه د ساتونکيو يوه منظره

هو، بې له مبالغې نه موږ د دوزخ د ساتونکيو له نمونو سره چې په مبارك قرآن او نورو کې يې ذکر شوی، مخامخ شو. د امر مطابق موږ د دربار په هغه مامور پسې روان شولو، چې يو ناشولته، ناوړی، بيسواده، جلاد ډوله ازبك و. له مخ نه يې د بې رحمۀ او ناوړي چلند نښې ښکاريدلې، د بڼ آخر ته يې ورسولو چې هلته د هغه او دنورو نوکرو د اوسيدلو لپاره خيمې قطار ولاړي وې. هغو ته نږدې يوه لويه خيمه وهل شوې وه، چې له هغې نه د بندي خاني کار اخيستل کيده، خو نور بنديان چې په غاړو او پښو کې يې زولنې وې، د يو څو رژيدونکيو پلو دپاسه په نيم لوڅې حال کې ناست وو.

موږ چې په خيمه کې دننه شوو راته امر وشو، چې په هغه ګلم باندې کينو چې پکې خور و. صاحب په داسې حال کې، چې په يوه کټکې باندې ناست و، په دوو شډلو او ربړ ورکوونکيو نوکرو باندې غږ کړ، چې "جامې يې وباسې، نور نو هغه ته اړه نه شته." هغو د پلار په لور منډه کړه، چې قيمتې، طلاکارې شوی شال او بالاپوش يې وباسي. پلار په سوچه کندهاري او محمدزي ډوله غضب سره هغوی وايستل او وويل چې "دوی ته نه شايي زما جامې وباسې. که حاجب صاحب جامو ته اړ وي، زه به يې په خپله وباسم." د جامو په ايستلو يې پيل وکړ او خپل قيمتې کالي يې ور غوزار کړل: بالاپوش، يو ډير ښکلی واسکټ او د سراو ملا خامك دوزي شوي ډيرې ښکلې پټۀ ګانې، چې د هغه حرص يې پاروله. څنګه چې زموږ جامې ګرانې نه وې، هغه موږ ته توجه ونه کړه، خو هغو زما ملاوستنې، توره، توپانچه، بوتان او څړيدلې چاړه يا خنجر، د شعرونو يوه وړه کتابچه چې په ښکلې خط ليکل شوې وو او يو وظيفات چې مور مې زما په غاړه کې اچولې و، رانه واخيستل.

په لږ وخت کې دوی زما د پلار له نوکرو څخه يو له کاليو او نورو څيزونو سره رادننه کړ، ټول څه يې ترينه په زور خپل کړل او هغه يې له بڼ نه وشاړه. په لمر پريوتو سره دغه خيمې ډاروونکې او دوزخ ته ورته منظري وي. يوه ژوره تياره راخوره شوه، د بندي خاني مخې ته اور بليده، سربيره پردې چې شاوخوا يې يو څه روښانه کړ، له هغه نه يو ګڼ تريخ لوګی وته، چې بندي خانه او زموږ سترګې يې ډکې کړې او په دغې ناڅاپي غميزې يې زموږ اوښکې د درد له ژړا سره ګډې کړې.

بای محمد دوه کړۀ وروسته له امير نه راغی او په خپل کټکې باندې کيناست، چې ددغې پريکړې اعلام وکړي:"لومړی دا چې تر هغو چې د محترم غلام محمد طرزي او زامنو د سفر ترتيب نيول کيږي، دوی به د حاجب تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښارني لاندي وي. دويم، سردار ته به هر ښاشت او مابښام له پاچايي پخلنځي نه دوه غوري پلاو له قورمي سره رسيږي. دريیم، سردار له دينه منع دی، چي له باندي سره اړيکي تينګ کړي، خو له کور نه به يي دغسي ښيزونه لکه ډوډۀ او جامي وررسيږي. ده ته دا د پاچا حکم دی، ورته دعا کوه."

پلار:" موږ به هيڅ داسي نه کړو، دعا بايد په خپله وشي او له زړه نه راووځي." بای کړه چي "ته دا ښيزونه په خپله پوهيږي، زه نه پوهيږم." هغه نو بيا امر وکړ، چي ډکروال دي حاضر شي. دوه نوکران په خيمه راننوتل او له نيم درجن زنځير شويو بنديانو نه يي هغه ونيوه، چي له ځان نه يي شال راتاو کړی او پريښانۀ وړی و. هغه يي لاس نيولی په کشولو سره حاجب ته بوته.

"ډکرواله! راځه حقيقت وايه، ولي ځان او موږ ربړوي. د ايوب د يوه نږدي مصاحب په شان ته بايد په دي پوه شي چي دغه ليکونه چا استولي وو؟" بيچاره ډکروال چي لنډ قدی هراتی و، په خپلي خاصي لهجي سره وويل چي "محترم حاجب صاحب! په ټول احترام سره ته له پرون راهيسي له مانه همدغه پوښتنه کوي، تا پرون سل واره په ډنډي سره وهلی يم، د يوه عسکر په توګه زما کار د بيرون و، دغه خوار روح به ښنګه په هغه ښيز خبر شي، چي دننه پيښيدل؟."

حاجب په خپل خاص ازبکي قار سره ريږديده)وايي چي صد رحم ازبك، يك قهر افغان.("ته که حقيقت نه وايي، تاته به وښييم چي حقيقت ښه ښيز دی." هغه يوه نوکر ته اشاره وکړه، چي د ډکروال د پښي پونده تر يوه نيمايي شوي ميوکي پوري وتړي. نوکر يوه پانه ننويستله او په داسي حال کي، چي ميوکی يي نيولی و، نورو هدايتو ته منتظر ودريد. زه نو اوس پوره پوه شوم، چي له پاني نه د کړولو د يوي وسيلي په توکه ښنګه کار اخيستل کيږي؟.

پلار ددي لپاره، چي دغه غم لړلي صحنه يي ونه ځوروي، د خوب په ستره بستره کي پريوت او په داسي حال کي، چي خپلي سترګي يي په لنکوتي سره پټي کړي وي، ويده شو خو ما او خالق په ناطاقتۀ سره انتظار کاوه، چي نور به ښه پيښيږي.

"وايه! وبه يي وايي يا به يي ونه وايي؟" "صاحبه! زه ښه ووايم؟ ښنګه د يوه ښيز په اړه ښه ووايم، چي پري خبر نه يم؟" "اوه! ته لعنتي کاپر، ته هيڅ په درد نه خوري." بيا نو هغه په نوکر باندي امر وکړ، چي ميوکي ته تك ورکړي. بيچاره ډکروال چيغي کړي:"د خدای لپاره والله که راته معلوم وي." ناري يي سر کړي، دغه سخت زړي سړي په دغومره قوت سره تك ورکړ، چي د بندي له ګوتو نه ويني وبهيدي. په زړه سوځوونکي چيغي سره بي هوشه شو، نوکر پښه ورخلاصه کړه چي بيرته په هوش راشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بيا نو د يوه ميرزا وار راغى، چې دغه بدبخت هم د هرات او د ايوب د حساب د دفتر غړى و. هغه چيغې کړې، چې "د خداى لپاره زه نور دغه پانه زغملى نه شم، لاسونه او پښې مې شل شوي دي." لعنتي حاجب په غضب سره چيغې کړې، چې "غم مه کوه، زه به ستا ښکلي لاسونه او پښې تپې نه کړم، نن شپه د سرو تيلو وار دى، د سرو تيلو!" خوارکى محاسب په داسې حال کې، چې زارې او عذر يې کاوه، د دوو نوکرو له خوا په زور يووړل شو. يو څو شيبې وروسته دوى يو څه تيل په يوه لوښي کې واچول او په منقل باندې يې کيښود. په ليدلو سره يې بيچاره بندي زارۀ پيل کړې:"حاجب صاحب! زه به زر ځله خپل ځان له تا نه قربان کړم، زه يې زغملى نه شم، سمدلاسه مې ووژنه." "ميرزا صاحب! موضوع ستا په لاس کې ده، راته ووايه چې يو نيم لك ورکې شوي روپۀ چيرې دي؟" "دغه او هغه کاپر حقيقت هيڅ نه وايي، شا يې لوڅه کړئ." هغه جارو په تيلو کې تخته کړه او يو څاڅکى يې پريښود، چې په ملا يې ولويږي. ميرزا په ساه نيولې اواز وستميده "مهربانه خدايه!" او بې هوشه شو.

اوس نو د دريم بندي وار و. "قوماندانه! رادمخه ښه." حاجب په پوچو ويلو شروع وکړه. يو دنګ ځوان او د خوښې طبع خاوند په وقار سره جك شو، په داسې حال کې چې د زولنو څوکه يې نيولې وه، د هغو د کړپ او کړوپ په مينځ کې راښکاره شو. "قوماندان صاحبه! راځه حقيقت ووايه، څله موږ او ځان ربړوې. ووايه چې چا له کابل نه ايوب ته ليکونه استولي وو؟". د قوماندان قوارې او کړو شودله چې د درنې کورنۀ سړى دى او دا اول ځل دى، چې له تحقيق او کړاو سره مخ کيږي.

" زه د ايوب نږدې مصاحب نه وم، زه به د ورځې يو ځل دربار ته تللم، کله به مې سلام وکړ او ستون به شوم. په نورو وختو کې به مې د څاشت ډوډۀ خوړله او بيا به رخصتيدلم. څنګه به له دغسې شخصي موضوع ګانو نه خبريدلى شوم؟ که ته زما په خبرو باور نه کوې هر ښه مسلمان وپوښته. زه په دې پوهيږم، چې ته به د نورو په شان ما هم وکړوې. څنګه چې زه د قين او پانې تاب نه لرم، ځان به ووژنم. ښه به دا وي چې ته ماته هغه سړى وښيې، چې غواړې ته يې تورن کړې او زه به د هغه نوم درکړم او خپله ازادي به وګټم." "له هزاره حسن علي نه يو ليك رارسيدلى دى." "دا لومړى ځل دى، چې ته د هغه نوم اخلې. څنګه غواړې چې ځواب درکړم؟ هو، يا نه؟" حاجب په تعجب کې شو، هيجاني او ګډوډ شو، په خپلو سړيو باندې يې غږ وکړ چې "دغه سړى ډير سپين سترګى دى، دا به ټوله ورځ او زموږ د کړولو د ټولو وسيلو استعمال ونيسي، چې دى د بلبلې په شان په خبرو راوستل شي. ته بدکاره انسانه! ځغله،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښه ويده ښه، د سبا لپاره تيار اوسه."

دا د بــاى محمــد د بــي رحمــۀ او کړولــو د ډرامــي وروســتۀ پرده وه، چي له هغه وروسته جك شو او لاړ.

د دوزخ د تيلــو بــوى نــاك ســور رنګــه دود ورو ورو لړيــده، د دوزخ ســاتونکي خپلــو خيمــو تــه ســتنيدل، ســرتيري لــه نيغــو نيــزو ســره خوريــدل. د ســوځول شــوي پــوتکي د مــخ د ويښــتو مــردار بــوى چــي لــه خپــه کوونکيــو او تينګــو زاريــو ســره ګډيــدل، زمــا احساســونه يــي دړي وړي کــړل، تــر دي حــده چــي لــه خــوب نــه يــي محــروم کــړم او لــه ســترګو نــه يــي راتــه ترخــي اوښــکي وبهــولي. مــوږ نــه پــوهيږو چــي د حاجــب دغــه کــړه ددي لپــاره وو، چــي مــوږ وډار کــړي يــا د کــوم بــل مقصــد لپــاره؟ کيــدلى شــول چــي هغــه پــه کومي بلي خيمي کي شوي واى.

دغــه ويروونکــي او د بيخوبــۀ شــپه پــاى تــه ورســيده، پــه ســبا يــي حاجــب راښــکاره شــو چــي ووايــي "تولــه اوږده شــپه مــي کــار وکــړ، چــي د تاســو لپــاره ددغــه بــڼ پــه تهکــاوي کــي يــوه کوتــه پيــدا کــړم. تاســي بــه هلتــه ښــه ارام اوســئ، جــك شــئ چــي ځــو." دغــه کوتــه نمجنــه وه او يــو څــو تــوتي ګلمونــه پکــي غوړيــدلي وو. د پــلار لپــاره مــي لــه بســتري ســره يــو کــټ او زمــا او زمــا د ورور لپـــاره دوه توشـــکي، دوه بالښـــتونه او دوه خيرنـــي کمپلـــي پرتـــي وي. د اوبــو يــو صــراحي او يــوه مســي کاســه هــم زمــوږ لپــاره هلتــه ليــدل کيــدل. پــه مثبتــه خــوا کــي يــو خــه کورنــۀ غــذا، ميــوي او نور خه له کور نه استول کيدل.

کــوم ځيــز چــي زه يــي وســاتلم او د بنــدي تــوب کــړاو يــي راتــه کــم کــړ، هغــه زمــوږ د تبعيــد او د پــلار لپــاره د حــج د ترتيــب نيولــو هيلــه وه. دا بــه پــه مــا کــي د ســفر لپــاره يــوه ژوره علاقمنــي وتخنــوي او شــي هيلــي او خيالونــه بــه مــي روښــانه کــړي. حاجــب بــه مــي هــره ورځ پوښــته چــي "دوى بــه څــه وخــت مــوږ حــج تــه واســتوي؟" هغــه بــه ويــل چــي "غــم انديښــنه مــه کــوه، هغــه بــه زر وشي."

د اميــر ســرتيرو دوه ورځــي وروســته د هيلــي پــرخلاف زمــوږ ورونــه ګــل محمــد او شــير محمــد ونيــول او زمــوږ بنــدي خــاني تــه يــي راوســتل. پــلار چــي ورســره خپــه و، پــه دي چــي هغــوى پــه ظــاهر کــي پــه يــوي حساســي شــيبي کــي هغــه پــري ايښــي وو، ورســره پــه بــي ميلــي ســره روغبــړ وکــړ. خــالق او زه ډيــر خــوښ شــوو چــي دلتــه بــه يــي ولــرو، کــه څــه هــم پــه بنــدي تــوب يــي خپــه وو. موږ يواځي سره ورونه نه وو، ښه ملګري هم وو.

کــه زه ټــول هغــه څــه بيــان کــړم، چــي هــره ورځ پيښــيدل، هغــه بــه پــاى ونــه لــري. پــه لنــډ ډول زمــوږ بنــدي تــوب دري مياشــتي اوږد شــو. مــوږ ځلــور ځلــي حرکــت وکــړ او د حاجــب بنــديان مــخ پــه ډيريــدو وو. اوســنۀ بنــدي خانــه يــو رارو)کاريــډور(و، چــي پــه هــري خــوا کــي يــي برنــډه وه. پــلار او مــوږ ځلــور ورونــو يــوراړو پــه کــډه لاره او نــور يــي د نــورو ســردارانو او خانــانو لپــاره وو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې په هغو کې د سردار شير علي ورونه او د هغو يو تربور)انور(هم و، چې تپې شوی و. درارو په غولي باندي يو عجب او نوم بدی شخص هم پروت و. عجب په دي چې شکل او ځان يې ډير ويروونکی و، اوږد قد يې لاره، له اوږدو غړيو سره، ږيره يې د ژړا ولي د ځانګو په شان په غير منظم ډول د هغه د سترګو له کونجونو نه لاندي ځړيدله او بيا د يوه بوتي په څير تر نامه يې رسيدله. سترګي يې چې نيمايي يې په وريځو سره پټي وي، د يوه وحشي ځناور د سترګو په څير ځليدلي. د پريړي خمتا يو لنډ کميس يې په ځان او دومره خيرن و، چې په سختهٔ سره يې د توتي تميز کيده. خلاص او بي تنهٔ کريوان يې د هغه د سيني او ږيري د ويښتانو يو مخلوط ښوده، چې له قد سره يې سيالي کوله او د لينکيو او ليچو ويښتانو يې د وزي ويښتان شرمول. له سر نه تر پوندو پوري يې ځان د پسه په خام اوږده پوستين پوښلی و. له غاړي نه يې دغسي زنځير راتاو و، چې ان تر بجلکو يې رسيده، چې شايد شپږ کيلوکرامه وزن يې درلوده. له موږ پنځو نه پرته ټول بنديان زنځير او غراب وو.

دغه سړی سدو نوميده، چې د يوه بل بدنامه داړه مار د دو ملګری و. دغو دواړو او د دوی په شان نورو د لته بند په هسکو او شاوخوا درو کي لاروي شکول، په کاروانونو باندي يي بريدونه کول او خاروي او پيسي يي ترينه خپلولي، سړي يي ترينه وژل او د هغو واړه او ښځی به يي خرڅولي. امير پخوا له دي چي کابل ته ستون شي، د کابل قوماندن [پروانه خان] ته امر کړی و، چې دغه ياغيان له مينځه يوسي[42]. د قوماندان عسکرو او سورو دغه سيمه احاطه کړه او د سدو او د دو په کډون يي ډير داړه ماران ونيول او امير ته يي د سوغات په توکه وليږل.

د تياري په خوريدلو سره به له خاص احتياط نه کار اخيستل کيده. بای محمد به بنديان د غولي دپاسه سره وتړل او قلف کړل او کلي به يي په خپل جيب کي واچوله او لاړ به. دغه کار بنديان په کړاو او بيخوبه کول. پلار چي په نسبي ډول يو څه امتياز لاره، د بنديانو په دفاع کي يي له حاجب سره په پرله پسي ډول دليل وايه. "دا چي هغوی په زنځيرونو کي دي او دلته يواځي يو ور دی، چي دولس سرتيري يي تر شا ولاړ دي، ته ولي هغوی له خوب او ارامتيا نه محروموي؟ په داسي حال کي چي د هغو پرار ناشونی دی." "دا زما کار دی او ته حق نه لري، چي زما په چارو کي ګوتي ووهي."

پلار په بيړه صراحي ته لاس کړ او د حاجب په لور يي په قوت سره ګوزار کړ. که يي ځان ګوښه کړی نه وای، نيغ به يي په سر لګيدلی او د سر کوپړهٔ به يي ورماته کړي وای. د هغه په ځای يي په سينه ولګيد او ډير يي ودرداوه. هغه نيغ

(c) ketabton.com: The Digital Library

امير ته د شکايت لپاره لاړ، امير څه ونه ويل، يواځي د احتياط او فکر خبري يي وکړي، خو کنداغونه ليري شول او بنديان يو څه ارام شول.

يو څو ورځي وروسته ژمی راغی او ساړه شول حتی ډنډ هم يخ ونيوه. ښاغلی سدو له خپلي ږيري او وحشي قواري سره په ځان فرض ګڼله، چي غسل وکړي. خپل د وړيو پوستين يي له خپلو اوږو نه ليري واچوه او په داسي حال کي، چي خپله درنده او شرنګ او شرونګ لرونکي زولانه يي په ځان پسي خشوله، په بي پروايۍ سره د وره په لور روان شو. ساتونکي سرتيري ته يي يو څه وويل او هغه سمدلاسه د ډنډ غاړي ته وروست. سدو کالي وايستل او په داسي حال کي چي د زولاني په څوکه يي يخ مات کړ، پکي ننوت. د مذهبي رسومونو له مخي يي دري ځله په اوبو کي غوټه کړه، کالي يي بيرته په ځان کړه او په داسي حال کي چي يخ يي په ويښتو، ږيري او ځان باندي اوبه کيده، بيرته بندي خاني ته راغی. نور بنديان مجبور شول په بخارۍ کي ډير لرګي واچوي، چي تود اور د هغه په انتظار کي وي. سدو بي له دي، چي د مننې يوه کلمه هم ادا کړي، د بخارۍ ترڅنګه کيناست او ځان يي تود او وچ کړ.

دلته د يادولو او اند کولو وړ ده، چي ملايانو او روحاني ښوونکيو ددغو ناايلو ا وقانون نه منونکيو خلکو په دماغونو کي څنګه سره متناقض تعصبونه ورننويستي دي. دی ويده کيږي، شهواني خوب ويني او خالي کيږي، چي په هغه سره هيڅ ګناه نه کوي، خو ملا صاحب بي د شرايطو له کتني نه هغه واقعيت ګڼي او د غسل حکم ورته کوي او دغه حکم په دغسي عقيدي او اجبار سره اجرا کيږي، چي د سړو او کنګل پروا هيڅ نه کيږي. په عين حال کي هغه خلک کړوي، وژني، کورونه ورانوي او د مريو په نامحدودي سوداګرۍ بوخت کيږي. دغه ټول جرمونه په تينګه منع شوي دي، نه يواځي د اسلام په ربښتيني دين کي، بلکي په نورو دينونو کي هم. سدو او د هغه په شان نور چي په ټول هيواد کي په زرګونو ميندل کيږي، په دي عقيده شوي چي د بد پر ضد حکمونه عين هغه دي، چي د ښو لپاره دي لکه په اصطلاح له شيطان غولولو نه وروسته، چي تلپاتي جنت يي انعام وي. که دا د مذهبي مکتبونو او روحاني مشرانو ملايانو له خوا نه وي، نو دغه جاهل او بي لاري شوي د بل چا له خوا او په څه ډول په ناسمه لار باندي رهي کړل شوي دي؟

په پای کي زما د معمولي پوښتني په ځواب کي حاجب وويل چي "امير به په يوي اونۍ کي کابل ته ستون شي او تاسي به هندوستان ته وليږل شئ، خو باور وکړه چي تاسي به هلته هم بندي اوسئ. څه وخت چي باندني جيل وانان ووينئ، بيا به په ما شکر وکړئ."

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماته د انتظار هره ورځ د کال په شان وه، نوکرانو به هره ورځ موږ ته له کور نه څيزونه راوړل، نن يې موږ ته وويل چې سرتيرو بيبيانو ته خبر ورکړی چې "ځانونه اماده کړئ او څيزونه بار کړئ، ذاکر ته به لاړ شئ، چې هغه د هند په لور لومړی ګام دی." په دغه خبر سره خپګان او شورماشور جوړ شو، ما ويل چې "خپګان ولې؟" "عجبه پوښتنه! کورونه چور شوي دي او سردار او نور ټول په بندي خانه کې اچول شوي دي، تر هغو بده دا ده چې له خپل پلارني هيواد څخه شړل کيږي او د کاپرو له خوا بندي کيږي او ته بيا هم وايي چې ولې؟"

ما په ځواب کې وويل، چې "موږ به بندي نه شو، حتی که بندي هم شو هغه به د هند په شان يو پراخ هيواد کې وي، چې د هغه ښارونه د کرکې وړ له دغې بندي خانې نه ښه دي. زه پوهيږم ځکه چې دا مې له لطيف او سوداګر نه دغسې اوريدلي دي."

"صاحبه! زه بايد درته ووايم چې کنيزي له خوښۍ نه په جامو کې نه ځاييږي." "هغوی ولې دومره خوښې دي؟" "وايي چې هندوستان د راج او ازاد ملک دی، همدا چې هلته ورسيدلو هغوی به د دوی ازادي اعلام کړي او دوی به ازادي شي."

موږ يو ځل بيا په ظاهر کې له يوه تناقص سره مخ شو. د اسلام د رښتيني دين له مخې همدا چې يو څوک په دغه دين له زړه نه مشرف شو، مريي توب لغو کيږي. "لا اله الا الله محمد رسول الله" موږ دغسې ويناوې هم مومو لکه "په اسلام کې مريي توب نه شته" او "د عدالت نوکر ښه چې ازاد اوسي." په اسلام کې برابری چې ټولو ته برابر حقونه منې، تينکه ريښه لري. که ددغې اساسي اسلامي برابري رعايت په عام ډول شوی وای، د قانون له مخې به خاوند او مريي، شتمن او غريب نه وای او نړۍ به جنت وای، خو له بده مرغه په دې لارې کې کوښښونه برپالي شوي نه دي.

په واقع کې په اسلام کې دغه حقوقي فريضې [په افغانستان کې] تر شلو کالونو لږ دوام کړی او نن ورځ موږ ددغسې يوه حال شاهدان يو، چې ځواني ښځينه مريياني ددې لپاره چې ازادې وي، غواړي باندني ملک ته په مهاجرت لاړې شي. دا چې موږ د دوی ځېل کيده په نظر کې ولرو، د پوهاوي وړ ده. ه په خپل وار په زړه کې په يقين سره د دوی په خوښۍ کې ځان شريک ګنم.

بل سهار د وختره حاجب له يوه افسر سره راغی، هغه د يوه شپانه په شان چې خپل پسونه مشتري ته سپاري پخوا له دې چې موږ يوه سپاره افسر ته وسپاري، وشميرلو. موږ مننه وکړه او له سدو او نورو بنديانو سره مو خدای په اماني وکړه. موږ چې له دغه ځايه وتلو، د خاصو سورو **16** سواره

(c) ketabton.com: The Digital Library

له موږ سره يوځای شول. په ذاکر کي دري ورځي پاتي شو، ددي لپاره چي نور هم د تللو لپاره هلته تړول شي. په پای کي موږ وخوځيدلو، خو څه يوه صحنه! دښځويوه شپيته کسيزه ډله، چي په هغو کي پينځلس بيبياني او نوري مرياني او نوري وي، له موږ سره يوځای شوي. زه وګومارل شوم، چي د بي بي جان او ببوجان په نومونو د خپلو ميرو مسؤليت ولرم. دا لومړی ځل و، چي له ماشومتيا نه وروسته زه خپل دغه نږدي خپلوان وينم (د ورونو کورنۍ، حاضري او غايبي).
زه دوه کلن وم، چي کابل ته ولاړم او دوی په کندهار کي پاتي شول. کلونه کلونه مي هيله کوله او خوب مي ليده، چي کندهار ته او خپلي کورنۍ ته بيرته وګرځم، خو ما هيڅ فکر نه کاوه چي هغه به په دغسي ناوړي حالت کي وي. دا يو غم لړلی او زړه ماتوونکی پيوستون و، په خاص ډول زموږ ميندو ته ډيره ګرانه تماميده، چي له پينځلسو کلونو نه وروسته خپل ميړه د لوړ نسب يو سردار او د کورنۍ يو بچوړی او رسيدلی جوهر د بندي توب او درد په حال کي ويني. موږ ژړل، يو بل مو په غيږ کي نيول، لاسونه مو سره ورکول او نرمي خوږي خبري مو سره کولي.
له دغو تودو احساساتو سره سره زر مي درك کړه، چي لويي کورنۍ په خاصه توګه هغوی، چي د سر سړی يي خو مايني لري، په خپلو کي خاص سياست او ديپلوماسي کوي. د بيلګي په ډول هره مايني په مهارت او هوښيارۀ سره هڅه کوي، چي د ميړه په زړه کي ځای ونيسي. زموږ په قضيه کي زه د پلار د منلي په توګه سمدلاسه د خاصي توجه مرکز شوم. (دغه حقيقت چي زه ناروغ او له خپلي سکه مور نه محروم شوی وم، هم رول لاره.) هر هغه څه چي زړه مي غوښتل، لرلی مي شوه. ميرو مي ددي لپاره چي په خپلو سياليو سره د پلار زړه خپل کړي، په تودوشي او مهرباني کولو کي تر يوي بلي نه زياتی کاوه. زموږ په کاروان کي نوري کورنۍ هم وي لکه د سردار شير علي کورنۍ له پنځوسوښځواو بي شميرو ښځينه مريو او کنيزو او مريانو سره. هلته د تره زوی انور، د هغه کورنۍ او له ښځويا بي له ښځوسره ځيني خانان هم وو. اسلم چي د يوولسو کلونو او يو خپلوان و، يواځينی کس و چي زما نږدي ملګری شو. د سيمي جګ او خواخوږی خو د انتقال يوه د ډاډ وړ وسيله وه. يواځي د اسلم نيا او يوي بلي ميرمني چي له اتيا کلونو نه اوښتي وه، يو اوښ لاره. د تره زوی انور هم يو اوښ او هم يو اس لاره او ددي لپاره، چي پلار خوښ کړي، ماته به يي په هغو باندي د سپريدلو اجازه راکوله. هر سهار موږ د سورو تر څارني لاندي خوځيدلو او دوی په تورو او نيزو سمبال وو. دا چي د هغوی وسلي د کار نه وي او اسونه يي هم پياوړي نه وو، د خالق ياغي طبيعت يي هڅاوه، هغه به

(c) ketabton.com: The Digital Library

ويل چې "کله د پلار ډار نه وای ما به دغه خرکاران لاندې کړی او له اسونو او وسلو سره به تښتيدلی وای."

اوس به د سفر موضوع پرېږدم او د کندهار له دوو نامتو ملايانو سره به د امير په چلند وغږېږم. سردار محمد ايوب دوی اړ کړی و، چې فتوا ورکړي چې له امير عبدالرحمن سره جنګيدل به داسې وي لکه د کاپرانو پر ضد جهاد وي. دغه قصه موږ په بندي خانه کې واوريدله.

د مبارکې خرقې په مخ کې د هغو وژنه د افغانستان په تاريخ کې يو بيساری عمل و. په دغه کار سره د هغه د پناه غوښتلو هغه رواج نقض کړ، چې خلکو په خرقه او نورو زيارتونو کې پناه موندله. د ګناه دغه بدعت په واقع کې د جزا په اړه د مذهبي او مدني قانونو د استعمال رسم له منځه يووړ.

امير عبدالرحمن د جمعې له لمانځه نه وروسته په داسې حال کې چې د جومات نه دباندې ولاړ او توره يې په لاس کې وه، امر وکړ چې مولوی واسع چې يو تن من سړی و او نکريزي ږيره يې لرله، ورته راوړل شي([43]. عبدالرحمن په عربي کې کلمه ورته په لوړ اواز وويله. "ملا! ښه غوږ ونيسه." بيا يې خپلو ملګرو او سرتيرو ته کړه، چې دوی هم کلمه ووايي. غږ يې په کبندې او ډيوډۀ کې هيبتناك انعکاس وکړ. په داسې حال کې چې روحانيانو او ديني پوهانو ته يې کتل، امير وويل چې "ستا ديني حکم څه دی؟ موږ څوك يو؟" "تاسې ټول مسلمانان يئ، سوچه مسلمانان!" "ښه بيا نو ستا حکم د هغه چا په اړه څه دی، چې په هغو معتقدانو باندې د کفر حکم کوي، چې نه يواځې په خپله مسلمانان دي، بلکې تير شوي يې هم مسلمانان دي؟" دغه نامتو مولوی په ځواب کې وويل، چې "د الياس د تفسير له مخې هغه کس کاپر دی." هغه دا هم وويل، چې "ما دغسې فتوا ورکړې نه ده، چې په هغې کې مې د تا يا ستا د سرتيرو نوم اخيستی وي." "ټول هغه څه چې ما ويلي دي، دا دي چې له کفر سره مرسته کول، بيديني ده. زه پوهيدم چې که مې دغومره نه وای ويلي، ايوب به زه په کړولو سره د هغه لاسليك کولو ته اړ کړی وای."

امير په غضب سره چيغې کړي، چې "څنګه مې له کاپرو سره مرسته کړې وه؟ په يقين سره نه د کندهار سردار شير علي په شان او نه د کابل محمد ولي يا د پيښوري سردار په شان، چې د کاپرانو پر خوا له مسلمانانو سره وجنګيدل. زه راغلم، چې هيواد د بانډنيو له اشغال نه ازاد کړم. اوه، ته لعنتي! ته، نه زه کاپر يم." بيا يې خپله ققفازي توره له تيکې نه وايستله، يو کام دمخه شو او د ملا په شې اوږه يې په دغسې قوت سره ګوزار وکړ، چې هغه له کمره نه دوه ځايه شو. بيا يې امر وکړ، چې هغه بل مولوی عبدالرحيم ورته

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوړاندي کړي. په يوه وار سره يې د هغه سر له ضعيف بدن نه بېل کړ او د فوټبال د توپ په شان يې وړاندي وغورځاوه.

دغو وژنو او د پلاربندي توب د کندهار د وړو او زړو په زړونو کي ويره واچوله. د وروستۀ پېښي اهميت ځکه غټ شو، چي پلار د کندهار په حاضرو سردارانو کي يو وتلی کس و. امير ته د هغه نږديوالی او د هغه احساسونو ته د هغه درناوی ټولو ته معلوم و. له امير سره کندهار ته د هغه ملګرتوب د هغو په زړونو کي هيلي غوړولي وي. په پای کي د هغه، هغه تينګ کوښښونو ته د هغو په دفاع کي، چي د خپل رضايت پرخلاف په جنګ کي ښکيل شوي وو، د قدر په سترګه کتل کيدل. نو امير عبدالرحمن دغي پايلي ته ورسيد، چي که اول يې د سردار غلام محمد طرزي چاره کړي نه وي، د هغه لپاره به د اصلاحاتو عملي کول ناشوني وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرحد ته رسېدل
(د 1882 کال اول)

دغه سفر چې په عادي ډول څلور ورځې نيسي، موږ په لسو ورځو کې پای ته ورساوه، ځکه چې زموږ کاروان د خرو و. موږ په پای کې عبدالله کلا ته ورسېدلو، چې زموږ د هېواد اخره برخه ده، چې زموږ د ځپل کېدلو له املـه موږ ته له لېري نه د يوه هيبتناك اعراف يا د ګناه تويېدلو ځای په شان ښکاره شو. زموږ ساتونکي خوښ شول، چې دوی وکولی شول موږ مقصد ځي ته ورسوي، بې له دي چې څوك تښتيدلي وي، خو د دوی غرور او خوښي پوره بېځايه او بې دليله ښکاره شوه. ښځينه مرياني او مريان خوښ وو، چې خپله خپلواکي به ترلاسه کړي، په داسي حال کې چې خاوندان او بيبياني خپه وي، ځکه چې هغوی خپله شتمني او ځمکې له لاسه ورکوي. حقيقت دا دی، چې په دغه کاروان کې هيڅ يو)زما په کډون(د هيواد لپاره احساسونه، نه لرل. د برتانيي د نفوذ او قدرت په هسکيدو او په افغانستان کې د هغو په خوريدلو سره د هيوادپالني، ازادۀ او خپلواکۀ ايډيالونه د خلکو له ذهنونو نه ورو ورو وتلي وو. دا ډير وروسته و، چې هغه بيرته ژوندي شول. ما له ښځينه مريو سره خواخوږي کوله، خو تر هغه زيات ما غوښتل هغه هيواد ترك کړم، چې بې له کوم څرګند دليل نه يې ځومره ډير دردولی وم.

زموږ کرنيل، چې خپل توند او غوڅ امرونه يې په زوره ورکول، اړ کړو چې سبا د وختـه تيار اوسو. له دغې ويرې نه چې هسې نه په دغې بيطرفې سيمې کې له موږ نه څوك وتښتي، له برتانويانو نه يې وغوښتل، چې د انتقال لپاره راشي. د هغه د غوښتني پروا ونه شوه، ځکه چې د افغان په خاوره کې د برتانويانو ننوتل غير قانوني وو. موږ چې له بيطرفې سيمي نه سرحد ته واوښتو، دري ملکي سواره چې اوږده لنګوټي يې په سر او عادي خاکي دريشي يې په ځان وي، راښکاره شول. يو يې زموږ خوا ته راغی او وويل چې "زه ددغو برخو د محصول ټولوونکی يم."

کرنيل:" زه د هژده نهر کرنيل ياور يم، ما بنديان راوستي دي او رسيد غواړم."

محصول ټولوونکی:" ماته هدايت دی چې هغوی تسليم کړم او د چمن تر نظامي هډي پوري اوبه او خواړه ورته ورسوم."

کرنيل چې په ناوړو او طعنه يي کلمو سره غړمبيده، وويل چې "د ماليـاتو مامور صاحبه! ستا په خبرو زموږ سر نه خلاصيږي، زه به دغه بنديان يو په يو درتسليم کړم، ته يي

(c) ketabton.com: The Digital Library

شميره او رسيد راکړه. خبره نوره خلاصه ده."

مامور: "زه او ته پسونه، نه اخلو او نه خرڅوو، چې زه يې يو يو وشميرم، بنديان پرېږده او په خير سره ستون شه."

هغه د يوې توتې کاغذ له پاسه زموږ د رسيدلو يو څو کرښې وليکلې او ليک يې کرنيل ته ورکړ "صاحبه! دغه دی رسيد."

کرنيل پوهيده، چې د دوو بې وسلو مامورانو په وړاندې څه شی نه شي کولی، نو په دې ډول وغړمبيده"اوه! که د امير عبدالرحمن له ډار نه، نه وای ستا د ژوندانه قمچينې به مې درکړې وای."

هغه په خپلو سورو باندې غږ کړ، چې بنديان وشميرې، چې باوري شي چې څوك تښتيدلي نه دي بيا يې نو خپل سړي قطار ودرول او د ستنيدو امر يې ورکړ.

په دغه ډول زموږ د خپلو خلکو له خوا او زموږ له خپل هيواد څخه باندنيو ته او په باندني ملك کې زموږ د انتقال ډرامه پای ته ورسيده.

پای

(c) ketabton.com: The Digital Library

يادښتونه

د محمود طرزي ليکنه په فارسي ده، حميد طرزي هغه په انګريزي اړولې، چې ما په دغه ډول پښتو کړې ده. د حميد طرزي د يادښتونو په اخر کې د هغه نوم ليکم او خپل يادښتونه بې نومه پرېږدم.
"محمد حسن کاکړ"

1. ددغې لومړنۍ فقرې اخري جمله په يقين سره په خپله د محمود طرزي نه ده، ځکه چې هغه په کال **1933** زيږديز کې مړ شوی و.
2. د افغان_انګليس په لومړي جنګ کې د انګريز پوځ د کابل_جلال اباد په پخوانۍ لار کې د **1942** کال په ډېر سخت ژمي کې د شاوخوا خلکو ياني د غلزيو له خوا د غازي محمد اکبر او محمد شاه بابکرخيل په سروالۀ له مينځه وړل شوي، يو شمير يې يرغمل شوي او يواځې جراح ويليم برايډن په نيم ژواندي حالت کې جلال اباد ته ورسيد او هلته يې بل انګريز پوځ، چې د جنګ په سر کې ديره شوي وو، په موضوع خبر کړه.
3. امير هغه د "منلي پوه" په لقب ياد کړ او د کال **120000** روپۀ يې ورته معاش وتاکه.)حميد طرزي(
4. امير دوست محمد د پيښور د بيرته نيولو لپاره ډېر کوښښونه وکړل، خو په خپلو کوښښونو کې پاتې راغی.

4)الف(: دغه پيښه چې د غلزي کلات په کج باز کې شوي ده، په کال **1863** کې نه، بلکې په کال **1865** کې شوي وه.

5. د امير شير علي په واکمنۍ کې په کابل، کوهدامن او نورو ځايونو کې الکولي خښني او واين)WINE(جوړيدل، خرڅيدل او څښل کيدل. د امير او نورو ډلو واين او نڅاکرې لرلې. (حميد طرزي)
6. نظامي څانګه له يو شمير سردارانو او مشرانو نه جوړه وه، چې هغو ته مواجب ورکول کيدل او هغوی له پنځوسو نه تر سلو پورې سواره ساتل. هغه نوري دوه څانګې د پليو، سورو عسکرو او توپخاني وي او خاص کنډکونه د ژاندارم وو. (حميد طرزي)
7. روسان وروسته له هغه، چې د کريميا په جنګ کې په)**1856_1854**(کې د نورو اروپايي هيوادونو له لاسه مات شول او مديترانه يې په مخ کې د ازاد تګ راتګ خنډ وګرځول شو، منځنۍ اسيا ته په تينګه مخه وکړه. په کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

1868 کې يې بخارا لاندې کړه او د امو غاړې ته ورسيدل او په دغه ډول د افغانستان ګاونډي شول.

8. د محمود طرزي دغه وينا صحيح نه ده، د شاه شجاع دويمه واکمني، چې له نظره وغورځوو ځکه چې افغانانو هغه زر له افغانستان نه د انګريزي پوځ په ايستلو سره پای ته ورسوله. افغانستان تر 1880 پوري له باندني او دننني خپلواکۍ نه برخمن و. دغه حقيقت له هغو ترونونو نه هم ثرګند دی، چې د امير دوست محمد او برتانوي هند حکومت ترمينځ په کال 1855 او 1857 کې وشول. طرزي هم په ضمني ډول د روسي جنرال ستالي توف په راتګ سره د امير شير علي په وخت کې د افغانستان په پوره خپلواکۍ اعتراف کوي. انګريزانو چې د 1878 کال په نومبر کې په افغانستان باندې په نظامي يرغل لاس پوري کړ، په اصل کې ددې لپاره و چې امير شير علي نه غوښتل خپله باندنۍ خپلواکي د هغو په غوښتنه محدوده کړي.

9. د امير شير علي په دويمې واکمنۀ کې په کال 1876 کې د هند برتانوي حکومت د قلات خان، چې د احمد شاه درانی له وخت راهيسې د افغانستان تابع و. د يوه توافق ليك له لاري تر خپل نفوذ لاندې ونيوه او له بولان او کوتې نه يې چې د افغانستان خاوره وه، د افغانستان د حکومت لاس لنډ کړ، خو خيبر د امير شير علي په واکمنۀ کې د افغانستان تر حاکميت لاندې او چترال ازاد و. خيبر وروسته د ګندمك په تړون سره د برتانوي هند حکومت لاس ته ورغی او دا کلونه وروسته په کال 1995 کې و، چې انګريزانو چترال لاندې کړ.

10. سردار محمد يعقوب له 1874 نه تر 1878 پوري د کابل په بالاحصار کې څلور کاله بندي و، نه شپږ کاله.

11. د ګندمك په تړون سره افغانستان له کرمې نه، چې يوه برخه يې وه، تير شوی نه و. داسې هم له پشين او سوي يا سبي څخه تير شوی نه و. په دغه تړون سره ددغو سيمو اداره د انګريزانو لاس ته ورغله او هغوی منلې وه، چې د افغانستان د امير په نامه به دغه سيمې اداره کوي او اضافي عوايد به يې افغانستان ته ورکوي. دغه سيمې انګريزانو وروسته له عبدالرحمن سره د لومړيو مذاکرو په وخت کې تصرف کړي.

12. له لويي کوکناري سره د هغه منشي، طبيب او نظامي اتاشه او 25 سواره او 50 پلي عسکر د امير محمد يعقوب د هستوګنځي تر څنګه د امير محمد اعظم په حويلۀ کې د 1879 کال د جولای په 24مه ميشته شوي وو.

13. د محمود طرزي ددغه پاڅون د لامل تشخيص سم نه دی، يا لبر تر لږه د هغه دغه تشخيص ساده دی. دا سمه ده،

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د معاش موضوع د عسکرو لپاره سملاسي محرك شو، خو دا په اصل کې په ډګر کې د ګندمك د تړون پلې کيدل، په حکومتي چارو کې د کوکناري لاس وهنه او له هغو سره د سردار محمد ايوب، ډيرو نظامي افسرانو او نورو مخالفت وو، چې د هغو افسران او د کابل خلك يې د پاځون لپاره وهڅول. دغه موضوع ما د هغه وخت د رسمي او نورو رپوټونو پر بنسټ چې په لندن کې مې د انډيا افس)اوس د برتانيي کتابتون(نه راټول کړي وو، په خپل يوه اثر "جنګ دوم افغان_انګليس" کې په قانع کوونکي ډول بيان او شرح کړي ده. دغه اثر، چې په اصل کې مې د پوهاندۀ رتبې لپاره ليکلی و، په کال **1989** کې په پيښور کې د افغانستان د ملي اسلامي محاذ له خوا خپور شوی دی.

14. د محمود طرزي دغه وينا هم سمه نه ده، چې امير محمد يعقوب د پاځون په وخت کې څه ونه کړل. هغه لومړی خپل د پوځ سپاه سالار داود شاه، بيا خپل خسر سردار يحيی، له خپل واړه زوی سردار موسی جان او بيا جنرال عبدالکريم د غلزيو او کوهستان له يو شمير مشرانو سره پاځون کوونکيو ته واستول، خو پاځون کوونکيو د هغو په خوله ونکړل. وروستيو لا هغوی وهڅول چې " خپل کار زر خلاص کړئ." پاځون کوونکيو ته لا د شپږو مياشتو معاش ورکولو وعده هم ورکړل شوه، خو هغوی سره له دي هم خپل پاځون ته دوام ورکړ. په دغه ډول د معاش موضوع د پاځون اصلي انګيرنه، نه بلکې يوه پلمه وه. د تفصيل لپاره وکتل شي، زما کتاب "جنګ دوم افغان_انګليس" ياد شوی اثر، **59_60**مخونه.

15. د جنرال رابرتس په وينا **97** افغانان او د محقق فريدرك هري سن په وينا **122** کسه د کوکناري او د هغه د ملګرو په بدل کي غرغره شوي دي. پورتنی اثر، **82**.

16. د محمود طرزي د ليکنې پرخلاف د امير خسر سردار يحيی، چې د پاچا محمد نادر نيکه و، د انګريزانو مخالف و. په هغه وخت کې په محمدزي سردارانو کې دوه ډلې هسکي شوي وي، يوه يې د سردار ولي محمد، د امير محمد يعقوب د تره په مشرۀ انګريزي پلوه او بله يې د سردار يحيی په مشرۀ د انګريزانو مخالفه وه. لومړنۀ ډلې ته خلکو "کوکناري زي" او بلې ته "يعقوب زي" ويلې. کاکړ، پورتنی اثر، **52**مخ.

17. د محمود طرزي دغه خبري سطحي دي. يعقوب خان د همدغه کال په پای ياني دسمبر کې هند ته تبعيد شو او سردار محمد ايوب د بل کال په جون کي ياني شپږ مياشتي وروسته له هغه نه، له خپل پوځ سره له هرات نه د کندهار په لور روان شو او د جولای په مياشت کې يې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ميوند په دښته کي انګريزي پوځ ته ماتي ورکړه.

18. دا پخوا له هغه و، چي هغه به د انګليس د استخباراتو له خوا کنترول شوی وي.

19. محمد جان وردك دمخه د عسکرو له خوا غټ مشر يا جنرال غوره شوی و. په دي ډول محمد جان وردك د افغانستان لومړنی غوره شوی جنرال دی. ده له افغانستان نه د انګريزي پوځ تر وتلو پوري د پښتنو او تاجکو د يو موتي کولو لپاره د غزا په نامه بيخي ډير کوښښونه وکړل، چي د هغو له امله خلکو ورته د يوه پير په شان درناوی کاوه.

20. جنرال رابرتس په اوله درجه "کوکناري زي" او نور انګريزي پلوه سرداران په واك کړل، له "يعقوب زي" سردارانو نه يي لري هغه هم په اطراف کي په مقامونو وګومارل.

21. د ميوند په جګړه کي د مك لين په نامه يو انګليس بندي له افغانانو سره و، چي هغه هم وروسته ووژل شو، نور يي شايد په هماغه اول سر کي وژل شوي وي.

22. له انګريزانو سره د جنګ افغان اتلان د فارسي او پښتو په ولسي شعرونو کي هم ستايل شوي دي:

محمد جان خان مرد ميدان است
ايوب خان شير غران است
مير بچه خان رس رسان است
آزادي فخر افغان است
راپت کل لات کلان است
بيا بيا در انګور بخو

)غبار، مير غلام محمد، افغانستان در مسير تاريخ، موسسه چاپ کتب، کابل **1967**، **624**(.

يعقوب خان يي ونيوه زما وروره
نور يي زر کوز که له لاهوره
اوس د خاوند کاروند ګوره
شاباش په محمد جان ښه پور يي وګاته عالمه
پوځونه يي کړل جمعه

محمد جان وکړل تورة
ده په هرځای کي مشهوره
که خپل خاوند ته شي مشهوره
راويي شکه پرنګي کړو له خيبره يي بهار
خاوند که تار په تار

محمد جان خان وکړ مطلب
راضي په ده باندي و رب
دی په هرځای کي يي دبدب
خپه پري پرنګيان شول ستړکي يي ډکي دي له نمه
پوځونه يي کړل جمعه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرنګيان راغله په ماتي
کولي به دوی زياتي
کابل به له دوی پاتي
شاباش په محمد جان به مدام به و خوشرنك
اختيار كوي د جنګ

)باغ و بهار، د پښتو چاربيتي، تاليف قاضي عبدالحليم اثر افغاني سالارزی، خپرونه د پښتو اکاډمي، پېښور يونيورستي، **2006**، **156**. په دغه اثر کي د پېښور د شاوخوا شاعرانو چاربيتي راټولي شوي دي. له محترم ډاکتر فضل رحيم مروت نه مننه کوم، چي د هغه يوه نسخه يي ماته ښئلې ده.(

23. لکه چي په دويم لمبر يادښت کي راغلي، د انګريزانو دغه پوځ د کابل او ګندمك ترمينځ له مينځه يوړل شول. دغه پوځ له **4500** منظم انګريزي سرتيرو او **12000** هندي خدمتکارو نه جوړ و. دري سوه تنه يي يرغمل ونيول شول او يو څه نامعلوم شمير يي په کليو او بانډو کي خواره شول او يوائې يو تن جراح ويليم برايډن ځان په نيم ژواندي حال کي جلال اباد ته ورساوه او هلته يي انګريز پوځ له دغه مصيبت نه خبر کړ.

24. د محمود طرزي د ليکني پرخلاف سردار محمد ايوب د ميوند له بريالي جنګ نه وروسته د کندهار له پوځي قوماندان جنرال پرم اوزر سره د بي بي هوا له لاري، چي د سردار رحيم دل کونډه وه او دغه انګريزي جنرال يي خپل "زوی" بللی و، د خبرو ور پرانيست او هغه ته يي مهلت ورکړ، خو مهلت لا پای ته رسيدلی نه و، چي جنرال رابرتس له لسو زرو غوره شوي پوځ سره له کابل نه کندهار ته ورسيد او د سردار محمد ايوب پوځ ته يي ماتي ورکړه او هغه بيرته هرات ته په شا شو.

25. انګريزانو يا په دقيق ډول د هند برتانوي حکومت، د سردار عبدالرحمن په اړه د روسيي حکومت ته په دي اړه، چي افغانستان ته د هغه راتګ اسان کړي، ليك استولی نه دی، خو څه وخت چي امير محمد يعقوب له خپلو ځينو لوړ رتبه مامورانو سره هند ته واستول شو، سردار عبدالرحمن په خپل نوبت او د روسانو په هڅوني سره د کولاب له لاري د **1880** کال په جنوري کي بدخشان ته راغی او چي خان آباد ته ورسيد او انګريزان يي په راتك خبر شول، په کابل کي د انګليس سياسي استازي "ليپل کريفن" د خپل حکومت په امر دري افغانان ورواستول او د امير کيدو لپاره يي ورسره خبري پيل کړي.

26. سردار عبدالرحمن د جولای په **20**مه د افغان مشرانو له خوا په چاريکارو کي نه، په بدخشان کي د امير په توګه غوره شو. تر هغه دمځه د سردار او انګريزانو ترمينځ د هغه د امير کيدو په اړه سره موافقه شوي وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

27. د محمود طرزي دغه وينا هم سمه نه ده، امير عبدالرحمن په خبرو کې له انګريزانو نه په ټينګه وغوښتل، چې دی بايد د امير دوست محمد د وخت افغانستان امير وي، خو انګريزانو ورسره ونه منله. انګريزانو له امير سره حتی هغه افغانستان هم ونه مانه، چې د ګندمك په تړون سره يې منلی و. امير عبدالرحمن له انګريزانو سره له کندهار او هرات نه پرته يواځې د "شمالي افغانستان" په نامه امارت منلی و. وروسته دا د ميوند د جګړې زور او د انګريزي پوځ ماتي وه، چې انګريزانو کندهار چې د والي سردار شير علي په کورنۀ کې يې "خپلواك" اعلان کړی و، امير عبدالرحمن ته د 1881 کال په اپريل کې تسليم کړ. امير د همدغه کال په سپتمبر کې فاتح سردار محمد ايوب چې کندهار يې بيا نيولی و، په کندهار کې مات کړ او هرات يې هم له ملك سره يوځای کړ او ټول افغانستان يې سره يو موټی کړ او يو ټينك مرکزي حکومت يې پکې په پښو ودراوه.

28. دلته د محمود طرزي "د معمول په شان" افاده بيځايه ده. لکه چې دمخه ويل شوي، افغانستان د امير دوست محمد او د هغه د زامنو په واکمنۀ کې خپلواك و او يواځې د امير عبدالرحمن په وخت کې يې باندني روابط د انګريزانو له لارې ترسره کيدل.

29. د اد انګريزانو په مقابل کې د اپريديو پاڅون ته اشاره ده. پاچا محمد نادر له دينه ډېره وکړه، چې د هغو ملاتړ وکړي او په کابل کې يې د هغو جرګه د ميلمنو په شان د يو څه وخت لپاره وساتله.

30. سرنيوال چمبرلين هغه څوك دی، چې تر جنګ نه دمخه بايد کابل ته تللی وای. (حميد طرزي)

31. واقعيت دا دی، چې د ذمې په دوه ورځنۀ غونډه کې)31جولای_اکست1، 1880(د امير عبدالرحمن او د پرتانوي سياسي استازي ليپل کريفن ترمينځ کوم تړون شوی نه دی. په دغه وخت کې د هند برتانوي حکومت شك لاره، چې امير به د سردار محمد ايوب په مقابل کې بريالی شي. سردار محمد ايوب وروسته له هغه، چې د جولای په 27مه يې د ميوند جګړه کټلې وه، په کندهار ښار کې يې د انګريز پوځ محاصره کړی و. په دې ډول کندهار او هرات د هغه په کنترول کې و. امير عبدالرحمن سره له دې، چې له انګريزانو سره يې د تړون کولو لپاره ټينګار وکړ، ليپل کريفن د تړون لپاره حاضر نه و. د تړون پرځای يې هغه هم په پټه امير ته يو ليك ورکړ، چې په هغه کې انګريزانو دغومره منلي و، چې که په افغانستان باندې له پارول کيدو نه پرته يرغل وشي، له امير سره به د يرغل په شا کولو کې مرسته وکړي، خو چې امير د خپلو باندنيو اړيکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

اجرا هغوی ته پرېږدي. ددغو دوو ورځو د خبرو ټول متن او جريان په لسو مخونو کې د ليکونکي په دغه اثر کې نيول شوی دی: کاکړ، افغانستان، د داخلي سياسي انکشافونو مطالعه، **1880_1896** لاهور، **1971**، **261_280**. د طرزي د ياد شوي ترون له مادو نه يوائې پينځمه يې په ذمه کې د دواړو خواوو له خوا منل شوي وه. دا سمه ده، چې د دريمې مادي له مخې د افغانستان باندنۍ اړيکې امير ته په سپارل شوي ليک کې د برتانوي هند حکومت ته منحصر شوي وو، خو نه په هغه ډول چې د امير دوست محمد په وخت کې و. له دغه ليک او وروسته د ډيورنډ له توافق ليک نه پرته د امير عبدالرحمن او برتانوي هند حکومت ترمينځ د هغو د اړيکيو په اړه نه کومه بله موافقه او نه کوم بل ترون لاسليک شوی دی. ددغه ليک ټول متن د ليکونکي په يوه بل اثر کې، چې تازه چاپ شوی لوستل کيدلی شي: کاکړ، د افغانستان سياسي او ديپلوماتيک تاريخ **1863_1901**، د برل خپرونه، هاليند، لندن، **2006**، **167_168**.

32. لکه چې دمخه ويل شوي، افغانستان له اول افغان_انګليس جنګ نه تر دويم افغان_انګليس جنګ پوري خپلواک هيواد و. امير شير علي خپله واکمني په اصل کې له دې امله بايلله، چې د انګريزانو د غوښتنې پرخلاف حاضر نه شو، چې افغانستان له باندني خپلواکۍ نه محروم وي.

33. دا يو ډير زيږ او په واقع کې يو ناسم حکم دی.

34. "تاج التواريخ" په اصل کې د منشي سلطان محمد په قلم د امير عبدالرحمن ژوند) The life of Adbur Rahman(د انګريزي متن ترجمه ده. دا امير عبدالرحمن و، نه امير حبيب الله، چې سلطان محمد يې چې د هغه منشي و، په کال **1894** کې د هغه د ليکلو لپاره وګوماره. ددغه کتاب بله مهمه ځانګړتيا دا ده، چې د هغه وروستۍ برخه يا دويم توګ په لندن کې جعل شوی دی. ددغه ټول کتاب په اړه ما په خپل يوه بل اثر کې په تفصيل او مستند ډول بحث کړی دی: کاکړ، په افغانستان کې حکومت او ټولنه، د امير عبدالرحمن واکمني، په استين کې د تکساس پوهنتون خپرونه، **1979**. استين، لندن، **246_249**.

35. په دغه وخت کې انګريزانو فيصله کړې نه وه، چې کندهار به امير عبدالرحمن ته سپاري. کندهار دوی له اوږده بحث نه وروسته د **1881** کال په اپريل کې امير ته وسپاره.

36. امير عبدالرحمن په خان اباد کې د پوځ خاوند شوی و، په دغه ډول چې د مزار هغه پوځ، چې قطغن ته استول شوی و، هغه ته تسليم شو. د امير د بريالي توب غټ راز

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا و، چې دی د پوځ د تنظيمولو متخصص و او د خپلې واکمنۀ تر پايه پورې يې نږدې يو لك منظم پوځ تنظيم او په ډول ډول عصري وسلو سمبال كړی و.

37. محمد جان وردك، چې د انګريزانو په مقابل كې يې د ملي مقاومت په دوره كې بيساري فعاليتونه وكړل او د هغو له امله عامه خلكو د پير په شان د هغه لاسونه ښكلول د **1881** كال په پای كې په كوتل ابدو كې د عبدالغفور اخوندزاده او نورو په ګډون د امير په حكم ووژل شو.

37)الف(: د طرزي دغه وينا هم سمه نه ده. د امير دغه ماينه د روسي تركستان د كوم مشر لور نه وه، هغه په اصل كې د بدخشان او د امير د هغې ښځې وينځه وه، چې د بدخشان د يوه نامتو مير، مير جهاندار شاه لور وه. ددغې ميرمنې له مرګ نه وروسته امير د هغې وينځه، چې ګلريز نوميده، په نكاح كړه. امير حبيب الله او سردار نصرالله ددغې بدخشانۀ ميرمنې زامن وو.

38. څرخ د قوم نوم نه دی، په لوګر كې د يوې سيمې نوم دی. دغه غلام حيدر په قوم يوسف زی و.

39. هرات د كندهار له سقوط نه لس ورځې وروسته د اكتوبر په دويمه نيول شوی و.

40. دغه تاكونكي پيښه د **1881** كال د سپتمبر په **22**مه وشوه، چې ما په خپلو دوو اثرونو كې بيان كړې ده. د سردار محمد ايوب پوځ اوولس زره او د امير دا څوارلس زره و. د سردار پوځ د امير په پوځ يرغل وكړ او لومړی بری يې هم ترلاسه كړ. مخكې هم ويل كيده، چې د سردار پوځ به بريالی وي، خو په عين جنګ كې وضع اپوته شوه. د نښتي په تودوښې كې د سردار د شاليكو سرتيرو د خپلو مخكې ليكو پر سرتيرو ناڅاپه ډزې وكړې، چې د هغو له امله ټول پوځ په شا او تيت شو او د امير پوځ په دې ډول بريالی شو. دغه بري امير په دې بريالی كړ، چې له ميمنې نه پرته ټول افغانستان سره يو موټی كړي. په كال **1884** كې يې ميمنه هم وكتله. سردار محمد ايوب غازي اول مشهد ته او بيا په **1887** كې له خپلو اتو سوو پلويانو سره د فارس او هند حكومت په موافقه د عراق او كراچۍ په لار لاهور ته لاړ او هلته هستوګن شو او په كال **1914** كي د زړه په يرغل مړ شو.

41. لوی طرزي په ښه ليكلو كې جوړه نه لرله. (حميد طرزي)

42. سدو، چې په اصل كې كروخيل غلزی و، په رښتيا يو ويروونكی ياغي او داړه مار و. دی به يا له بندي خاني نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشــي شــوی یــا تبنــتیدلی وي، چــي څــو کالــه وروســته لــه ســردار نــور محمــد او نــورو ســره د امیــر پــه مخالفــت لــه شــنوارو ســره ملګــری شــو. ســردار نــور محمــد د ســردار ولــي محمــد زوی و، چــي د انګریزانــو لــه خــوا د کابــل والــي ټاکــل شوی و او خلکو "لاټي سردار" باله.

43. امیــر عبــدالرحمن د ســردار محمــد ایــوب لــه مــاتېدلو نــه وروســته د کنــدهار لــه خرقــي نــه پــه خپــل امــر یــواځي یــو مولــوي وایســت، چــي هلتــه یــي د رواج لــه مخــي پنــاه وړي وه. دغــه مولــوي عبــدالرحیم)کــاکړ(نومیــده، چــي د تــاریخپوه عبــدالحی حبیبــي پــلار و. ســلطان محمــد، د عبــدالرحمن ژونــد، لــومړی تــوک، **216**. کــاکړ، د افغانســتان سیاســي او دیپلوماتیکي تاریخ، **61**.

✲ ✲ ✲

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library